

9

Yeni Ekonomik Politika (NEP)

Savaş Komünizmi'nden Yeni Ekonomik Politika (NEP)'ya geçiş hızlı oldu. 1920 yılı yazında, Lenin, Macar devrimi deneyiminden yola çıkarak 'zoralmalar üretimde bir düşüşe yol açtıkları için hedeflenen sonucu getiriyor' diyen Varga'nın bu sözlerini okuduktan sonra, söz konusu cümlelerin yanına iki soru işareti koydu.¹ Bundan birkaç ay kadar sonra, Buharin'in *Geçiş Dönemi Ekonomisi* başlıklı yazısını okurken, metinde geçen köylülerden zoraltımın 'başvurulması mutlak bir tedbir' olarak görülmemesi gerektiğini, çünkü bunun 'genel ekonomik gelişmeye bağlı bir unsur' olduğunu dile getiren ifadelerin yanına 'çok iyi' diye not düşüdü.²

Lenin, 1920 yılı Aralık ayında bile hala tahıl zoraltımı uygulamasını destekliyordu. 22 Aralık 1920'de, Sekizinci Sovyetler Kongresi'nde şunları söyledi: "Küçük köylülerden oluşan bir ülkede, kırsal kesimdeki tarımsal faaliyetin düzeyini yükseltmek için devletin zoraltım uygulamasına başvurma gücüne sahip olabilmek bizim temel ve başta gelen görevimizdir."^{3*}

* Troçki'nin 1920 yılı Şubatı'nda yiyecek zoraltımının bir çıkmaza yol açtığı çıkarsamasına ulaşmış olması ilginçtir. Troçki, ekonomik durumu yoklamak için Urallar'a yaptığı gezi sonrası, Merkez Komitesi'ne şunları yazıyordu:

Bugünkü yiyecek zoraltımı politikası tarımsal üretimin düşmesine yol açıyor, sanayi proleteryaasının atomizasyonuna neden oluyor ve ülke

Ne var ki, 8 Şubat 1921'de, Politbüro'nun tarım sorununu tartıştığı bir oturumu sırasında, Lenin şu önerileri içeren bir tez taslağı kaleme aldı:

1. Parti üyesi olmayan köylülerin arzusunun yerine getirilerek, artık ürünün zoraltımı (artık tahıl stoklarına devletçe el konulması) yerine bir ayni vergi (tax in kind) uygulamasına geçilmesi;

2. Bu vergi yükünün bir önceki yılda gerçekleştirilen zoraltım oranına kıyasla daha düşük düzeyde tutulması;

3. Söz konusu verginin çiftçinin gösterdiği çaba ile uygunluk içinde olması ilkesinin kabul edilerek üretim konusunda daha büyük çaba gösteren çiftçilerin vergi oranının düşürülmesi;

4. Çiftçiye, vergisini tamamen ödemiş olması koşuluyla, vergi ödemesi sonrasında elinde kalan artık ürününü yerel pazarda değerlendirmesi konusunda daha geniş bir hareket alanı tanınması.⁴

11 Şubat'ta, adı Çernov olan Sibiryalı bir köylüye, aynı vergi uygulamasına geçilerek köylüye elindeki artık ürünü tasarruf hakkı tanınmasının devletin yarana olacağı yolundaki düşüncelerini *Pravda*'da ifade etmesine izin verildi. İsimleri Sorokin ve Rogov olan Moskovalı iki komünist, 17 Şubat'ta *Pravda*'ya ortak bir makale yazarak köylü Çernov'un önerisini yinelediler ve köylüleri toprağı işlemeye zorlamanın umulan sonuçları vermediğini dile getirdiler. 24 Şubat'ta, Politbüro'nun Lenin tarafından hazırlanmış taslağı esas alarak kaleme aldığı ayrıntılı bir karar taslağı Merkez Komitesi'ne sunuldu. 28 Şubat'ta, Lenin, Moskova Sovye

---

nin ekonomik yaşamının tamamen örgütsüz hale gelmesi tehlikesini doğuruyor.

Troçki, temel pratik önlem olarak şunu öneriyordu:

Artık ürünlerin zoraltımı yerine, ürün miktarı ile orantılı bir varlık vergisi (bir tür ilerici gelir vergisi) uygulamasına geçilmesi ve bunun ekili topraklar miktarını artıracak ya da toprağın daha iyi işlenmesini sağlayacak biçimde uygulanması.⁴

Ne var ki, Merkez Komitesi daha liberal bir tarım politikasına geçilmesi fikrini reddetti. Lenin'in ve diğer parti liderlerinin muhalefeti karşısında geri adım atan Troçki, bu kez Savaş Komünizmi politikasının emeğin aşırı militarizasyonu formunda daha sert bir biçimde uygulanması fikrine yöneldi. Troçki, Şubat'taki önerisinde ısraklı olmakla beraber, Lenin'in parti içinde azınlık durumuna düştüğü zamanlarda gösterdiği kararlı ısrarcılığı göstermedi.

ti'nin tüm üyelerin katılımıyla gerçekleşen bir toplantısında, köylülerin devlete ne kadar ürün vermek zorunda olduklarını bilmek istedikleri, yani 'artık ürün' zorunluluğunu yerine bir ayni vergi uygulamasına geçilmesi gerektiği konusunda delegelerin ileri sürdükleri gerekçelerin mantığını anladığını söyledi: "Bu öneriyi dikkate alma eğilimindeyiz ve bunu bir hafta kadar sonra toplanacak olan parti kongresinde gündeme getirecek, parti üyesi olmayan köylüler ve halk kitleleri açısından tatmin edici bir karara bağlayacağız."⁶

Ekonomik politikadaki değişiklik çok hızlı gerçekleşti. Lenin, Onuncu Parti Kongresi'nde sorunu gündeme getirdiğinde, bu mesele parti içinde daha önce tartışılmamıştı. Hatta, Lenin kongrenin son oturumuna gelinceye kadar sorunu gündeme getirmedi ve mesele neredeyse hiç tartışılmadı. Bu son derece önemli konu, toplamı 330 sayfayı bulan kongre raporu içinde yalnızca 20 sayfalık bir yer işgal etti. Lenin ve Tısyurupa'nın bu konuyla ilgili olarak yaptıkları resmi konuşmaların ardından, sadece onar dakikalık 4 konuşma yapıldı ve yeni politika hemen hemen oy birliği ile (aleyhte oy sayısı sadece 30 idi) kabul edildi. Bunun nedeni açıktı. Rejim tam bir çöküşün eşğine gelmişti ve herkes derhal kurtarıcı önlemler almak gerektiğini açıkça görüyordu. Lenin'in özet konuşmasında ortaya koyduğu gibi:

Merkez Komitesi'nin artık tahıl zorunluluklarını yerine bir ayni vergi uygulamasına geçilmesini öngören kararı açık bir oybirliği ile kabul edildi; burada en önemli husus şu ki, biz daha önce, hatta kongre toplanmazdan önce, yerel parti örgütlerindeki çeşitli yoldaşların bu karardan bağımsız olarak, kendi pratik deneyimleri temelinde aynı çıkarsamaya varmış olduklarını gördük; dolayısıyla, bunun uygun ve zorunlu bir önlem olduğundan kışkırtı duyulmaz.⁷

Lenin, köylü sınıfından gelen basınç karşısında Bolşeviklerin geri adım atmak zorunda olduğunu açıkça görmüştü. O günlerde düşüştüğü bir notta, "1921'e karşı 1794" ifadesi geçer." 1794 yılı Fransası'nda, görece daha refah içinde yaşayan köylüler başta olmak üzere devrimin nimetlerinden en çok yararlanan kesimler Jakobenlerin kontrolünün gevşetilmesi için baskıda bulunuyor, serbest ticaret hakkı talebinde bulunuyorlardı. Bu talep Robespierre'i yolun dışına itti ve bütün bir devrim Thermidor (Robespierre'in iktidardan düştüğü ay)'dan sonra sağa sürüklen-

di. Lenin'in düşüştüğü bu not, onun, Robespierre'i deviren güçlerin eşiti olan güçlerle açıktan açığa çarpışmaktan kaçınabilmek için ekonomik açıdan bir geri adım atmaya yeğlemiş olduğuna işaret eder. Lenin, hala bunu tamamen geçici bir geri adım olduğunu, yani, kapitalizm kısıtlanması altında olan ve tüm umutlarını Avrupa'daki devrimci gelişmelere bağlamış bulunan işçi devletinin bir manevrasından ibaret olduğunu düşünüyordu.

'Ticareti öğrenin'

Lenin, NEP ile bir kez daha kendisine özgü 'değnek bükme' stratejisine başvurmuş oluyordu. İçinde bulunulan o koşullarda, şimdi ihtiyaç duyulan şey, radikal devrimci dönüşümlerin yerine temkinli reformların geçirilmesi, kararların koşullara bağlı olarak gündelik bir temelde alınmasıydı.

Savaş Komünizmi'nden NEP uygulamasına geçişin beraberinde getirdiği başlıca tehlikelerden biri, partinin ve parti üyelerinin kendilerini bu yeni gerekliliklere uyarlayamaması olasılığı idi. İç savaş sırasında esaslı bir güç kaynağı işlevi görmüş olan devrimci coşku, yeni ekonomik sorunları aşmada yeterli olmanın çok uzağındaydı. Lenin, NEP uygulamasına geçilmesinin ardından yaptığı çeşitli konuşmalarda, şu temayı tekrar tekrar yineledi: Komünistler ticareti öğrenmek zorundalar.

23 Aralık 1921'deki Dokuzuncu Sovyetler Kongresi sırasında yaptığı bir konuşmada, 'İnsanların yaptıkları hatalar genellikle onların becerileriyle yakından bağlantılıdır' şeklindeki Fransız özdeyişini hatırlattı; 'Bir insanın hataları onun becerilerinin bir devamıdır' dedikten sonra şunları söyledi:

Ama, eğer bu beceriler ihtiyaç duyulandan daha fazla bir süre var olmaya devam ederlerse, birer hata haline gelirler... Bizim en büyük becerimiz, siyasal ve askeri alanda dünya tarihine çağ açan bir dönüm noktası olarak işlenecek kadar tarihsel öneme sahip bir ileri adımı gerçekleştirmiş olmamızdır... Bu, kışkırtı duyulamaz, değiştirilemez, başkalarınca satın alınamaz bir beceridir, düşmanlarımızın çabaları ya da saldırıları bunu bizden çalamaz, fakat, eğer artık kendisine ihtiyaç duyulmadığı koşullarda buna sahip kalırsak, onu en tehlikeli hata haline dönüştürmüş oluruz.

İşçi ve köylüler cephesindeki bir coşku patlaması... siyasal ve askeri sorunları çözmek için yeterli oldu. Şimdi coşkunun yetmeye-

ceği bir durumdayız. Şimdi ihtiyacı duyulan şey, sabır, zorlu deneyimler, uzun süreli çabalar, dakiklik ve azimdir.⁹

Komünistler ticareti öğrenmek zorundalar.

Proleterya devleti, temkinli, çalışkan ve becerikli 'işadamlar', titiz bir toptancı tüccar haline gelmek zorundadır, aksi halde, bu küçük-köylü ülkesini ekonomik açıdan kendi ayakları üzerinde durur hale getirmeyi asla başaramayacaktır.¹⁰

Bütün mesele şu ki, sorunlu komünistler, hatta bunların kışkırtılmaz biçimde dürüst ve davaya bağlı, eski günlerde en ağır hapis cezalarına çarptırılmış, ölüm tehlikesi karşısında bile cesaretle mücadeleyi sürdürmüş olan en iyileri bile nasıl ticaret yapılacağını bilmiyorlar, çünkü bunlar birer işadamlar değiller ve nasıl ticaret yapılacağını hiçbir zaman öğrenmediler.¹¹

Komünistler, yeraltı hareketi ve iç savaşın kahramanları şimdi nasıl ticaret yapılacağını öğrenmek zorundalardı.

Komünizm ve ticaret?! Kulağa tuhaf geliyor. Bu ikisi birbiriyle ilintisiz, birbiriyle bağdaşmaz, farklı kutuplarda duran iki olgu gibi görünüyor. Fakat, eğer meseleye ekonomik bakış açısıyla bakarsak, bunlardan birinin diğerinden, komünizmin ataerkil küçük-köylü çiftçiliğe olan uzaklığından daha fazla uzak olmadığını göreceğiz.¹²

Bir kez daha devlet kapitalizmi

Lenin, NEP'in küçük burjuva köylülüğün basıncı karşısında Bolşeviklerin attıkları bir geri adımı ifade ettiğini saklamamakla birlikte, bunun ayrıca, kendisinin 1918 yılı ilkbaharında geliştirmiş olduğunu, fakat iç savaşın sekteye uğrattığı politikaya bir geri dönüş anlamına da geldiğini ileri sürdü. Nisan 1918'de yazmış olduklarını alıntı olarak aktardı:

Bir devrimci olmak, sosyalizmin ateşli yandaşı ya da genel olarak komünist olmak yetmez. Her bir özgül durumda, zinciri bir bütün olarak muhafaza edebilmek ve bir sonraki halkaya geçebilmenin koşullarını hazırlayabilmek için bütün gücünüzle kavramak durumunda olduğunuz ana halkayı bulabilmek zorundasınız; halkaların sıralanışı, buntların biçimi, birbirlerine bağlanış tarzı, olayların tarihsel zinciri, bir demircinin yapmış olduğu sıradan bir zincirde

Tehlikeleri gizlemeye çalışmadan

NEP'in 'feodalizm ve küçük üretim' ile sosyalizm arasında zorunlu köprü olduğunu ileri sürmek, bu yeni politikanın içerdiği tehlikeleri gözlerden saklamak anlamına gelmiyordu. Lenin, proleterya cephesi ile düşman cephesinin güçlerini değerlendirerek tehlikeyi açık ve cesurca göğüslemekten kaçınacak biri değildi. Onuncu Kongre'ye sunduğu raporda, NEP'in kırsal alanda kapitalizmi güçlendireceğini açıkça dile getiriyordu: "Artık ürünün zorunluluğundan vergilendirmeye geçiş, yeni sistem altında daha çok kulağın [zengin köylü] ortaya çıkması anlamına gelecektir. Bunlar, daha önce var olma olanağına sahip olmadıkları yerde ortaya çıkacaklar."¹⁵ Rapor üzerine yapılan tartışmayı özetlediği konuşmada şunu söyledi: "Eğer kırsal alanda kapitalizm gelişirse, işçi devletini nasıl ayakta tutacaksınız? Bu tehlike... son derece ciddi."¹⁶

Onuncu Kongre'nin hemen ardından toplanmış olan Tüm Rusya Ulaşım İşçileri Kongresi'nde yaptığı konuşmada ise şunları söylüyordu:

Kendi deneyimimizden ve yaklaşık son yüz elli yılı içine alan modern çağda dünyanın dört bir yanında yaşanmış tüm devrimlerden biliyoruz ki, sonuç her yerde aynı olmuştur... Küçük üreticiler bir kez üretim araçlarının ve toprağın mülk sahipleri haline geldiklerinde, bunlar arasındaki mübadele kaçınılmaz olarak sermayenin doğmasına ve eşanlı olarak sermaye ile emek arasında uzlaşmaz çelişkilerin ortaya çıkmasına yol açıyor. Sermaye ile proleterya arasında mücadele kaçınılmaz; bu, kendi kendini aldatmak istemeyen herkesin kabul etmesi gereken bir gerçek.¹⁷

Gerçekten, NEP'in fiilen yürürlüğe girişini takip eden aylarda ve yıllarda, kırsal alandaki sınıfsal ayrılıkların derinleştiği bir süreç yaşandı. Zengin köylüler daha da zenginleştiler. Orta köylülüğün yeterli sayıda hayvana ve gerece sahip olan kesimi, yeni politikadan büyük avantajlar elde etti. Aynı zamanda, köylülüğün at ve öküze sahip olamayan yoksul kesimi kendisini son derece güç bir durumda buldu. Bunlar, at kiralamak, ödünç tohum almak, vb. zorunda kaldılar, dolayısıyla, ekonomik olarak hali vakti yerinde olanlara bağımlı hale geldiler. Çoğu zaman ellerinde avuçlarında bulunan toprağı satmak zorunda kalıp birer tarım işçisi durumuna düştüler.

Köylüler, Lenin'in kendileri için öngörünmüş olduğu sınırların da ötesine geçtiler. NEP uygulamaya konulduğunda hedef, ticaretin yerel

pazarla sınırlı kalması ve tarım ile sanayi ürünleri arasında aynı mübadele idi. Ne var ki, bu sınırlar aşıldı. Genel bir serbest ticaret gelişti. Lenin, 29 Ekim 1921'de yaptığı bir konuşmada, bu konuda yenilgiye uğranıldığını itiraf ediyordu:

Bizim niyetimiz 'meta mübadelesi'ni teşvik etmektir. Bu terimle ifade edilmek istenen şey neydi? ... Bunun anlamı, ülkede sanayi ürünleriyle tarımsal ürünler arasında az çok sosyalist bir mübadelelenin gerçekleşmesi, ve söz konusu mübadele aracılığıyla geniş ölçekli sanayi üretiminin sosyalist örgütlenmenin temeli olarak kalmasının sağlanması idi. Ama fiilen gerçekleşmiş olan nedir? Bu mübadele sistemi kontrolden çıkıp işlemez hale gelmiştir; alım satım biçimine büründüğü için işlemez hale gelmiştir... Meta mübadelesi hiçbir şey kazandırmadı; özel pazar baş edemeyeceğimiz kadar güçlü olduğunu gösterdi; ve, meta mübadelesi yerine o bilinen alım satım işi, yani ticaret yaşandı.¹⁸

Zengin köylülere, yani kulaklara bağlı olarak zenginleşen bir diğer kesim, NEPmen olarak isimlendirilen tüccarlardı. 1922 yılında, tüm perakende ticaretin yüzde 78'i bu özel tüccarların ellerindeydi. NEPmenler, ayrıca kamulaştırılmış fabrikaların ve devlet kurumlarının acenteleri haline geldiler. Bir yolunu bulup kooperatiflerde kendilerine yer edindiler. Bazı kooperatifler, salt özel ticaret işleriyle ilgilenen kurumlar durumuna geldi.

Tüketici kooperatifleri bile 1922-23 yıllarında kentlerin dükkanlarındaki malların yaklaşık üçte birini özel tüccarlardan temin ediyorlardı. O dönemde, perakende satış yerlerinin (büfe ve tezgahların yanı sıra dükkanların) yaklaşık onda dokuzunun özel olduğu, perkende satışların üçte ikisinin özel şahısların elinde bulunduğu tahmin ediliyor.¹⁹

Ocak 1924'te toplanan Onüçüncü Parti Kongresi'nde, Preobrajenskiy, bir önceki yıl ticaret ve sanayide elde edilen karların üçte biri ile yarısına yakın bir kısmının NEPmenlerin ya da kapitalistlerin cebine gittiği tahmininde bulunuyordu. O'na göre, NEPmenlerin köylülük üzerindeki nüfuzunu artırarak onunla ekonomik bir ittifak oluşturmak suretiyle sosyalizmden sapan bir yola yönelik yönelmeyeceği, işçi devletinin böylesi bir

ittifakı kırarak özel tüccarları Devlet sanayine bağımlı hale getirme gücüne sahip olup olmayacağı, canalıcı öneme sahip bir sorundu.²⁰

Lenin için, NEP sadece ekonomide devlet sektörü ile özel sektör arasında bir işbirliğini ifade etmiyor, fakat bundan daha önce, *bu ikisi arasında topyekün bir rekabet ve mücadele anlamına geliyordu*. İşbirliği ve rekabet, diyalektik olarak birleşmişti: Devlet, devlet sektörünü koruyup onu genişletirken, özel sektörü sınırlamak zorundaydı. Karma ekonomide, özel sektör devlet sektörüne bağımlı olmalıydı, bunun tersi değil. NEP altında, planlı devlet sektörü genişlemek ve rakibi olan meta üreticisi özel sektör üzerinde daha sıkı bir kontrol kurmayı başarmalıydı; bunlardan ikincisi doğal olarak kısıtlamalara direnecek ve az çok 'serbest' bir pazar ekonomisi için elinden geleni yapacaktı. Lenin, NEP'te, 'kapitalizm ile komünizm arasında bir ölüm kalım mücadelesi' gözlüyordu.

Proleterya geri çekiliyor...

NEP'in uzlaşmak üzere köylülüğe verilmiş bir ödün olduğu daha en başından açıktı. Fakat, bunun proleterya için ekonomik, sosyal ve siyasal iktidarı açısından ne anlama geldiği başlangıçta o kadar açık değildi. Oysa, yeni politikanın etkisi çok geniş ölçekteydi. Köylülüğe verilen ödüller, proleteryanın aleyhineydi.

Lenin'in 'ticari ilkelere geçiş' olarak tanımladığı khozaschet ('maliyet muhasebesi' ya da 'ekonomik muhasebe' ilkesi), NEP'in kaçınılmaz bir unsuru idi. Bunun doğrudan sonuçlarından biri, sanayide işletme yöneticilerinin işçileri isten çıkarmaya başlamaları oldu.

İhtiyaç dışı personelin işine son verme süreci, katlanarak arttı. Demiryolu işçilerinin sayısı 1921 yılı yazında 1.240.000 iken, 1922 yılı yazında bu sayı 720.000'e gerilemiş bulunuyordu; önde gelen bir tekstil fabrikasında her 1.000 milin başında çalışan işçilerin ve diğer çalışanların sayısı, bir yıl içinde 30'dan 14'e düştü.²¹

İşsiz duruma düşen işçilerin sayısı hızla arttı:

Ocak 1922	175.000
Ocak 1923	625.000
Ocak 1924	1.240.000 ²²

Bu rakamlar olağanüstü ciddi rakamlar olarak görünmeyebilir; nihayet,

o dönemler, Rusya'dan çok daha küçük bir ülke olan İngiltere'deki işsizlik oranları buna yakın büyükdüydü. Ne var ki, bu tür bir izlenim yanıltıcıdır. Rusya'da nüfusun ezici çoğunluğu köylülerden oluşuyordu. Dolayısıyla, sanayide 1.240.000'lik işsiz sayısı son derece yüksek bir rakamdı: 1924 yılında 'işçi ve çalışanlar'ın toplam sayısı 8 milyon 500 bin idi ve bu 1913'teki oranın bile gerisinde kalıyordu.

İşsizliğin kurbacının yetmediği yerde, sanayi işçilerinin sırtına inen bir ikinci kırbaç daha vardı: 'kızıl idareciler'. NEP ile birlikte bunların elinde bulundurdıkları güç çok büyük ölçüde arttı. Bunlar, giderek artan ölçüde, geleneksel idari kesimlerden geliyor ve zaman geçtikçe parti hiyerarşisi ile bütünleşiyorlardı:

Önde gelen işletme ve şirketlerden elde edilen istatistikler, 1922 yılında idari personelin yüzde 65'inin resmî olarak 'işçi' statüsünde sınıflandırıldığını ve dolayısıyla diğer yüzde 35'lik kesimin 'işçi olmayanlar'dan oluştuğunu (ki bunların içinde parti üyesi olanların oranı yedide bir idi), bir yıl kadar sonra bu oranların tam tersine döndüğünü, yani 'işçi' olarak sınıflandırılanların oranının yüzde 36'ya gerilerken, yarısı parti üyesi olan 'işçi olmayanlar'ın oranının yüzde 64'e yükseldiğini gösterir. Dolayısıyla, çok önemli iki süreç eşzamanlı yaşanıyordu: Bir yandan sanayinin idaresi eski burjuva idarecilerin ve uzanların eline geçiyor, diğer yandan bunların giderek artan bir oranı parti üyeliği aracılığıyla saygınlık ve güvenlik elde ediyordu.²³

İşyeri yöneticileri, işçilere giderek daha küstah ve buyurgan bir tavırla yaklaşıyorlardı. Sendika gazetesi Trud, Ağustos 1922'de idarecilerin yeni 'birleşik cephesi'ne karşı sert bir saldırıya geçiyor, onları, başta işe alma ve işten çıkarmalarda olmak üzere 'sendikaların rolünü küçültmeyi' amaçlamakla, bu konuda 'serbest ticaret koşulları' özlemi içinde olmakla suçluyordu. Gazetedeki makale, şu anlamlı soruyla son buluyordu: "İşyeri yöneticilerimiz, 'efendi' konumuna gelmiş oldukları için mi örgütsüz işçileri sendikaların örgütlü ve disiplinli üyelerine yeğliyorlar?"

Bundan birkaç gün sonra yayınlanan bir diğer makale, yeni yöneticilerin işçilerine karşı tavırlarının giderek eski düzenin işverenlerinin geleneksel tavrına benzediği tespitinde bulunuyordu: "İşyeri yöneticilerimiz, hatta bunların en iyileri, daha önceki kapitalistlerimizin davranış tarzlarını ve tercihlerini benimseme konusunda şaşkıncı bir çabukluk

gösteriyorlar.” Hatta Trud, bir Kızıl sanayiciyi, Sovyet sanatının kapitalist patronlara yakıştırdığı tüm tanımlayıcı karakteristikler içinde gösteren bir karikatüre de yer veriyordu; söz konusu karikatürde, Kızıl sanayici, dişleri arasında bir puro sıkıştırmış ve bir işçinin çektiği yük arabasının tepesine tünemiş halde resmedilmişti ve şu şekilde yakınıyordu: “Mevcut ‘emek düzenlemeleri’ sanayinin yeniden canlanışının önünde bir engel oluşturuyor.”²⁴

İşçi ücretlerindeki durum neydi? 1922-23 yıllarında, işçilerin gerçek ücretleri hala 1913 yılı gerçek ücretlerinin yarısı düzeyinde idi. İşçilerin ortalama ücretleri, ruble değeri üzerinden aşağıdaki gibiydi:

	Aylık (ruble)	Saat (kopek)
1913	30.49	14.2
1920-21	10.15	5.4
1921-22	12.15	7.3
1922-23	15.88	8.9 ²⁵

Kızıl idareciler, 1923’de işçi ücretlerini düşürmek üzere atağa geçtiler. Trud’ta 11 Mart 1923 tarihinde “Ancak ücretler düşüyor” başlığıyla yayınlanan bir başmakale, Aralık ayından itibaren ücretlerin düştüğü tespitinde bulunuyor, sanayicilerin ‘ücretleri aşamalı olarak düşürmeyi hedefleyen kampanyası’na göndermede bulunuyor, ‘bazı’ sendikaların pasifliğinden yakınıyordu. Sendikalar Merkez Konseyi, Onikinci Parti Kongresi’nin arifesi olan 14 Nisan 1923 tarihinde benimsediği bir karar metninde, ücretlerin ‘gerçek anlamda düşütüğünü’ itiraf ediyor, bu düşüşün durdurulması için harekete geçilmesi çağrısında bulunuyordu.²⁶

İşyeri yönetiminin başvurduğu yöntemlerden biri, değer kaybeden rublenin bu durumundan yararlanmak üzere ücret ödemelerini geciktirmektir. Ödenmemiş işçi ücretleri konusundaki yakınmalar, özellikle merkezden uzak bölgelerde, henüz daha 1921-22 kışında işitilmeye başlanmıştı. Ayda yüzde 30’a varan oranlarda sürekli değer kaybına uğrayan ruble karşısında, işçinin uğradığı kayıp olağanüstü idi. 1922 yılının son üç ayı boyunca, Don bölgesindeki işçilerin paranın değer kaybı nedeniyle sırasıyla yüzde 34, 23 ve 22 oranında gerçek ücret yitimine uğradıkları bildiriliyordu. 1923 yılı Ocak ayında, sendikalar gazetesi, ‘ücretlerin iki ya da üç ay boyunca ödenmemesinin gündelik olaylardan biri haline geldiği’ iddiasında bulunuyordu.²⁷

NEP, pek çok istismara kapı aralamış görünüyor. Nepçilik denilen bu tür uygulamalar yaygınlaşıyordu; İş başvurusunda bulunan kişi, işe

alınabilmesi için, işyerindeki ustabaşını ya da yöneticilerden birinin tanışı olmak zorundaydı.²⁸ Sendikaların lideri Tomski, şu şekilde sızlanıyordu: “Haksız işten çıkarmalar olmuyor mu? Devlet aygıtımızda yönetici konumunda olanlara yaltaklanma, hizmetkarlık, saygı söz konusu değil mi?”²⁹

E.H. Carr, durumu şu şekilde özetliyor:

1923’de sanayi işçisinin yaşamı standardı zorlu Savaş Komünizmi yıllarına oranla daha yüksek olmakla birlikte, sanayi işçisi devrimden o güne kadar geçen zaman içinde ayrımcılığa hiç bu kadar açıktan açığa maruz kalmamıştı, ya da, o güne kadar, kendisini onun adına yönettiğini ileri süren devlete karşı hiç bu denli haksızlığa uğramamış, kendini o denli çaresiz hissetmemişti.³⁰

NEP altında sendikaların rolü

Lenin, 1922 yılı Ocak ayı başlarında, Merkez Komitesi’ne sunmak üzere, “Yeni Ekonomik Politika Altında Sendikaların Rolü ve İşlevleri Üzerine Tezler” başlığı taşıyan bir karar taslağı kaleme aldı. Söz konusu taslak, sendikaların işçilerin işyeri idaresine karşı kendilerini savunma örgütleri olduğunu vurguluyordu:

Bugünden sonra sendikaların üstlenecekleri başlıca görevlerden biri, sermayeye karşı mücadelesinde proleteryanın sınıf çıkarlarını mümkün olan her yoldan savunmak olacaktır. Bu görev, açıkça en başa yerleştirilmeli, sendikaların işleyişi buna uygun olarak düzenlenmeli, değişikliğe uğratılmalı, ya da desteklenmelidir: grev fonları ve benzeri araçlar yaratılmalı, ya da, inşa edilmelidir.

Sendikaların yeni rolü, sanayi NEP uygulaması altında kapitalist khozraschet ilkesine göre işlemek zorunda olduğu için, özellikle zorunluydu:

Devlet işletmelerinin kâr temeline dayanan işletmeler haline dönüştürülmesi, kaçınılmaz ve ondan ayrı düşünülmeyen bir biçimde Yeni Ekonomik Politika ile bağlantılıdır; bu, yakın gelecekte, devlet işletmeciliğinin yegane değilse bile egemen biçimi haline gelecektir... Bu durum, emek üretkenliğini artırmanın aciliyeti ve her devlet işletmesinin kendi yağında kavrulan ve kar elde eden bir işletme haline getirilmesine duyulan ihtiyaç düşünülmülse, işlet-

menin dar çıkarlarında ve işletme çalışanlarının gayretlerinde kaçınılmaz bir artış yaşanacağı hesaba katılırsa, işçi kitleleri ile devlet işletmelerindeki yöneticiler, menajerler ve bunlardan sorumlu hükümet daireleri arasında belli ve kaçınılmaz bir çıkar çatışması yaratacaktır. Dolayısıyla, devlet işletmeleri de dahil olmak üzere işletmelerdeki proleteryanın sınıf çıkarlarını korumak ve işçi kitlelerini işverenlere karşı savunmak, sendikaların kuşku götürmez görevlerinden biridir... Sınıflar var oldukları sürece, sınıf mücadelesinin varlığı kaçınılmazdır.

Bundan çıkan mantıksal sonuç şudur ki, bugünkü durumda, grev mücadelesi fikrini hiçbir koşul altında terk edemeyiz, ilkesel olarak, devletin arabuluculuğunu grevin yerine ikame eden bir yasa çıkarma fikrini aklımızdan geçiremeyiz.³¹

Bu argümanlardan yola çıkan Çalışma Komiseri Schmidt, Beşinci Sendikalar Kongresi (1922)'nde, NEP ile birlikte 'sendikaların, kendi faaliyetlerinin ağırlık merkezini, üyelerinin çıkarlarını korumayı esas alan biçimde yeniden belirlemek zorunda' olduklarını ilan etti.³²

Gerçekte, sendikalar NEP altında Lenin'in zihninde tasavvur ettiğinden çok farklı biçimde geliştiler. NEP uygulamalarının sonucu, sahip oldukları önemi büyük ölçüde yitirdiler. Savaş Komünizmi koşullarında, sanayide devlet yönetiminin işbirlikçileri işlevi görmüş olan sendikalar, Çalışma Komiserliği ve VSNTK ile bütünleşmişlerdi. Şimdi, NEP altında, sanayinin idaresinde işyeri yönetimine müdahale etme hakkından yoksunlaşmış durumda bulunuyorlardı.

Mart 1922'deki Onbirinci Parti Kongresi, NEP'in sendikalar açısından ne anlam ifade ettiğine açıklık getiriyordu -sendikalar sanayinin yönetiminde bir role sahip olmayacaklardı:

Komite yönetimi yerine bireysel yönetim şimdi sıkı biçimde uygulamaya koyulacaktı. İktidarı ele geçirdikten sonra proleteryanın başta gelen görevi... çıktı miktarını artırmak ve toplumun üretici güçlerini geliştirmektir... Bu, fabrikalarda yönetimin tüm yetki ve iktidarı kendi elinde yoğunlaştırmasını gerektirir... Sendikaların işyeri yönetimine yönelik herhangi bir müdahalesi, bu koşullarda, mutlak biçimde zararlı ve izin verilemez bir şey olarak görülmelidir.

Özel mülkiyet kapsamında olan işletmelerde bile sendikalar işyeri yönetimine müdahale etme gücünden yoksun kalacaklardı: 'Sendikalar, şahıslara ait özel mülkiyet kapsamındaki işletmelerde üretimin kontrolü üzerinde doğrudan herhangi bir işleve sahip olmamalıdır.'³³

Ulusal düzeydeki asgari ücret, artık Tüm Rusya Merkezi Sendikalar Konseyi değil, Çalışma Komiserliği tarafından belirlenecekti. 1922 yılı sonlarında, söz konusu komiserliğe, işyerindeki uzlaşmazlıklara hakem sıfatıyla müdahale etme hakkı verildi. Sovyet Rusya'da çalışma ilişkileri konusunda uzman olan tarihçi Margaret Dewar, durumu aşağıdaki gibi özetliyordu:

Gerçekte, işçiler ve sendikaları, iç savaş sırasında sanayi üzerinde sahip oldukları, kendilerine sanayinin efendileri durumuna gelinceye kadar giderek artacağı sözü verilmiş olan tüm kontrolü yitirdiler. İşçiler, gerçekte, hükümet tarafından ve özel mülkiyet temsilcileri tarafından tepeden tayin edilen üretim planlarının katılmadan yoksun basit birer uygulayıcısı durumuna düşürüldüler; işsizliğin tehditine maruz kaldılar, daha yüksek ücret ve daha iyi çalışma koşulları için verdikleri mücadele sırasında siyasal sadakatlerinin ve yasaların engellemeleriyle karşılaştılar.³⁴

(Bunlara ek olarak, hastalık ve işsizliğe karşı sosyal sigorta işlerinin yönetimi sendikalardan alınarak Çalışma Komiserliği'ne verildi.)

Sendikaların işçi talepleri karşısındaki tutumu ne oldu? "Yüksek ücret talepleri, başta kömür, demir, çelik gibi ücretlerin çok düşük olduğu ve devlet tarafından finanse edilen sanayilerde, sık sık sendika liderlerinin muhalefetiyle karşılaştı."³⁵

Eylül 1922'deki Beşinci Sendikalar Kongresi'nde benimsenen bir karar, 'yakın gelecekte ücretlerin savaş öncesi dönemin minimum ücret düzeyine yükseltilmesinin mümkün olduğu şeklindeki yanılsamaya' karşı olunduğunu ilan ediyordu. *Trud*, 25 Şubat 1923'te, ücret artışlarının kesintiye uğratılması çağrısında bulundu:

Bugünkü ekonomik durum, sanayide genel bir ücret artışını fiilen olanaksız kılıyor... Sendikalar, şimdi ve yakın gelecekte, dikkatlerini mevcut ücret düzeylerinin korunması, gelecekteki anlaşmazlıklarda gerçek ücretlerin düşmesine izin verilmemesi üzerinde yoğunlaştırmalıdır.³⁶

İşçilerin düşüncüklüğünün sonuçlarından biri, sendika üyeliğinin gerilemesi oldu. Temmuz 1921 ile Ağustos 1922 arasında geçen zaman içinde, işçilerin yüzde 50'den fazlası sendikalarından ayrıldı.³⁷ Bir diğer sonuç, Temmuz-Eylül 1923'te yaşanan sayısız çoklukta gayriresmi grevin patlak vermesiydi. Durumun ciddiyeti, Stalin'in 2 Aralık 1923'te yapmış olduğu bir konuşmanın satır aralarından anlaşılabilir: "Parti içi politika-nın tam da bu içinde bulunduğumuz dönemde, bu yılın sonbaharında bu denli sertleşmesine neden olan şey nedir? Bunu nasıl açıklamak gerekir?" Stalin'in buna getirdiği açıklamalardan biri, o yılın Ağustos ayında 'belli bölgeleri yalayıp geçen hoşnutsuzluk ve grev dalgası' idi. "Mesele-nin esası şu ki, bu grev dalgası örgütlerimizdeki kusurları açığa çıkarmış-tır; gerek parti gerekse sendikalar olarak örgütlerimizin fabrikalarda yaşanan olaylardan izole yalıtılmış halde olduğu gün işçilerine çıkmıştır."³⁸

İşçilerin yaşadıkları dertlere dikkati çekmek için grev tehditinde bulunmaları, sendika disiplininin ihlali olarak görüldü ve bunlardan so-rumlu olanlar sendikadan ihraç edildiler; ihraç, işçinin çalıştığı fabrika-dan atılması ve iş bulamaz duruma düşmesi anlamına geliyordu. Dolayı-sıyla, pratikte, sendika temsilcileri ve fabrika komiteleri kendilerini işyeri idaresiyle işbirliği yapma, işçiler arasında disiplini muhafaza etme, grev-leri engelleme ve hoşnutsuzlukları bastırma eğilimi içinde buluyorlardı. İş bırakma eylemi gerçekleşir gerçekleşmez, gizli polis, işyeri yönetimi-nin talebi ve sendikaların gizli ya da açık desteği ile, tutuklamak üzere hemen harekete geçiyordu. İşçiler tarafından gerçekleştirilen protesto ve gösteriler, acımasızca ve kaba güce başvurulmuş olarak bastırılıyordu. Grev haberlerinin serbestçe yayımlandığı 1923 yılının ilk yarısında, Trud, sık sık, ceza olarak sendikalardan atılan grevcilerin haberlerine yer veriyor-du.³⁹

Tamamen parti-devlet liderliğine bağımlı halde olan sendika lider-leri, işçileri savunmadılar, bunun yerine, işçilerin disiplin altına alınma-sında idareyle giderek artan bir işbirliği içine girdiler.

"1923 yılı sonunda, dağılmış ve ihmal edilmiş Rus proleteriyası nitel ve nicel açıdan uzun bir kötüleşme sürecine girdi; proleterya, say-gınlık ve etkisinin en düşük noktasına gelmiş görünüyordu."⁴⁰

Ayrıcalıkların istismarı

3. Cilt'in 13. Bölümü'nde görmüş olduğumuz gibi, ayrıcalıklı ve soysuz-laşmış olanlar, Savaş Komünizmi yıllarında sahip oldukları zenginliği gözlerden saklı tutmuşlardı. Kamu ahlakının o zamanki mevcut stan-

dartlarında, servet sahibi olmak, ancak el altından ve uygunsuz yollar-dan sahip olunabilecek çalınmış zenginlik olarak görülüyordu.

NEP ile birlikte bu durum çarpıcı biçimde değişti. Eşitsizlik yaygın-laştı. Zenginlik ve lüks meşru görülmeye başlandı. Sahip olunan zengin-liği gizlemek için artık ortada bir neden kalmamıştı. Kıt kültürlü ama şişkin cüzdanlı sonradan görmeler hiçbir sınır tanımıyorlardı. Yoğun bir spekülasyon atmosferinde, para kazanma özgürlüğünü ne süreyle elle-rinde tutacakları belli olmayan Nepmen ve Kulaklar, "Günün kıymetini bil" sloganına uygun olarak hareket ediyorlardı. Çalgınca para kazanı-yor, har vurup harman savuruyorlardı. Zenginlik ve lüks, gösterişli bir şekilde hemen her yerde boy gösteriyordu.

Dönemin Sovyet romanları, sık sık, devrimcilerin, ayrıcalıklı olan-ların hızla arttıkları NEP döneminde yaşadıkları düşüncüklüğe değinir-ler. Leonid Leonov'un Hırsız adlı eserinde, romanın baş kahramanı, Ekim devrimine aktif olarak katılmış, uzun ve acılı iç savaş sırasında Kızıl Süva-riler birliğinde kahramanca savaşmış bir mühendis ve parti üyesi olan Mitka Vekşin'dir. 'Dört canlı bir savaşçı gibi alayına önderlik etti, ve ger-çekten de dört canlı bir asker gibi savaştı.' Ancak, NEP koşullarının hü-küm sürdüğü yeni dönemde, Vekşin korkunç bir düşüncüklüğü içine sü-rüklendi.

Meydanlarda mağazalar hızla onarılıyor, eğlence merkezlerinin ışık-ları ışıl ışıl yanıyor, keyifli kahkaha sesleri daha sık işitiliyordu. Devrimin ordudan tahliye edilmiş askerleri, daha diene kadar mer-milerle delik deşik duran, şimdilerde ise her geçen gün daha lüks ve göz kamaştırıcı bir görüntü kazanan vitrinleri aşağılayıcı, so-mürkan bir ifadeyle seyrediyorlardı. Ancak bugün, mağazaların vitrinleri insanlarda açlık, delişet, ya da şaşkınlıktan başka bir duy-gu uyandırmıyordu.

Bir olay, Vekşin'in yaşadığı ızdırabı daha da derinleştirdi. Vekşin, bir bakkal dükkanının önünde duruyordu:

Hava sıcaktı, başsız bir mersin balığından yağ damlıyordu. Vekşin açtı. Şık elbiseli bir kadın dükkandan içeri girerken, Vekşin, kapıyı açmak için nazikçe elini uzattı. Ancak kadın onun bu hareketini yanlış anladı. Eldiveniyle, Vekşin'in itip açmak üzere kapı tokmağı-nı kavramış eline vurdu, hemen çekip gitmemesi halinde yeniden

vuracağı uyarısında bulundu.

Vekşin'in daha önceki saygın konumuna tanık olduktan sonra şimdi onu aşağılanırken gören Snaka Babkin [Vekşin'in arkadaşı], Mitka'nın yüzündeki dehşet ifadesi karşısında dondu. O arada bir devlet memurunun karısı olan kadın diikkandan içeri girmişti.

O gece Mitka sarhoş olana değin içti. Şehrin izbe köşelerinden birinde, bir hırsızlar batakhanesinde, soysuzluğun pis kokusunun yükseldiği içkisini ardarda yudumladı.

Mitka Vekşin, bundan sonra bir hırsız, bir suçlular çetesinin lideri durumuna gelir.

Vekşin'in kapı komşusu olan ve tahsildar olarak çalışan küçük bürokrat Piotr Gorbidoñiç Çikelyov'un yaşamı ise, bununla tam bir karşıtlık içindedir:

Memurluk yaptığı dairede, tahsilat işlerinde son derece yetenekli olduğu için yaptığı işe değer veriliyorsa da, amirlerinin takdirini kazanmak için çok çalışmak zorundaydı. Şakacı bir edayla, 'Taşı sıkar, taşın para çıkarırım vallahi' derdi sık sık. Pardesinin soluk yeşil yakası üzerinde, bir saygınlık işareti olan tenek madalyalar sallanırdı her zaman. Her akşam politik bir yazıdan birkaç paragraf okuyup bunları ezberlemeye çalışır, bu yolla mesleğinde yükselineceğini umardı. Kurnaz ve çalışkandı; yeni toplumda kendine bir yer edinmeyi becermişti, tıpkı önceki rejim sırasında yapmış olduğu gibi. (Anna Şeref Rütbesi'ne aday gösterilmiş, fakat devrim yüzünden bu nişana hiçbir zaman erişememişti.) Şimdi, Konut Komitesi başkanı olarak çalışıyordu; bu, onun gibi sıradan biri için seçkin bir konumdu ve mesleki kariyerinde yukarılara tırmanma umudunu koruyordu.⁴¹

O dönemde yaşanan toplumsal soysuzlaşmanın boyutlarına işaret eden diğer kanıtlar, siyaseti kavrama yeteneği çok sınırlı olmasına karşın 1920'lerin ilk yıllarında Rusya'daki yaşama ilişkin aktardığı haberlerle ayrıcalıklı bir yere sahip olan bir Amerikan gazetecisinin yazılarında bulunabilir. Söz konusu gazeteci, NEP sırasında Moskova'daki seçkinlerin yaşamını *La dolce vita* olarak tanımlar. Bunlar, Fransa ve Almanya'dan getirilen şampanyalardan, 50 yıllık konyaklardan mis kokulu kahveye, taze havyardan et ve tavuğa kadar her şeye sahiplerdi. İnsanlar, servetin

bu meyvelerini doymak bilmez bir oburlukla müdelerine indiriyor, 'uzun süredir yoksun kaldıkları yaşam hazlarının tadını çıkarmaya çalışıyorlardı'.

Bu *Praga*, dünyanın ilk Proleterya Cumhuriyeti'nin merkezinde tuhaf bir görüntü oluşturuyordu. İnsanların pek çoğu, başkasının hesabına karanlık işler gören, ya da bir fırsat yakalamak üzere oradan oraya dolanıp duran düşük sınıflardan insanlar gibi görünüyordular; fakat, bunların yanı sıra, iyi kalite yüzden yapılmış, şimdi rengi solmuş elbiseler giyen, Moskova'nın eğlence ve haz merkezlerinin tadını çıkarmaya hevesli eski rejim söyluları, üniformalı Kızıl Ordu askerleri de göze çarpan görüntüler arasındaydı. Ve, ilkeye ilişkin çok sınırlı bir bilgiye sahip yabancılar: uzmanlar, temsilciler, Lenin'in yeni uzlaşma politikasının cazibesine kapılarak Rusya'nın yine dış ülkelerin yabancıları için bir balpeteği durumuna gelebileceği düşüncesiyle buraya işişmiş olan bir düzine büyük şirketin ticari muhafızları. Ve her türden kadınlar... özellikle de, NEP'in ürünü olan... serçe siirileri gibi cıvıltı ve şamatayla kümeler halinde dolaşan kadınlar. Ve sayısı giderek artan Nepmenlerin, rejimin kaymağını yalayanların karıları ve aileleri, kısa, tıknaz parmakları mücevherlerle süslü kadınlar.⁴²

Gazeteci, Savoy Otel'i'nin biraz uzağında "Bar" olarak isimlendirilen bir restoranı da tanımlıyordu:

1922 yılı sonbaharından itibaren, 'Bar', aynı anda restoran, gece kulübü, genelev işlevleri gören atak bir ticari işletme olarak giderek genişliyordu. Şarap ve bira satışlarının yasallaşması o yıl oldu, ama 'Bar'da vodka ve likör bulmak da mümkündü. 1922-23 kışında 'Bar' işleri daha da ileri götürdü, hatırı sayılır paralar karşılığı giivenilir müşterilere kokain ve croin tedarik etmeye başladı. 1923 ilkbaharında, küçük bir alem yeri idi... 'Bar'dan daha iyi olmayan, lüks açısından ondan daha geri, daha az 'korunan' ve 'Bar' kadar kârlı olmayan diğer mekan... Trubni Meydanı yakınındaki genelev bölgesiydi... Büyük, ucuz, üzerinde isim ve numaraların yazılı olduğu pek çok odanın bulunduğu apartmanlar... Oda kapılarının üzeri ne, raptiye ile oda sakiniinin çıplak bir fotoğrafı iliştilmişti.⁴³

Ilya Ehrenburg, 1921'de, açıkça hissedilir bir horgörü ve alayla şunları yazıyordu: "Fransızlar, kendi hapisanelerinin duvarlarına Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik diye yazdılar; burada, spekülörlerin ve müteahhirlerin ceplerini tıka basa doldurdıkları on bin rublelik bonoların üzerinde 'Bütün dünyanın işçileri, birleşin!' yazıyor."⁴⁴

Kadının paralı erkeklerin hizmetinde tam bir aşağılanması anlamına gelen fahişelik, sadece genelevlerde ve barlarda değil, dönemin Rus edebiyatında da yaşamın olağan bir parçası görünümündeydi. Örneğin, Isaak Babel, "My First Fee" (1922), "The Chinaman" (1923), "Through the Fanlight" (1923) gibi teması fahişeler olan bir dizi öykü yazdı.

Toplum, adeta bir bütün olarak lağım çukuruna yuvarlanıyordu.

Hangi süreyle geri çekilme? NEP ne kadar sürecek?

Savaş Komünizmi yıllarının ardından gelen dönemde, Lenin'in bu sorulara net ve kesin yanıtlar getirmediğinin işaretleri vardı. Lenin, söz konusu sorulara farklı ve birbirleriyle çelişkili yanıtlar verdi. Hala ayağını basacağı zemini yokluyor, kendisine geri çekilmeye ne zaman son verilebileceğini söyleyecek deneyimlerin arayışı içinde görünüyordu.

Lenin, yeni politik yönelimin partili aktivistlere açıklanması amacıyla toplanmış olan Mayıs 1921'deki Onuncu Parti Konferansı'nda, NEP'in 'ciddi biçimde ve uzun bir süre için' uygulamaya konduğunu söyledi.

Bu, uzun dönemli bir politika ve ciddi bir biçimde benimseniyor. Bunu iyice kafanıza sokmalı ve unutmamalıyız: çünkü, dedikodu alışkanlığımızı sonucu olarak, bizim günü kurtarma politikası izlediğimiz, yani, politik hilekarlığa başvurduğumuz ve bugün yapılan şeylerin sadece kısa bir süre için geçerli olacağı yolunda söylentiler yayılıyor. Bu söylentiler doğru değil.⁴⁵

Konferansın sonuç bildirgesinde, NEP'in 'uzun bir dönem için uygulamaya konduğu ve sonuçlarının yılları bulacak bir zaman dilimi sonrasında gözden geçirileceği' ifade ediliyordu.⁴⁶

Lenin, 16 Haziran 1921 tarihli Üçüncü Tüm-Rusya Yiyecek Konferansı'nda yaptığı bir konuşmada, Yer! Ekonomik Politika'nın 'geniş ölçekli sanayi tam olarak kuruluncaya kadar sürdürülecek' bir politika olduğunu söylüyordu.⁴⁷

Ne var ki, 11 Temmuz 1921'deki bir diğer konuşması sırasında, NEP'in uzun süreli bir politika olarak düşünülmeyeceğini söyledi: "Eğer daha temkinli bir şekilde hareket edersek, gerekli önlemleri zamanında alırsak, üç yıllık bir zamana yayılsa bile, bu savaşı da kazanacağız."⁴⁸

Yine, 5 Kasım 1921 tarihinde kaleme aldığı 'Altının Önemi' başlığını taşıyan makalesinde şunları söylüyordu: "Geri çekilmenin sona ermek üzere olduğumun gözle görülür işaretleri var; bu geri çekilmeye pek uzak olmayan bir gelecekte son verebilecek durumda olacağımızın işaretleri söz konusu."⁴⁹ Ama, 23 Aralık'ta, Lenin bu kez NEP'in uzun bir süre boyunca devam edeceğinden söz ediyordu: "Bu politikayı uzun bir zaman ciddi biçimde sürdüreceğiz, ama, kuşkusuz... sonsuza kadar değil."⁵⁰

Sınır bilinmiyordu, deneyim yeterli değildi. Bu yüzden, geliştirilen formülasyonlar birbiriyle çelişiyordu. Fakat, bütün bu bulanıklığa karşın, birkaç nokta tartışmaya yer bırakmayacak kadar açıktır. Lenin'in NEP'i bir 'geri çekilme' ve 'yenilgi' olarak nitelmiş olması gerçeğinden hareketle, şunlar kolaylıkla söylenebilir: (a) Lenin, geri çekilmenin boyutlarını NEP çerçevesiyle sınırlandırmaya çalışmıştır; (b) NEP'e olabildiğince kısa sürede son verebilmenin bir yolunu aramıştır.

Lenin, 27 Mart 1922'de Onbirinci Parti Kongresi sırasında yaşamının son konuşmasını yaptı. Bu, dağınık bir konuşmaydı ve Lenin bu nedenle dinleyicilerden özür dileyerek, kısmen 'hastalığı dolayısıyla' raporunu ayrıntılı ve derli toplu bir şekilde sunamadığını ifade etti:

Merkez Komitesi, Merkez Komitesi'nin bu kongreye sunacağı raporda ana vurgunun bu geri çekilmeye son verme üzerine yapılması, buna uygun olarak kongrenin tüm parti adına bağlayıcı yönergeler yayımlanması gerektiği önerisinde bulunan planımı uygun buldu. Bir yıldan beri geri çekilmekteyiz. Şimdi, parti adına buna son verme çağrısında bulunmalıyız.⁵¹

Kongredeki konuşması için hazırladığı notlarda, Lenin tutumunu şu şekilde özetliyordu: "Geri çekilmeye son verme... Özel sermayeye karşı saldırı hazırlığı - parola bu olmalı."⁵²

Geri çekilmeden ... bozguna mı?

Lenin, NEP ile başlamış olan geri çekilmenin komünizmin genel bozgununa dönüşmesi olasılığından giderek daha çok kaygı duyuyordu. Onbi-

İnci Parti Kongresi'nde yaptığı konuşmada, NEP'in uygulamaya konduğu bir yıllık süre içinde devlet ve partinin başarısız kalmış olduğuna dikkati çekti:

Geçtiğimiz yıl, ekonomiyi olması gerektiği gibi işletemediğinizi açıkça gösterdik. Çıkarılması gereken ana ders bu. Ya önümüzdeki yıl bunun tersini kanıtlayacağız, ya da Sovyet iktidarı varlığını koruyamayacak duruma gelecektir.⁵³

Geçen yıl küçük bazı başarılar elde ettik, ancak bunlar önemli sayılamayacak kadar küçük.⁵⁴

Kolçak hükümetinin eski Kadet bakanı Ustrialov, Prag'da yayınlanan *Smena Vekh* adlı gazetede şöyle yazıyordu: "Bolşeviklerin Yeni Ekonomik Politika'sı nedir -evrim mi, yoksa bir taktik mi?" Lenin, kongrede, onun sorusunu farklı sözcüklerle ifadelendiriyordu:

Sovyet hükümeti ne tür bir devlet inşa ediyor? Komünistler onun komünist bir devlet inşa ettiğini söylüyorlar ve yeni politikanın bir taktikten ibaret olduğunu konusunda bizi temin ediyorlar. Bolşevikler zor bir durumda özel kapitalistlerden yararlanıyorlar, fakat daha sonra dizginleri kendi ellerine alacaklar. Bolşevikler istediklerini söylesinler; işin gerçeği şu ki, bu bir taktik değil, bir evrim, içsel bir yenilenme; Bolşeviklerin nihai olarak varacakları yer bildiğimiz burjuva devlet olacak ve biz onları desteklemeliyiz. Tarih, dolaşık yollardan geçerek ilerliyor.

Lenin, sözde bir iyimserliğin bile çok ızağında idi. Tarih, Ustrialov'u haklı çıkarabilirdi.

Ustrialov'un söz ettiği şeylerin olması gerektiğini açıkça söylemeliyiz. Tarih, her türlü başkalaşıma açıktır. İnanç ve kararlılık, sadakat ve diğer ahlaki nitelikler, politikada ciddi bir tavırdan başka bir şey ifade etmezler... Düşman, sınıf gerçeğinden söz ediyor ve bizi bekleyen, düşmanın kaçınılmaz olmasını çok arzuladığı tehlikeye işaret ediyor. *Smena Vekh* yandaşları, binlerce, onbinlerce burjuvaziyi, ya da işlevi bizim Yeni Ekonomik Politika'mızı işletmek olan Sovyet çalışanlarını duygularına ifade kazandırıyor. Gerçek ve başta gelen tehlike de bu. Dikkatin şu soru üzerinde yoğunlaş-

tırılması gerektiğinin nedeni de budur: 'Kim kazanacak?' ... Bugün, doğrudan ve şiddetli bir saldırı altında değiliz... Silahlı bir hücumla karşı karşıya bulunmuyoruz. Bununla birlikte, kapitalist topluma karşı savaş yüz kat daha şiddetli ve tehlikeli hale geldi, çünkü kimin dost kimin düşman olduğunu her zaman ayırt edebilecek durumda değiliz artık.⁵⁵

Hiçbir zaman mekanik ya da kaderci bir Marksizm anlayışına sahip olmayan Lenin için, bir geçiş dönemi olarak proleterya diktatörlüğü, iki olası sonucu olan bir dönemi ifade ediyordu: sosyalizme doğru ilerlemek, ya da yeniden kapitalizme yuvarlanmak. Partinin politikası dengesi bunlardan biri lehine bozacaktı.

Bürokratikleşme NEP altında daha da derinleşiyor
Riazanov, Onbirinci Parti Kongresi'nde şıkmış şöyle dedi:

Merkez Komitemiz bütünüyle özel bir kurum. İngiliz parlamentosunun her şeye kadir olduğu söylenir; bu parlamento'nun yapamayacağı tek şey, bir erkeği kadın haline getirmektir. Bizim Merkez Komitemiz daha da güçlü: şimdiden birden çok kez kararlı bir devrimciyi yaşlı bir bayana dönüştürdü ve bu yaşlı bayanların sayısı inanılmaz ölçüde arttı.⁵⁶

Riazanov, Merkez Komitesi'ni parti yaşamının her alanına müdahale etmekle de suçladı. V. Kosior, pek çok örnek vererek, Politik Büro ya da Örgütlenme Bürosu kararlarıyla görevden alınmış yerel parti ve sendika liderlerinden söz etti:

Bu yıl boyunca, parti örgütlerine katılan ya da onlarla ilişki kuran insanlar olmadığı gibi, işçi kitleleri ile de bağlar geliştirilmedi; tam tersine, işçiler yığınlar halinde partiden ayrılıyorlar. Bu durum nasıl açıklanabilir? Bunun, yoldaşlar, ancak gerçek parti disiplini ile bir ilgisi olmayan, saflarımızda ortaya çıkmış 'güçlü koltuk' rejimi ile açıklamak gerekir. Partimiz odun taşıyor, sokakları süpürüyor, hatları oy kullanıyor, ama sorunlara ilişkin kararlarda pay sahibi değil... Çok sağlıklı durumda olmayan proleterya kendisini bu koşullarda buluyor ve ondaki bu duruma katlanması beklenemez.⁵⁷

Onikinci Parti Kongresi (Nisan 1923)'nde, Preobrajenskiy, Guberniya parti komitesi sekreterlerinden yüzde 30'unun, bu konulara parti Merkez Komitesi'nin 'tavsiyesi' üzerine getirilmiş olduklarından⁵⁸, böylece tüm parti görevlilerinin seçimle işbaşına gelmeleri ilkesinin çiğnenmiş olmasından yakındı. Buharin, 1923'te Moskova parti üyelerine hitaben yaptığı bir konuşmada, yerel parti organlarına atamaların hangi yöntemlere göre yapıldığını şu şekilde açıklıyordu:

Genel olarak, belli bir modele uygun olarak oylama yöntemi uygulanıyor. Toplantıya geliyorlar ve 'İtiraz eden var mı?' diye soruyorlar. Berkes, muhalif durumuna düşmekten şu ya da bu oranda korktuğu için, atanmış kişi partinin o hiere bürosunun sekreteri oluyor... Çoğu durumda, parti örgütlerimizdeki seçimler gerçekte bir seçim oyunu haline dönüşmüş durumda; çünkü, seçim öncesinde hazırlık tartışmaları yapılmadığı gibi, seçimini kendisi de 'İtiraz eden var mı?' formülüne göre yapıyor. Ve, herkes 'liderlik' aleyhine konuşmayı kötü bir şey saydığı için, mesele otomatik olarak halledilmiş oluyor. Yerel parti liücrelerindeki seçimlerin durumu böyle.

Gelin şimdi de parti toplantılarından söz edelim. Bunlar nasıl gerçekleşiyor? Ben kendim Moskova'da sayısız toplantıya katıldım ve parti örgütlerimizde tartışma denilen şeyin nasıl yaşandığını iyi biliyorum. Örneğin, toplantıların başkanlık komitesinin seçimini alalım. Bölge komitesi üyelerinden biri, bir aday listesi sunduktan sonra soruyor: 'İtiraz eden var mı?' Kimse karşı çıkmıyor ve mesele karara bağlanmış sayılıyor. Başkanlık komitesi bu şekilde seçiliyor ve aday listesini öneren aynı yoldaş komitenin oy birliği ile seçilmiş olduğunu ilan ediyor.⁵⁹

Lenin, daha önce gördüğümüz gibi, çevrimden sonraki bütün süreçte başa çıkmaya çalıştığı bir soruna tekrar tekrar geri döndü: giderek büyüyen ve soysuzlaşan bürokrasi sorunu. NEP koşulları altında, devlet ve parti bürokratları ile Nepmenler ve kulaklar arasında oluşturulacak bir ittifak proleteryaı iktidardan edebilirdi. Lenin, Onbirinci Parti Kongresi'ne yaptığı, yukarıda bir bölümünü aktardığımız aynı konuşmada şunları söyledi:

Bir yıl boyunca ayakta kalmasını bildik, devlet bizim elimizde; fakat, devlet Yeni Ekonomik Politika'yı bu bir yıl içinde bizim istediğiniz biçimde mi yürüttü? Hayır... Peki nasıl yürüttü? Aygıt, kendisini yönlendiren ele itaat etmeyi reddetti! Durum, sürücüsünün değil, bir başkasının istediği doğrultuda giden bir arabayı andırıyordu; sanki, direksiyon gizemli, kural tanımaz bir elin idaresindeydi ve bu elin kime ait olduğunu ancak Tanrı biliyor, belki bir fırsatçının, belki bir özel kapitalistin, belki de her ikisinin. Kimin eli olursa olsun, mesele şu ki, araç, direksiyonda oturanın dışındaki istikamette değil, çoğu zaman bunun tam aksi istikamette gidiyor.⁶⁰

Eksik olan şey nedir? Açıkça söylersek, eksik olan şey, idari işlemleri yerine getiren komünistler katmanının gerekli kültürden yoksun oluşudur. Moskova'da sorumlu mevkilerdeki 4.700 komünist alır ve bunu muazzam büyüklükteki bürokratik aygıtın karşısına koyarsak, şu soruyu sormamız gerekir: Kim kimi yönetiyor? Gerçekten komünistlerin bu devasa aygıtı yönetmekte olduklarını söyleyebilecek durumda olduğumuzdan kuşkuluyum. Doğruyu söylemek gerekirse, komünistler yönetmiyor, yönetiliyorlar. Ço-cukken bize tarih derslerinde öğretilen ne benzer bir durum başımıza geldi: Kimi zaman bir ulus diğerini fetheder... Eğer fetheden ulus fethedilen ulustan daha kültürlü ise, * onlardan birincisi kendi kültürünü ikincisine dayatır; ama, eğer bunun tersi geçerli olursa, yenilgiye uğramış ulus kendi kültürünü galip ulusa dayatır. Rusya Sovyetler Cumhuriyeti'nin başkentinin başına gelen de böyle bir şey değil mi? 4.700 komünist... yabancı bir kültürün nüfuzunu altına girmemiş midir? ... Onların kültürü bayağı ve berbat bir kültür, ama hala bizimkinden yüksek. Düşük ve bayağı olmakla birlikte, bizim sorumlu mevkilerde bulunan komünist idarecilerimizin kültüründen yüksek bir kültür.⁶¹

Bir cümleyle özetlersek, Ustrialov hakkı çıkacak görünüyordu.

10

Alman Devrimi'nin Yenilgisi

Devrimci durum

Rusya NEP koşulları altındayken, proleterya geri çekilme içindeydi; o sıralar, Almanya'da yeni bir devrim umudu belirdi. Alman işçi sınıfının elde edeceği bir zafer, Rus proleteryanın içinde bulunduğu yalıtılmışlığa bir son verebilir, tüm uluslararası durumu kökten değiştirebilirdi.

1923'te, yaşanan ciddi bir krizin sonucu olarak, Almanya'da şiddetli bir sınıf mücadelesi patlak verdi. Bunun yol açtığı doğrudan sonuçlardan biri, Almanya'nın [Birinci Dünya Savaşı sonundaki anlaşmalar uyarınca Fransa'ya ödemekle yükümlü olduğu ç.n.] tazminatları ödemede gecikmesine misilleme olarak Fransa'nın 11 Ocak 1923'te Ruhr Bölgesi'ni işgal etmesi oldu. İki gün sonra, muhafazakar Cuno liderliğindeki Alman hükümeti, Ruhr Bölgesi halkına 'pasif direniş' ve işgalci güçlerin otoriteleriyle işbirliği yapmama çağrısında bulundu. Bu çağrı, grevlerden sabotaj eylemlerine varıncaya kadar çok çeşitli biçimlere bürünen Alman direnişinin artmasına yol açtı. Fransız işgalinin ve işgale karşı Alman direnişinin kritik yan ürünlerinden biri, Alman para birimi markın astronomik ölçülere varan oranda değer yitirmesi oldu. Markın Amerikan doları üzerinden kur değerindeki değişimler, bu durumu çarpıcı biçimde göz önüne serer:

Ocak 1923	17.920
Şubat 1923	20.000
Mayıs 1923	48.000
Haziran 1923	110.000
Temmuz 1923	349.000
Ağustos 1923	4.600.000
Eylül 1923	98.860.000
Ekim 1923	25.260.208.000
Kasım 1923	4.200.000.000.000

Sonuç, tüm çalışan nüfusun olağanüstü yoksullaşması, küçük burjuvazinin yıkımı, sermaye sahiplerinin kısa sürede daha da zenginleşmesi, yaygın spekülasyon ve yozlaşma, tüm sosyal güvenlik kapılarının tamamen kapanması oldu. İleri düzeyde sanayileşmiş bir ülkede böylesine derin bir ekonomik, toplumsal ve siyasal kansızlık daha önce hiç yaşanmamıştı.

Geleneksel reformist işçi örgütleri, o koşullarda bütünüyle aciz bir duruma düştüler. Yazar Evelyn Anderson, şunları ifade ediyor:

Sosyal Demokratların ve sendikaların nüfuzunu... o günlerde giderek azalıyordu. Sendikaların üye sayısı daha öncekinden daha da artmış olmakla birlikte, yaşanan enflasyon sendikaların tüm fonlarını tüketmiş, onları üyelerini destekleyemez, grevlere maddi destekte bulunamaz, hatta kendi çalışanlarının ücretlerini ödeyemez duruma düşürmüştü. Dahası, olağan sendika faaliyeti, gerçek ücretlerin ve diğer aylık gelirlerin anlamını tamamen yitirdikleri o koşullarda, bütünüyle olanaksız hale gelmişti.²

Pierre Broué, Alman Devrimi'nin tarihini konu alan *Révolution en Allemagne (1917-1923)* başlıklı görkemli yapıtında şunları yazar:

Sosyal Demokrasinin geleneksel sendika faaliyeti tüm anlamını yitirdi; sendikacılık aciz duruma düştü, toplu sözleşmeler alay konusu haline geldi. İşçiler, çoğu zaman duydukları öfkenin acısını sendikalardan çıkarıp onları pasiflikle, kimi zaman işbirlikçilikle sıncılayarak sendikalardan ayrıldılar. Sendika aygıtının ve Sosyal Demokrasinin çökmesi, devletin çöküşüyle eşzamanlı yaşandı. Milliyet, düzen, hukuk kurumları ne hale geldiler? Böylesi bir boşluk

ta, parlamenter kurumlara, oy kullanma hakkına, genel oy hakkına sadakatta bağlı kalınması nasıl makul ve meşru bir talep gibi gösterilebilir? Yaşanan toplumsal hastalıktan ne polis teşkilatı ne de ordu bağışıkta. Bütün bir dünya topyekün ortadan kaybolmaktaydı.³

Mayıs ayından itibaren, ülkenin dört bir yanında, kendiliğinden bir çiteliğe sahip kitlesel grevler yaşandı. Sendika liderleri bu grevleri kınadılar, Sosyal Demokratlar grevlere karşı tavır aldılar. Mücadeleye öncülük eden fabrika komitelerinin otoritesi çarpıcı biçimde arttı. Bunların oluşturdukları ulusal eylem komitesi, sendika liderlerine karşı ciddi bir güç dengesi oluşturan alternatif bir işçi liderliğini temsil etmeye başladı.

16 Haziran'da, fabrika konseyleri başkanı Grothe, konseyler adına işçilere, çalışanlara ve aydınlara yönelik anlamlı bir çağrıda bulundu. Alman toplumunu tehdit eden yıkımı tanımlayan Grothe, işçi sınıfının kapitalist sistemi ortadan kaldırarak bu yıkımı durdurabileceğini söyledi:

Varlığımızı sürdürürebilmemiz için ihtiyacımız olan şeyi, ancak hepimizin mücadelesi, sınıf mücadelesi getirebilir. Tütün çalışanlar hareketine geçmiş durumda. Bugün sendikalarını engellemeye ve sabotaj etmeye çalıştıkları bu kabarıştı, fabrika konseylerine önemli görevler ve inisiyatifler düşüyor.

Grothe, fabrika konseylerine, yaklaşan mücadelelerde işçi yığınlarına 'amaçlar ve liderlik' kazandırmak için yerel ve bölgesel örgütlenmeler oluşturmaları için çağrıda bulundu. Fiyatların kontrolü işini üstlenecek komitelere ve proleter savunma örgütlerine -Proleter Yüzler'e- ihtiyaç vardı: Bunlar, fabrika konseyleriyle beraber, krizden pozitif bir sonuçla çıkma potansiyeline sahip bir işçi hükümetinin temelini oluşturacaklardı.

Grevler ve gösteriler devam etti. İşçiler 2 Haziran'da Bautzen'de, 7 Haziran'da Dresden ve Leipzig'de gösteriler düzenlediler. O tarihte, Yukarı Slezya bölgesinde 100.000'in üzerinde madenci ve mühendis grevdeydi; bu greve öncülük yapan ve seçimle belirlenmiş grev komitesinin 26 üyesinden 6'sı komünistti. 11 Haziran'da, aynı bölgede, tarihte ilk kez tarım işçileri greve gidiyorlardı ve greve katılan tarım işçisi sayısı 100.000 dolayındaydı. Bunu, Brandenburg'daki 10.000 gündelikçinin grevi izle-

di. Yine 11 Haziran'da, Emden, Bremen, Hamburg ve Lübeck'te, komünistlerin liderliğindeki kırsal sendikalar enternasyonal Profintern'e üye Denizciler Federasyonu'nun inisiyatifiyle gerçekleşen liman işçileri grevi başladı.

Berlin'de ilk eylem geçenciler makine işçileri oldu. Toplam 250.000 makine işçisinden 153.000'i sendikalarda örgütlenmişti. İşçilerden gelen basınç, sendikada greve çıkılıp çıkılmaması konusunda referandumla gidilmesini sağladı. Büyük çoğunluk, grevden yana oy kullandı. Bunun üzerine, sendika, sendika üyesi olmayan işçilere de açık olan ikinci bir referandum daha düzenledi. Grev yanlısı çoğunluğun oranı, bu ikinci referandumda birincisinden de büyüktü. Nihayet, 60 işletmede greve çıkıldı. İşverenler hemen müzakereleri başlattılar. 10 Temmuz'da 150.000 makine işçisi greve gitti, pek çok fabrikada sendika liderliği liderlikten uzaklaştırıldı. Aynı gün, işyeri yönetimi ücret artışı talebini kabul ederek, Haziran'ın ikinci haftasında 9,800 mark olan ücreti Temmuz'un birinci haftası için 12,000 marka yükseltti. Anlaşmanın maddelerinden biri, bir parite komisyonu kurulmasını öngörüyordu. Bu komisyon enflasyonun yarattığı zararı karşılayacak tazminatın belirlenmesinde kullanılacak bir fiyat endeksi oluşturacaktı. Bu fikrin yaygınlaşacağından korkan işverenlerin talebi üzerine, anlaşmanın bu maddesi gizli tutuldu. Ancak, grevle elde edilen kazanımlar ortadaydı: 10 Haziran'dan sonra makine işçilerinin ücretleri, sendikaların 3 Haziran'da reddedilmiş olan talebinden yüzde 38 oranında daha yüksekti. Çok geçmeden sıra yapı işçilerine, sonra da başkent'in ağaç işçilerine geldi. Komünistler her yerde grevlerin ve yeniden işbaşı yapmanın ön saflarındaydılar; sadece sendikalardaki toplantılarda değil, fakat, sendika liderlerini toplantıya çağırmaya zorladıkları herkese açık 'işçi meclisleri'nde de sık sık çoğunluğu oluşturuyorlardı.⁴

Almanya Komünist Partisi, ilk defa (ve, tarihin daha sonra göstereceği gibi, son defa) proleteryanın çoğunluğunu kendi etkisi altına almıştı. Bir tarihçi şunu yazar: "1923 yılı yazında, KPD, kuşku götürmez biçimde Alman proleteryanının çoğunluğunu kendisi arkasına almış durumdaydı."⁵

Dolayısıyla, Aralık 1918'den 1923 yazına uzanan yaklaşık beş yıllık bir süre içinde, KPD, işçi sınıfının küçük bir azınlığını temsil eden bir parti olmaktan çıkarak, sınıfın ana kütlesi üzerinde kendi nüfuzunu kurmuş bir kitle partisi kimliğine bürünmüştü.

Sokaktaki karışıklık

'Ekmek isyanları, Berlin, Dresden, Frankfurt am Main, Mannheim, Köln'de gündelik olay haline geldi.'⁶ Burjuva devlet aygıtı, olağanüstü bir basıncı altına girmişti:

Ekonomik yaşamdaki bu parçalanma, Waymar Cumhuriyeti'nin hukuksal yapısını da tehlikeye düşürdü. Memurlar, devlete olan bağlılık duygularını yitirdiler; aldıkları küçük ücretler, bunların gündelik ihtiyaçlarını karşılamamın çok uzağındaydı; bunlar, kendilerini dümençisi olmayan bir boğa sürükleniyor hissediyorlardı. Halkın isyanına sempatiyle bakan polis memurları, ekmek gösterilerine karşı savaştan ruhlarını yitirmişlerdi ve Reich topraklarının dört bir yanında mantar gibi türeyen sapotaj gruplarının ve askeri oluşumların varlığına gözlerini kapıyorlardı. Hamburg'da durum öylesine gergindi ki, polis, yiyecek maddelerini yağmalayan aç kitlelere müdahale etme cesareti gösteremiyordu. Ağustos'ta, Hamburg limanındaki liman işçilerinin kitlesel gösterileri ayaklanmaya yol açtı. Hamburg'un önde gelen komünistlerinden biri şunu yazıyordu: "Polis teşkilatının bazı bölümleri, otoritelerce güvenilmez olarak görülüyor, bunlar işçi sınıfına sempatiyle bakıyorlar."⁷

8 Ağustos'ta, gelişmeler doruğuna ulaştı. Başbakan Cuno, parlamentoda yaptığı uzun bir konuşma ile, hükümetin izlediği politikaları haklı göstermeye çalıştı. Tartışmalar uzayarak ertesi güne sarktı. Bundan sonra, parlamento binası, kendileriyle görüşmeyi reddeden parlamentolere öfke duyan işçi delegasyonları tarafından kuşatma altına alındı. Parlamentodaki tartışma, hükümete güvenoyu verilmesiyle sona erdi; oylama sırasında Sosyal Demokratlar çekimser oy kullandırlarken, Komünistler karşı oy kullandılar. Komünist Wilhelm Könen, parlamentodan Alman işçilerine hitaben yaptığı konuşmada, 'işçilerin kitlesel hareketinin parlamentonun hasına geçerek işçilerin devrimci hükümetini kurması' çağrısında bulundu. Grev hareketi ivme kazandı. Berlin'de tramvay işçileri greve çıktılar. Bundan birkaç dakika sonra, komünist hücrelerin çağrısına uyan matbaa işçilerinin grevi başladı; darphanede çalışan 8.000 basım işçisi de bunlar arasındaydı. Kağıt para basımı durdu. Birkaç saat içinde, hükümet elinde kullanabileceği kağıt para bile bulamayacak duruma düşecekti. Büyük işletmelerdeki işçiler de, Siemens ve Borsig işçilerinin öncülüğünde grev kervanına katıldılar. Berlin'in grevde bulunan on

bir işletmesindeki işçiler, komünistlerin taleplerini benimseyerek Cuno'nun istifasını, bir işçi hükümetinin kurulmasını istediler. Kent ulaşımı tamamen durmuş, şehirde gaz ve elektrik kesilmişti. Hamburg'da tüm inşaatlarda faaliyetler durmuştu, Krefeld ve Aachen'da işçi gösterileri patlak vermişti. Polis bu gösterilere müdahale etmiş, göstericiler arasında ölenler olmuştu. Gazetelerin öğle baskılarında, Merkez Bankası'nın kağıt para yokluğu nedeniyle geçici süre kapanacağı yazıyordu.⁸

11 Ağustos'ta, Berlin fabrika konseylerinin alelacele topladıkları konferans, kentte genel greve gidilmesini kararlaştırdı ve ülkenin diğer kentlerdeki işçilerine greve katılma çağrısında bulundu. Çağrı, Die Rote Fahne'nin özel bir sayısı aracılığıyla yapıldı; fakat, otoriteler, hükümetten 'kamü düzeninin korunması' amacıyla bir günlük özel bir hükümet kararnameyi çıkarmasını isteyerek, gazetenin o sayısının pek çok nüshasına dağıtım sırasında el koydular. Buna rağmen, komünistler, kentteki çeşitli işçi gruplarının çağrılarına güçlü bir karşılık vermelerini sağlamakta başarılı oldular. Dahası, o gün ve onu takip eden günlerde, ülkenin çeşitli yerlerinde tek tük yasadışı grevler patlak verdi. Kesik kesik yaşanan grev dalgasının, Mart 1920'deki Kapp darbesi sırasında olduğu gibi genel bir greve dönüşme olasılığı hayli güçlüydü.⁹

Bununla birlikte, Cuno grevi ile Kapp grevi arasında çarpıcı bir fark vardı. Evelyn Anderson'ın *Hammer or Anvil* başlıklı kitabında belirttiği gibi:

Mart 1920'de, Alman işçileri, kendi sendikalarının ve partilerinin ortak çağrısına uymuşlardı. Ağustos 1923'te ise, ne sendikalardan, ne de işçi partilerinin herhangi birinden böyle bir çağrı gelmedi. Cuno grevi tamamen kendiliğinden nitelikteydi ve bu yönüyle Alman işçi hareketi içinde beuzeri olmayan bir örnekti. İşyeri temsilcileri ve yerel işçi temsilcileri inisiyatifli ele alarak harekete öncülük ettiler. Partiler, ancak kitlelerin bu hareketi fiili bir gerçekliği yarattıktan sonra olan bitenin farkına varıyorlardı. Bu, önemli sonuçlar doğurdu. Hareket güç yitirdi ve bu tür kendiliğinden ve rehbersiz bir eylemin erişebileceği maksimum düzeye, yani hükümetin istifasına ulaştıktan sonra, kendi kendini tüketmeye başladı. Bu başarılı harekettten daha olumlu ve daha yapıcı hedefler çıkarmak, ancak siyasal işçi partilerinin görevi olabilirdi.

Ne yazık ki, 'mevcut partilerden hiçbiri bu görevi yerine getirmede'.¹⁰

KPD'nin politikası

1923 yılının ilk yedi ayı boyunca (Ruhr Bölgesi'nin Fransız askerleri tarafından işgali ile Cuno hükümetinin işifa ettiği 11 Ağustos arasında geçen süre içinde), KPD'nin politikası tutarlıktan ve net bir doğrultudan yoksundu. Söz konusu yedi ay boyunca, komünist liderler son derece karamsarlardı. Nitekim, KPD Başkanı Brandler, 17 Mart'ta Frankfurt'taki bir enternasyonal konferansta şunları söylüyordu:

O zaman [1918'de T.C.], Rus devrimine bağlı olarak yükselen bir devrimci dalgayı yaşıyorduk; oysa bugün, iktidarın burjuvazi tarafından ele geçirilmiş olması dolayısıyla gerileyen bir dalgayla yüz yüzeyiz ve bugün en öncelikli görevimiz proleteryaı harekete geçirmektir.¹¹

1923 yılı boyunca KPD liderliği bağımsız bir tutum geliştirmede ve Moskova'daki Komintern'in buyruklarına tam bir itaatkarlık gösterdi. Bu, 1921'deki Mart Eylemi'nin yıkıcı bir sonucuıdu ve o günlerden itibaren Brandler, Thalheimer, Walcher, Ernest Meyer sağ, aşırı temkinli bir tutum içine girmişlerdi. Broué, KPD liderlerinin bu durumunu şu şekilde tanımlar:

[Bunlar] giderek 'sağcılaştılar', sistematik ve inatçı bir biçimde temkinli, darbecilik eğilimine, hatta en basit sol reflekse karşı aşırı duyarlı ve sakıncacı bir tutumu izlediler. Enternasyonal'in liderleri tarafından daha önce ölümcül bir hata işlenmiş olduklarına inandırmışlardı ve kendi düşünme yeteneklerine olan inançlarını yitirmişlerdi; sık sık, en azından nasıl kazanılacağını bilen Bolşeviklerle fikirbirliği içinde kalılabilmek için kendi düşüncelerini bütünüyle bir yana bırakıp onların nasihatlarına kulak verdiler.¹²

Burjuva basın ise, Brandler'in devrimin yakın gelecekteki olasırlığı konusunda sahip olduğu karamsarlığın aksine, devrimin eli kulağında beklediğine inanıyordu! Kreuz Zeitung, 26 Temmuz'da şunu yazıyordu: "Bugün yeni bir devrimin eşliğinde bulunduğumuz kuşkusuz. Daha önce kendi gözlerimizle tınlık olduğumuz olaylardan sonra bu gerçeği görmemek nasıl mümkün olabilir?" Sonraki gün, Germania'da şunlar yazıyordu: "Reich hükümetine olan güven ciddi biçimde sarsılmış durumda... Hoşnutsuzluk tehlikeli bir noktaya erişti. Öfke yaygın. Hava elekt-

rikli. Küçük bir kıvılcım patlamayı ateşleyebilir... 9 Kasım'ın ruh hali yaşanıyor."¹³ [9 Kasım, Alman İmparatoru'nun tahttan uzaklaştırıldığı gün]

Almanya'daki her gazete, komünist basın hariç, Novemberstimmung (Kasım ruh hali) ifadesine yer veriyordu.

Nisan sonu ya da Mayıs başlarında, KPD içindeki çeşitli fraksiyonların temsilcileri, Bolşevik liderlerden bir kez daha kendi aralarındaki anlaşmazlıklar konusunda hakem rolü oynamalarını istemek için Moskova'ya gittiler. Enternasyonal Yürütme Komitesi (ECCI), Troçki, Radek, Buharin ve Zinovyev tarafından temsil ediliyordu. Konferansta, birleşik cephe politikası tartışıldı, fakat komünistlerin iktidarı ele geçirilmesinden tek kelimeyle bile söz edilmedi.¹⁴ Haziran'da, Komintern'in bir genişletilmiş yürütme komitesi toplantısı gerçekleşti. Toplantıda, çok genel terimler dışında, Almanya'daki durum tartışılmadı bile. Toplantının sona ermesinden sonra, Rus partisinin Politbüro üyeleri ile Enternasyonal Yürütme Komitesi üyelerinin en önemlileri tatile çıktılar.

Radek, Cuno hükümetini işbaşından uzaklaştıran kitlesel grevlerden, Stresemann liderliğinde yeni bir hükümetin (Maliye Bakanı Hilferding gibi bir dizi Sosyal Demokrat milletvekilinin kilit noktalara getirildiği bir koalisyon hükümeti) kurulmasından, bu hükümetin enflasyona karşı belirleyici önlemler almasından ve Fransa ile pasif direnişe son verilmesi konusunda bir anlaşmaya varmayı planlamasından sonra bile, hala bekle-gör politikası izlenmesini savunuyordu. Radek, *Die Rote Fabrik* 'de şunları yazıyordu:

Şimdi, görece bir anlaşma söz konusu: Bu anlaşma, geniş koalisyonun kendisini küçük burjuvazinin ve Hilferding isminin hala belli belirsiz bir numut kaynağı olduğu geri işçilerin gözünde bütünüyle itibarsızlaştırması için zaman vermelidir.¹⁵

Nihayet, 15 Ağustos'ta Komintern Başkanı Zinovyev, Kafkaslar'da bulunduğu bir sıra Moskova ile iletişim kırarak, KPD'nin yaklaşan devrimci krizin bilincinde olması gerektiğini söyledi. Zinovyev'e göre, "Alman Komünist Partisi ve onunla birlikte Komintern'in faaliyetlerinde yeni ve belirleyici bir dönem başlıyordu".¹⁶

O sıralar, Almanya'dan gelen haberleri en büyük heyecanla karşılayan kişi Troçki idi. Cuno grevini ve yeni Stresemann hükümetinin kurulduğunu öğrendiği zaman, Almanya'daki gelişmelerin gerçekten de bir ulusal krize işaret ettiği, KPD'nin bundan yararlanması gerektiği so-

nucuna vardı. Gelişmeler konusunda daha ayrıntılı bilgi edinebilmek için, Alman partisinin iki üyesini, August Enderle ve Jakob Walcher'i, derhal kendisini ziyaret etmeleri için o günlerde çalışma yürüttüğü Rusya'nın kuzeyine davet etti. Enderle ve Walcher, o sıralar, Profintern Yürütme Komitesi'nin KPD delegeleri olarak Moskova'da bulunuyorlardı. Troçki, bu ikisiyle yaptığı söyleşiden sonra, bunlardan birini, muhtemelen Almanya'daki temas adamı olarak gelişmeleri yerinde izlemesi için, Berlin'e gönderdi.

Bunu izleyen hafta içinde Rus liderler tatillerini yanda kesip Moskova'ya döndüler. Politbüro 23 Ağustos'ta, Radek ve o sıra VSNKh başkan vekili olan Piyatakov'un da katıldığı gizli bir toplantı yaptı. Bir olasılık, bu toplantıya daha sonraları Gosplan'ın başkanlığına getirilecek olan Tsiurpa da katıldı.¹⁷

Moskova'daki tartışmalara, bu tartışmalardan çıkan politikalara biraz sonra değineceğiz. Fakat, bundan önce, KPD'nin politikası üzerinde ciddi boyutta hasara yol açan bir konuya değinme gereği duyuyoruz: 'Schlageter olayı'.

Schlageter sapması

Komintern liderlerinin Almanya'daki devrimci krizi anlamakta ne denli başarısız kaldıklarının açık kanıtı, Radek'in, Enternasyonal Yürütme Komitesi'nin KDP'yi süreçle hiçbir koşulluk taşımayan gerici bir rotaya yerleştirecek genişletilmiş Haziran oturumunda söyledikleridir. Radek, 'karşı-devrimin yürekli bir askeri' olmasına karşın, Schlageter'i bir müttefik olarak selamlıyordu.

A.L. Schlageter, Baltık bölgesinde Bolşeviklere, Ruhr bölgesinde işçilere karşı savaşmış aşırı sağcı bir subaydı. Fransızların kontrolü altındaki Ruhr bölgesinde bir demiryolu hattını havaya uçurmaya kalkmıştı. Hemen yakalanmış, sıkıyönetim mahkemesinde yargılanarak 26 Mayıs 1923'te kurşuna dizilmişti. General Ludendorff, onun Münih'teki cenaze törenine katılarak bir konuşma yapmıştı. Schlageter, ayrıca, Nazi hareketinin kabramanlarından biri idi.

Radek şimdi, onu komünistlerle milliyetçiler arasındaki bir ittifak için bir simge olarak kullanmaya çalışıyordu. 'Bu genç insanların yolu nereye gidecek?' diye soruyordu Moskova'daki dinleyicilerine. Almanya'nın önünde seçebileceği iki yol vardı: Fransa'ya karşı Rusya ile birlikte tavır almak, ya da, Rusya'ya karşı Fransa'nın yanında yer almak. Eğer

Almanya bunlardan ikincisini seçerse, sağın militanlarının ulusal idealleri boş ve anlamsız hale gelecekti; Alman milliyetçiliği, ancak Almanya'nın Rusya ile el sıkışması halinde bir şansa sahip olabilirdi. Schlageter'in arkadaşları yaşamsal önemdeki bir soruyu yanıtlamak zorundaydılar:

Alman milliyetçileri kime karşı savaşmak istiyorlar: Müttefik sermayesine karşı mı, yoksa Rus halkına karşı mı? Kiminle ittifak yapmak istiyorlar: Müttefik sermayesinin boyunduruğunu birlikte parçalamak için Rus işçileri ve köylüleriyle mi, yoksa Alman ve Rus halkını köleleştirmek için Müttefik sermayesi ile mi?

Radek, argümanlarını desteklemek üzere tarihsel bir örneğe başvuruyor, Yena'nın Napolyon tarafından baskı ve aşağılama altına alınmasından sonra köylülerin kurtuluşunun Prusya'nın özgürlüğü ve yeniden inşasının önkoşulu olduğunu gören Scharnhorst ve Gneisenau'nun deneyimini hatırlatıyordu. Almanya'nın Versay Antlaşması'nın boyunduruğundan kurtulması, ancak işçilerin kurtuluşu ile mümkün olabilirdi. KPD sadece sanayi işçilerinin ekmek mücadelesinin partisi değil, fakat ayrıca, kendi tüm halkının özgürlüğü ile, *Almanya'da çalışan ve çile çeken herkesin özgürlüğü ile aynı şey olan kendi özgürlüğü için savaşan proleteryanın partisi idi.*

Muhtemelen, Radek, bu konuda kendi inisiyatifi ile hareket ederek söylemiyordu bunları. Daha sonra ifade ettiği üzere, bu konuşması için Zinovyev'den 'sadece sözlü değil yazılı onay' da almıştı ve daha sonra Zinovyev onun Schlageter'e ilişkin yazılarını 'doğru ve iyi' olarak tanımlamıştı.¹⁸

Bu konuşmanın ardından, KPD, Naziler de dahil olmak üzere milliyetçilerle kanuoyu önünde birkaç hafta süren tartışmalara girişti. Berlin'de, komünistlerle Naziler, öğrencilerden oluşan bir dinleyici kitlesi için "Schlageter Hangi Hıçurda Öldü?" başlıklı bir tartışmayı birlikte örgütlediler.

Die Rote Fabne'deki habere göre, birkaç saat süren bu tartışma hiçbir tatsız olaya yol açmadı. Komünist lider Ruth Fischer şunu söyledi: "Almanya'ya özgürleştirecek olan dev burada... Bu dev, ait olduğunuz ve yanında yer almanız gereken Alman proleteryasıdır." Gazeteye göre, bu sözler 'yüksek alkışlarla' karşılandı. Ardından toplantı sona erdi ve birbirine muhalif iki grup, 'tam bir uzlaşma havasında değilse bile karşılıklı bir saygı içinde' toplantı yerinden ayrıldı. Sosyal Demokrat gazete

Vorwärts, Fischer'in toplantıdaki konuşmasına ilişkin ilginç bir gözleme yer verdi. Bir görgü tanığının tuttuğu notları olduğu gibi aktaran gazete, komünist konuşmacının yalnızca dinleyicilerin Yahudi karşıtı duygularına seslenmiş olduğunu ileri sürdü:

Her kim Yahudi sermayesine karşı çıkıyorsa, o kişi, kendisi farkında olmasa bile, kendi sınıfının bir savaşçısıdır. Sizler borsa simsarlarına karşısiniz. Çok iyi. Yahudi kapitalistlerini ayaklarınız altında ezin, onları elektrik direklerinde sallandırın... Fakat... büyük kapitalistler, Stinne'ler, Klöckner hakkında ne düşünüyorsunuz? ... Alman halkı, ancak Rusya ile ittifak kurarak Fransız kapitalizmini Ruhr bölgesinden def edebilir.

O dönem boyunca, komünist basın, Yahudi karşıtlığını dolaylı yoldan içeren ifadelere zaman zaman yer verdi. *Die Rote Fabne*, 7 Ağustos'ta, 'Stresemann'ın Yahudi *Kommerzierräte*'leri (Ticaret Müsteşarları, seçkin maliyecilere verilen ünvan) başlıklı kısa bir yazı yayınladı; yazı, *Vorwärts* gazetesi editörü Friedrich Stamfer, Carl Severing ve Hermann Müller gibi önde gelen Sosyal Demokratların Yahudi kapitalistlerle yakın ilişki içinde oldukları gerçeğine dikkat çekiyordu.

Komünistler, bir bütün olarak, kendilerini Yahudi karşıtlığı meslesinden uzak tutmaya çalışılarsa da, bundan her zaman sakınmadılar. Özellikle de milliyetçilerle yapılan ortak tartışma toplantıları sırasında milliyetçi dinleyiciler konuşmacının sözünü kesip bu komuyu gündeme getirdiklerinde. KPD Merkez Komitesi üyesi Hermann Remmele'nin 2 Ağustos günü Stuttgart'ta komünistlerden ve Nazilerden oluşan bir dinleyici topluluğuna seslendiği sıra yaşananlar bunun açık bir örneğiydi. Remmelde, Yahudi karşıtlığının, açlık ve sefalet içinde bulunan kör ve cahil kitlelerin dikkatini yaşadıkları sefillikten başka yere çekmek için iktidarı elinde tutanların başvurdukları eski bir oyun olduğunu söylediğinde dinleyiciler arasından satışın bir oldu.

Remmele sözlerini şu şekilde sürdürdü: "Yahudi karşıtlığının nereden kaynaklandığını göremiyor değilim. Bunun için Stuttgart'ın sığır pazarına gitmek, Stuttgartlı kasapların sığır alacak paraya sahip olmadıkları için eve elleri boş giderken çoğunluğu Yahudi olan sığır tüccarlarının sığırları nasıl yok pahasına satın aldıklarını görmek yeter." (Faşistlerden yükselen 'Çok haklı' sesleri).

Remmele konuşmasında söylemek istediklerini söylemezden ön-

ce dinleyicileri yatıştırmak amacıyla olduğu açıkça sezilen bir şekilde, aynı konuya kısa bir süre sonra yeniden değindi: "Siz, Faşistler, Yahudi mali sermayesine karşı savaşmak istediğinizi söylüyorsunuz. Pekala. Durmayın! (Faşistlerden hararetle alkışlar). Ama unutmamanız gereken bir şey daha var: Sanayi sermayesi! (Faşistlerden gelen bağırımlar: 'Ona karşı da savaşınz!') Çünkü, mali sermaye aslında sanayi sermayesinden başka bir şey değildir."

KPD'nin milliyetçilerle ortak bir zemin yakalama konusunda ne kadar hevesli olduğunun başka bir göstergesi, 10 Ağustos'ta yapılan ve Remmelde'nin yine konuşmacı olduğu bir başka tartışma toplantısıydı. Tartışmaya, Nazileri temsilen bir konuşmacının yanı sıra, komünistlerin daveti üzerine Sosyal Demokratlardan bir konuşmacı da katılacaktı. Ancak, SPD daveti geri çevirdi. Remmelde, Nazilerin sempatisini kazanmak için, partinin resmi birleşik cephe politikasıyla çok açık biçimde çelişen şeyler söyledi. 8.000 kişiden oluşan dinleyici kitlesine, Nazilerle bir ittifakın kendisine Sosyal Demokratlarla bir ittifaktan daha az itiraz edilir görüldüğünü söyledi; komünistlerin Liebknecht ve Luksemburg'un katilleriyle bile işbirliği yapmaya niyetli olduklarını sözlerine ekledi.¹⁹

Schlageter politik hattı, tam bir başarısızlığın ifadesiydi: Almanya'nın ulusal çıkarlarını kimin daha iyi savunduğu konusunda yürütülen entelektüel bir tartışmayla Nazi yandaşlarının komünizme doğru çekilmesi olanaksızdı. Ve bu politik hat, Almanya'nın derin bir devrimci kriz içinde bulunduğu sıra öne çıkarılıyordu!

İnanılamayacak kadar ürkütücü görününen Schlageter olayı, tarihten kazıyıp atılamayacak bir gerçeklik; olay, Lenin'in henüz hayatta olduğu sıra Komintern liderliğinde yaşanan soysuzlaşmaya ışık tutuyor.

Enternasyonal Yürütme Komitesi uyanıyor

Cuno hükümetine karşı yapılan grevler, o sıra tatile çıkmış olan Komintern liderlerini gafil avlamıştı. Bunlardan hiçbiri, Enternasyonal Yürütme Komitesi'nin Haziran oturumunda aldığı zaman kazanma stratejisinin yanlışlığını açıkça gözler önüne seren böylesi büyük bir hareketin yaşayabileceğini ummamıştı. Broué, Moskova liderliğinin bundan sonra uyanmaya başladığını yazar:

10 Ağustos dolaylarında, kitlelerin Komintern liderlerinin çok ızakta olmadığını düşündükleri bir savaşa hazır oldukları açıkça görülmekteydi. Fakat, gerginlik uzun süre korumamazdı ve geniş tabanlı

bir hükümetin kuruluşunda ifadesini bulan sınıflararası güç dengesi uzun ömürlü olamazdı. Dolayısıyla, Enternasyonal liderleri, Ağustos ayı ortalarından itibaren, Mayıs'tan o yana geçen yitirilmiş süreyi telafi etmek için zamana karşı verilen bir yarış içine girerek, Alman ayaklanmasını hazırlanmaya giriştiler.²⁰

Brandler, Ağustos ayı sonundan itibaren Moskova'daydı ve Bolşevik liderlerin Almanya konusunda uygulanacak politikanın ne olacağı konusunda bir karara varmalarını bekliyordu. KPD içindeki sol kanadın liderleri Arkadi Maslow, Ruth Fischer ve Ernest Thälmann Moskova'ya çağrıldılar. Merkez Komitesi'nin iki üyesi Edwin Hoernle ve Clara Zetkin de, KPD'nin Enternasyonal Yürütme Komitesi'nin delegeleri olarak o sıralar Moskova'daydılar. Bu Alman liderlerle Rus partisinin Politbüro'su arasında yapılan toplantılardan birinde, Troçki, durumun devrim için uygunlaşmış olduğunu, hatta, "tıpkı Rusya'da Ekim devrimi öngününde yapılmış olduğu gibi" ayaklanma için bir gün saptanması gerektiğini ileri sürdü. Troçki, 23 Eylül günü *Pravda*'da yayımlanan (ve Komintern'in yayın organı *Internationale Presse-Korrespondenz*'in özel bir sayısında yeniden basılan) "Bir Karşı-Devrim Ya da Bir Devrim İçin Kesin Bir Hareket Planının Kararlaştırılması Mümkün Müdür?" başlıklı makalesinde düşüncelerini ayrıntılı olarak açıklıyordu:

Bir darbe için yapay yoldan buna uygun siyasal bir durumun yaratılması... bizim kararlaştırılmış bir güne denk getirilmesi açıkçası mümkün değildir. Ancak, böyle bir durumun temel unsurlarını halihazırda mevcut olduğu bir zamanda, öncül parti... önceden uygun bir anı seçer, kendi siyasal, örgütsel ve teknik güçlerini senkronize eder ve -eğer yaptığı hesaplar yanlış değilse- zafiri getirecek darbeyi indirir.

Örneğin, bizim Ekim devrimini alalım... Bolşeviklerin Petrograd'ta ve bunun ardından Moskova Sovyeti'nde çoğunluk haline geldikleri andan itibaren, partimiz bir sorunla karşı karşıya geldi: genel olarak iktidarı alma değil, fakat belli bir plana göre ve kararlaştırılmış bir günde iktidarı ele geçirme sorunu. Seçilen gün, bilindiği gibi, tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'ni toplanacağı gündü.²¹

Bu argümanı kullanan Troçki, Alman ayaklanması için bir gün kararlaştırılmasında ısrar etti. Kuşku ve güvensizliği Radek tarafından da payla-

şılan Brandler'in karşı çıkmasına karşın, ayaklanma için 9 Kasım günü seçildi. Bu, tarihsel anlama sahip bir gündü: 1917 Rus devrimi 7 Kasım'da gerçekleşmişti ve 1918 Alman devrimi için öngörülen tarih 9 Kasım'dı.

Brandler, fikrini değiştirmeyi reddedince, Zinovyev bir uzlaşma önerdi: söz konusu tarih sadece 'oryantasyon' işlevi görecektir, ayaklanma onu takip eden dört ya da altı haftalık süre içinde bir günde gerçekleşecekti. Eylül ayı sonlarında bu konudaki tartışmalar hala devam ederken, Kasım başı hedeflenen zaman olarak kaldı.

Brandler ve Radek kararsızlıklarını, ayaklanma planına yönelik kuşkularını, Zinovyev ise, alışkanlığı olduğu üzere, değişken ve kaçamaklı tutumunu sürdürdüler. O sıralar Komintern'in işlerine ender olarak karşın Stalin ise, KPD'yi dizginleyen bir politika izlenmesinden yana tavır koydu. Stalin, Almanya konusu ile ilgili olarak Ağustos'ta Zinovyev ve Buharin'e gönderdiği bir mektupta şunları söylüyordu:

Komünistler, [içinde bulunulan zamanda] Sosyal Demokratlar olmadan iktidarı ele geçirme arzu ve çabası içinde mi olmalıydılar? Bunun için yeterince uygunlaşmışlar mıdır? Benim açımdan sorulması gereken sorular bunlar. Biz Rusya'da iktidarı ele aldığımızda şu ihtiyallara sahiptik: (a) barış; (b) toprağın köylülere verilmesi; (c) işçi sınıfının büyük çoğunluğunun desteği; (d) köylülerin sempatisi. Alman komünistleri şu an bu türden hiçbir avantaja sahip değiller. Kuşkusuz Sovyet toprakları onlara yakın bir mesafede -bu bizim yoksun bulunduğumuz bir avantajdır, ama, şu an bizim onlara verebileceğimiz şey nedir? Tabiri caiz ise, Almanya'da iktidarın yuvarlanıp düşmesi ve komünistlerin bunu yakalayıp tutması durumunda, komünistler bir patenti içine sürüklenecekler. Bu, olası 'en iyi' durum. Ama olası en kötü durum başlarına gelirse, paramparça olup geri püskürtülecekler. Meselenin esası, Brandler'in 'kitleleri eğitme' arzusunda yatmıyor; meselenin esası şu ki, burjuvazi ve Sağ Sosyal Demokratlar, kesinlikle, karşı tarafı yoklamaya yönelik deneysel hücumu genel bir muharebeye çevireceklerdir (bunun için hala bütün avantajlara sahip bulunuyorlar) ve karşı tarafı çökeceklerdir. Faşistler elbette uyumuyorlar; ama, ilk saldırıyı Faşistler olması bizim avantajımıza olur. Bu, tüm işçi sınıfını komünistlerin etrafında birleştirecektir... Dahası, gelen tüm raporlara bakılırsa, Faşistler Almanya'da zayıf durumdalar. Bana kalırsa, Almanları yüreklendirmemek, temkinli davranmalarını sağlamak gerekir.²²

Böylece, Alman devriminin tüm kapıları zorladığı 1923 yılı Ağustosu'nda, Stalin KPD'nin yöreklendirilmemesi, aksine temkinli kılınması gerektiğine inanıyordu. Stalin'in kaderci yaklaşımı, zamanın devrimcilerden yana olduğu, devrimci güçlerin gelişiminin sürmesi gerektiği varsayımı tarafından kamufl edilmişti; onun bu pasif yaklaşımı, iktidarı ele geçirme konusunda devrimci partinin kararlı davranmaması durumunda kitlelerin umudunun düşüklüğüne dönüşebileceği olasılığını gözardı ediyordu. Lenin, 1917 yılının Eylül ve Ekim aylarında birkaç haftalık bir gecikmenin tüm devrimi yıkıma sürükleyebileceğini söylerken, meseleye 'ya şimdi ya da asla!' şeklinde yaklaşırken tamamen haklıydı. 8 (21) Ekim 1917'de, 'Rus ve dünya devriminin başarısı iki ya da üç günlük bir çarpışmaya bağlı' diye yazmıştı Lenin.²³

Alman ve Rus liderlerin ihtiyatlı tutumunun sona erdirilebilmesinden önce, bir başka sorunun halledilmesi gerekiyordu. Bu, Brandler tarafından ortaya konmuş ve önerilen devrimin yüksek komutanlığı tarafından dikkate değer bulunmuştu. Brandler, kendisinin ifadesiyle söylersek, 'Almanya'nın Lenin'i değildi' ve Troçki ile Zinovyev'e, Troçki'nin gizlice Almanya'ya gelip yerleşerek Alman operasyonunu yönetmenin sorumluluğunu üstlenip üstlenemeyeceğini soruyordu. Troçki, bu görevi üstlenmeye arzuluymdu. Fakat Rus politbürosu içinde Zinovyev, Kamenev ve Stalin'den oluşan Troçki karşıtı 'troika' [üçlü] onun gitmesine izin vermeyecekti. Eğer Troçki bu görevi gider ve görevi başarırsa hem Rus hem de Alman devriminin herkesçe kabul gören lideri olarak diğer üçünün gölgede kalmasına yol açardı.

Zinovyev, Kamenev ve Stalin, bu güç meseleyi kritik sahneyi bir saçmalıklar komedisine dönüştürerek hallettiler. Zinovyev, Almanya'ya Troçki yerine Komünist Enternasyonal Başkanı sıfatıyla ve 'devrimin bir askeri' olarak kendisinin gideceğini bildirdi. Sonra, sahneye Stalin dahil oldu; içten bir sevecenlik ve sağdınyu havası içinde, Politbüro'nun en önemli ve en çok sevilen iki üyesinin hizmetlerinden yoksun kalma riskini göze alamayacağını söyledi.²⁴

Devrim için stratejik plan, şimdi Berlin'de Alman liderler tarafından yapılıyordu. Saksonya, atış rampası olarak işlev görecekti. Burada, sol Sosyal Demokrat Zeigner başkanlığındaki hükümet aylardır komünistlerle işbirliği yapıyordu. Rus liderler, özellikle Zinovyev, komünistlerin bu hükümete girmeleri, bu stratejik konumdan hareketle silahlı bir ayaklanma için altyapıyı hazırlamaları gerektiğine inanıyorlardı. Sorun, daha sonraları Radek tarafından kısa ve açık olarak ortaya kondu:

Proleterya, bizim de dahil olduğumuz işçi hükümetini savunmadan başlayarak, gücünü Saksonya'da yoğunlaştırıyor; proleterya, kendisini silahlandırabilmek ve orta Almanya'nın bu sınırlı proleter eyaletinde güneyde Bavyera'daki karşı-devrimle kuzeydeki Faşizm arasında bir dıvar oluşturabilmek için, devlet iktidarından yararlanmaya Saksonya'da girişecektir. Bununla eşzamanlı olarak, parti, ülkenin bütününde sürece dahil olacak ve kitleleri harekete geçirecektir.

Radek'in vurguladığı anahtar cümle, 'Proleterya kendisini silahlandırabilmek için... devlet iktidarından yararlanmaya Saksonya'da girişecektir' ifadesidir.²⁵

1 Ekim'de, KPD'nin Merkez Komitesi'ne, Enternasyonal Yürütme Komitesi adına Zinovyev imzasını taşıyan bir telgraf gönderildi:

Duruma ilişkin olarak belirleyici anın en geç dört-beş hafta içinde geleceğini tahmin ediyor olmanızdan hareketle, [amacımız doğrultusunda] doğrudan kullanabileceğimiz her konuyu derhal ele geçirmemizin zorunlu olduğunu düşünüyoruz. [Bugünkü durumun temelinde, Saksonya hükümetine dahil olmamız sorununa siyasal açıdan yaklaşmalıyız. Hükümete, Zeigner halkının aslında Saksonya'yı Bavyera'ya ve Faşistlere karşı savunmaya gönüllü olmaları koşuluyla katılmamızdır. 50.000 ya da 60.000 işçi derhal silahlandırılmalı; General Müller'e* aldırış edilmemeli. Aynı şey, Thüringen için de geçerli.

Brandler, Komünistler'in Saksonya ve Thüringen'de hükümete dahil olmaları fikrine beyhude yere karşı çıktı:

Komünistlerin sözde silah temini için Saksonya ve Thüringen'de hükümete dahil edilerek devrimci krizi derinleştirme fikrine şiddetle karşı çıktım. Saksonya ve Thüringen'de polisin elinde silah depoları olmadığını biliyordum ve bunu Moskova'dayken de söyledim. Tek bir makineli tüfeğe ihtiyaç olduğunda bile, bunun Reichswehr'in [ulusal ordu] Berlin yakınlarındaki cephanesini

* General Müller, Saksonya için ulusal ordunun temsilcisi olarak henüz atanmış komutandı.

dan ısmarlanması gerekiyordu. İşçiler halihazırda iki kez yerel cep-hanelikte bulunan silahları -'e geçirmişlerdi -ikkin Kapp darbesi sırasında, ikincisinde ise 1921'de. Ayrıca, komünistlerin hükümete girmelerinin kitle eylemlerine dinamizm kazandırmayacağını, aksine bunları zayıflatacağını söyledim; çünkü, o durumda, kitleler ancak kendi başlarına yapabilecekleri şeyin şimdi hükümet tarafından da yapılabileceği beklentisine gireceklerdi. Zinovyev'in bu söylediklerime verdiği karşılık, öfkeyle kükreyerek yumruğunu masaya indirmek oldu.

Önerileri oylamayla reddedilen Brandler, Komintern kararlarına riayet edeceğini söyledi. Brandler, bunun nedenlerini şu şekilde açıklıyor:

Kendi kendime, 'Bu insanlar şimdiye kadar üç devrimi başardı' diye düşündüm. Buna göre, aldıkları kararlar saçmaydı. Ama, zafere ulaşmış deneyimli devriunciler olarak görülenler onlardı, ben değil. Onlar üç devrim başarmışlardı, ben ise henüz bir tanesini başarmanın çabası içindeydim. Onların emirlerine nıymak zorundaydım. Moskova'dan Berlin'e dönüş yolculuğum sırasında, Varşova'daki tren garında bir gazete satın aldım. Saksonya hükümetinde Bakan olarak görevlendirildiğimi bu şekilde öğrendim. Şu hale bakın! Arkamdan işler bitiriliyordu ve benim hiçbir şeyden habirim yoktu. Bütün bankaları ankımı, beni bir öldü bitü ile karşı karşıya bırakmaktı.²⁶

Ekim başlarında, Maslow dışında Moskova'daki tüm KPD liderleri kararlaştırılmış planı yaşama geçirmek için Almanya'ya döndüler. Ayrıca, bir Komintern delegasyonunun süreci yönlendirmek üzere Almanya'ya gönderilmesine karar verildi: Radek, parti işlerinden sorumluydu; Piyatkov, halihazırda görev noktalarına ulaşmış olan General Skobolevski ve General Guralski ile koordinasyon içinde askeri işlere gözetmenlik yapacaktı; Schmidt ise, sendikalarla bağlar kıracaktı.

12 Ekim günü üç komünist lider Saksonya hükümetine dahil oldu. Komünistler, bu üç liderden birinin, polis teşkilatını kontrol eden İçişleri Bakanlığının başına getirilmesini istediler. Bu talep yerine getirilmedi; komünistler, bunlardan birinin -ki bu Brandler oldu- devlet bakanlığından sorumlu *Ministerialdirektor* (Yardımcı Sekreter) olarak atanmasıyla yetinmek zorunda kaldılar -bu -hiç değilse polis teşkilatı üzerinde

dolaylı bir kontrol sahibi olmalarına olanak tanıyordu. Ayrıca, komünist Paul Böttcher'in Maliye Bakanı, komünist Fritz Heckert'in ise Ekonomi Bakanı olması kararlaştırıldı.²⁷

Ulusal hükümet, Saksonya hükümetine karşı saldırıya geçmekte gecikmedi. 13 Ekim'de, 'Proleter Yüzler'in dağıtılmasını isteyen bir ultimatom yayınlandı. Saksonya hükümeti buna uymayı reddetti. Komünistler, aynı gün Thüringen hükümetiyle bir anlaşmaya varmış olmanın sevincini yaşıyorlardı. Burada da sol sosyalistlerle komünistler arasında bir koalisyon kurulmuş, iki komünist -biri Eğitim Bakanı diğeri ise Ekonomi Bakanı olarak- hükümete girmişti. Berlin, buna, Saksonya polisinin 16 Ekim'den itibaren Reichswehr'in doğrudan otoritesi altına gireceğini Zeigner hükümetine bildirerek karşılık verdi. Zeigner, polis üzerindeki yetkisini yitirince gücünü yitirmiş oldu ve Brandler anlamsız polis dosyalarından sorumlu *Ministerialdirektor* durumuna düştü.²⁸ 20 Ekim'de, Reichswehr Saksonya üzerine yürüyüşe geçti.

21 Ekim'de Chemnitz'de fabrika komitelerinin bir konferansı toplandı. Brandler, burada yaptığı konuşmasını grev çağrısında bulunarak tamamladı. Fakat, Sosyal Demokrat bakanlardan biri, bu önerinin kabul edilmesi halinde konferansı terk edeceğini söyledi ve konferans fiyaskoyla sonuçlandı. Genel grev önerisi, önerilerin incelenmesinden sorumlu bir komisyonun kurulmasıyla nazik biçimde gündemden çıkarılmış oldu. Brandler, bundan mantıksal bir sonuç çıkardı ve ayaklanma planının geri alınması gerektiğini düşündü. (Radek ve o sıra Chemnitz'de bulunmayan diğer Komintern delegeleri onun bu kararına razı oldular).

Ruth Fischer, geriye doğru bir bakışla, Chemnitz konferansının Saksonya'da genel grev önerisini reddetmesine ilişkin olarak şu haklı değerlendirmede bulunuyor:

Sosyal Demokratların Chemnitz'deki kuşku ve tereddütleri tamamen haklıydı; sadece Saksonyalı işçilerin omuzlarına yönelerek bir koalisyonun gücünü Reichswehr'in gücüne karşı sınamaya kalkışmak aptalca bir plandı. Başarılı bir eylem, ancak proletaryanın gücünün anahtar merkezlerinin -F. mburg, Berlin, Ruhr- öncülüğünde gerçekleşmesi durumunda mümkün olabilirdi... Bu bölgelerden her birinde, Komünist Partisi Saksonya'da olduğundan daha güçlüydü ve bunlar dururken Saksonya'nın seçilmiş olması Sosyal Demokrat delegeler tarafından komünist kadroları kolalamaya yönelik bir girişim olarak yorumlandı.²⁹

Saksonya'da bir koalisyon hükümeti kurma planının bütünü bir saçmalıklıktan ibaretti. Komünistlerin, kontrol edemeyecekleri bir hükümetin sorumluluğunu kabul ederek Sosyal Demokratların koalisyon hükümetine katılmaları fikri, ve eşanlı olarak bir ayaklanma hazırlığı içinde olmaları, şimdi tüm tutarsızlığıyla gözler önündeydi.

Komintern ve KPD liderleri, birleşik cephe politikasının sadece avantajlar değil, fakat yanlış uygulanması durumunda tehlikeler de içerdiği gerçeğini gözden kaçırdılar. Böyle bir politika, kolaylıkla, kitlelerin arkasında duran liderler arasında reformist unsurlara uyarlanma, oportünist bir duraksamayı yeğleme anlamına gelecek fikirlerin ortaya çıkmasına yol açabilir.

Alman Ekimi'nin trajik başarısızlığı, Hamburg'daki komünist ayaklanma girişimiyle son buldu. Chemnitz'de Almanya'nın dört bir yanında tetikte bekleyen komünistlere harekete geçme emrini ulaştırmak üzere bir kararın alınmasını bekleyen habercilere, ayaklanma hazırlıklarının iptal edildiği haberini yaymaları söylendi. Ancak, bugüne kadar duyurulan bir açıklaması yapılamamış trajik bir hata sonucu, parti merkez komitesinin iki üyesi Thälmann ve Remmele, Chemnitz'den konferans sona ermezden önce ayrıldılar; bunlar, konferansın başarıya ulaşmasının kesin olduğu izlenimi edinmişlerdi ve 22 Ekim akşamı Hamburg'a vardıklarında ayaklanmanın başlatılması parolasını verdiler. Ertesi sabahın erken saatlerinde, Reichswehr'in bir engelle karşılaşmaksızın koalisyon hükümetini dağıtmak için Saksonya'nın başkenti Dresden'e doğru yürüdüğü saatlerde, birkaç yüz Hamburglu komünist saldırıya geçerek çeşitli polis karakollarını işgal ettiler, buralardaki silahlara el koyarak şehrin bir kısmını kırk sekiz saat boyunca kendi kontrolleri altında tuttular. Polisin karşı saldırısına umutsuzca direndiler ve başlattıkları ayaklanma hızla kente gelen askeri güçler tarafından ezildi.³⁰

Böylece, Alman Devrimi trajik bir fiyaskoyla sona erdi.

Dördüncü Komintern Kongresi tohumu ektiyor

Komintern yönetim merkezinde, Rus liderler, proleterya diktatörlüğünden farklı bir şey olarak algıladıkları "işçi hükümeti"nden söz ederlerken büyük bir kafa karışıklığı içindeydiler. Zinovyev, KPD liderliğine Saksonya ve Thüringen'de Sosyal Demokratlarla birlikte bir koalisyon hükümetine girmeleri talimatını verirken, Komintern Dördüncü Kongresi'nin işçi hükümetlerine ilişkin kararını yerine getiriyordu. Rus partisi de dahil olmak üzere Komintern liderleri arasında hiç birinin 1923'te Almanya-

'da koalisyon hükümetleri kurulmasına karşı çıkmamış olmasının nedeni budur.

Burada, Dördüncü Kongre'de işçi hükümeti gibi önemli bir konuda yapılan tartışmalara Lenin ve Troçki'nin katılmamış olduklarını gösteren belirtmek gerekir. O sıra Lenin gerçekten çok hastaydı ve kongreye yaptığı yegane katkı, Ekim devriminin beşinci yıldönümü nedeniyle yaptığı konuşma oldu -bu, düğün, ifadelerin Lenin'in ağızından bozuk biçimde döküldüğü bir konuşmaydı. (Lenin öylesine hastaydı ki, kongrenin resmi dili olan Almancayı çok iyi konuşan bir insan olmasına karşın, salt rahatsızlığı nedeniyle Radek o konuşma sırasında Lenin'e yardımcı olmak zorunda kaldı). Troçki, kongreye önemli bir dizi katkıda bulundu, ancak işçi hükümeti konusundaki tartışmalara katılmadı.

Bu konudaki başlıca konuşmacılar Zinovyev ve Radek'ti. Her ikisi de, birleşik bir Sosyalist-Komünist hükümet için mücadelenin işçilerin birleşik cephesi için yürütülen ajitasyonun mantıksal bir sonucu olduğunu ısrarla savundu. Böyle bir hükümetin, hemen hemen otomatik biçimde, mücadelenin proleterya diktatörlüğüne kapı aralayan daha derin bir aşamasına yol açacağını ima ettiler. Nitekim, Radek şunları söylüyordu:

İşçi hükümeti vücut bulduğunda, burjuvazi demokratik ilkelere uygun kurulmuş olsa bile bir işçi hükümetine tolerans göstermeyeceği için, böyle bir hükümet basamak taşı işlevi görecektir. Sosyal Demokrat işçi, kendi hükümetini savunabilmek için, kendini komünist olmaya zorunlu hissedecektir.³¹

Bu mekanik bir saçmalıklıktan başka bir şey değildi: Sanki, kapitalizm, burjuvaların katılmadığı reformist hükümetlerin idaresinde varlığını sürdürememiş gibi!

Kongre'nin kararının Radek'in bu ifadelerinden daha akla yakın olduğu doğrudur. Ne var ki, söz konusu karar netlikten uzaktı ve oportünist sonuçlar çıkarılmasına olanak tanıyan bir içerikteydi.

Komintern liderliğinin, Dördüncü Kongre'de, Lenin ve Bolşeviklerin Kerenski Geçici Hükümeti'ne karşı takınmış oldukları uzlaşmaz muhalefetin (ki bu tavır hükümetin General Kornilov'un tehdidi altına girdiği günlerde bile tutarlığının bir şey yitirmemişti) önemini gözardı ettikleri çok açıktı. O koşullarda bile, Lenin, Bolşeviklerin hükümetin uygulamalarının sorumluluğunu üstlenmemeleri, hiçbir koşulda Menşeviklerle ve Sosyalist Devrimcilerle kendi aralarındaki farkların geri plana düşmesi-

ne izin vermemeleri gerektiğini söylüyordu. 30 Ağustos (12 Eylül) 1917'de Bolşevik Merkez Komitesi'ne gönderdiği bir mektupta şunları yazdı:

Şimdi bile Kerenski hükümetini desteklememeliyiz. Böyle bir şey ilkesizlik olur. Şu soruyla karşılaşabiliriz: Kornilov'a karşı savaşmaya-
yacak mıyız? Elbette savaşmak zorundayız! Ama bu iki aynı şey değil; burada bir ayrım çizgisi var...

Biz de savaşacağız, upki Kerenski'nin askerlerinin yapıtı gibi, biz de Kornilov'a karşı savaşıyoruz, ama Kerenski'yi desteklemiyoruz. Aksine, onun zayıflığını açığa çıkarıyoruz. Burada bir fark var. İnce bir ayrım gibi görünüyor, ama son derece esaslı ve unutulmaması gereken bir ayrım bu.³²

Lenin, kimi zaman reformistlerle pratik, geçici işbirliğinin kaçınılmaz hale gelebileceğini her zaman söyledi. Ancak, bu tür bir işbirliği sırasında reformistlere asla güvenmemek, komünistlerle reformistler arasındaki farkların bulanıklaşmasına asla izin vermemek gerekiyordu ve izlenmesi gereken ilke şuydu: Aynı yürü, birlikte vur. Lenin, her zaman, düşmanı olduğu kadar geçici müttefiki de kollamak gerektiğini ileri sürdü. Reformistlerle itilâki öngören bir birleşme cephe politikası, ancak kısmi görevlerle, özellikle de savunma mücadeleleri ile sınırlı olabilir. Sosyalist devrimi Sosyal Demokratlarla kurulacak bir birleşik cephe sayesinde başarmak tamamen tartışma dışıdır. Burjuva düzen ile proleterya diktatörlüğü arasında bir geçişsel devrimci rejim olamaz.

Komünistlerle Sosyal Demokratlar arasında Komintern Dördüncü Kongresi'nin Kasım 1922'de kabul ettiği ve bir yıl sonra Almanya'da yaşama geçirdiği koalisyon fikri, Lenin'in Sosyal Demokrasi'ye yönelik güvensizliğiyle ve ona karşı uzlaşmaz tavıyla tamamen çelişki içindeydi.

Alman devriminin yenilgisi ve Rusya'da bürokrasinin yerini sağlamlaştırması

Alman devriminin yarattığı heyecan, Rusya'nın dört bir yanında insanları etkisi altına aldı. Ruth Fischer, Eylül 1923'teki Moskova'yı şu şekilde tanımlıyor:

Şehir, Alman devrimini selamlayan sloganlarla, posterlerle donatılmıştı. Şehir merkezini süsleyen pankartlar ve rengarenk flamalarda şu tür sloganlar yazılıydı: 'Rusya'nın Gençleri, Almanca Öğrenin: Alman

Ekimi Yaklaşıyor!' Hemen her dükkanın camlarında Rosa Luksemburg, Clara Zetkin ve Karl Liebknecht'in resimleri astılıydı. Tüm fabrikalarda, toplantılarda 'Alman devrimine nasıl yardım edebiliriz?' konusu tartışılıyordu.³³

Bu tür tartışmalar salt formaliteden ibaret değildi. Hükümet, Rus işçilerinden Alman devrimi için gerçek özverilerde bulunmalarını bekliyordu. Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi'nin kayıtlarına göre, 'Rus işçi sınıfı, Alman devriminin çıkarları gerektirdiği durumlarda ücretlerindeki artışların ertelenmesini, zorunluysa ücretlerin düşürülmesini kabul ediyordu'. İşçilere, Alman proleteryasının yenilgisinin Rus işçilerin de yenilgisi anlamına geleceği anlatılıyordu. Halka açık toplantılarda, kâdınlardan, evlilik yüzüklerini ve diğer değerli takılarını Alman davasına destek için bağışlamaları isteniyordu. Ticaret Komiserliği, yayınladığı genelgelerde, 'ilerleyen Alman devriminin Ticaret Komiserliği'ni yeni sorunlarla karşı karşıya bıraktığını, halihazırdaki ticaret rutininin yerini, Alman proleteryasının zaferine yardım için oluşturulacak iki rezervin alınması gerektiğini' belirtiyordu; bu iki rezervden biri altın, diğeri ise mısırıldı. Bu komiserliğin tek tek Sovyet cumhuriyetlerindeki temsilciliklerine toplam 60 milyon pud tahılı Rusya'nın batı sınırlarına göndermeleri talimatı verildi. Rus Komünist Partisi, Politbüro'nun emri doğrultusunda, gerekli anda Alman devrimine destek olmak üzere Almanya'ya sevk edilmek üzere Almanca konuşan, komünist eğitimden geçmiş askerlerden oluşan ihtiyat birliklerinin kurulması için listeler yapmaya girişti. Üyelerinden Alman proleteryası ve devrim için yaşamlarını tehlikeye atmaya hazır olmaları istenen Rus komünist gençlik örgütlerine özel bir önem atfedildi. Ekim'de, devrimci sloganlarla her yerde karşılaşıyordu: 'İşçilerin Almanyası ile bizim İşçi ve Köylü Birliğimiz, barış ve emeğin siperleridir'; 'Alman çelik çekici ile bizim Sovyet ekmeğimiz dünyayı fethedecektir!' Sovyet gazeteleri, Alman işçilerinin zafere erişmeleri durumunda yeni Alman hükümetinin Sovyet Rusya ile birleşeceğini, böylece Avrupa'da 200 milyonluk muazzam bir gücün ortaya çıkacağını, Avrupa'da hiçbir gücün bınımla savaşmaya cesaret edemeyeceğini, çünkü kimsenin böyle bir güce karşı koyamayacağını' yazıyorlardı.³⁴

Büyük örtbas

Rus işçilerinin bu umutları söndü ve küle dönüştü.

Moskova liderliği, olayların tersine dönmesi karşısında nasıl bir

tutum izledi? Troçki, Alman proleteryanının olağanüstü ağır bir yenilgiye uğradığının farkındaydı. 1924 yılı Ocak ayında, Almanya'da Mayıs'tan, ya da çok açık biçimde Temmuz'dan Kasım'a kadar olan zaman dilimi içinde devrimci bir durumun yaşanmış olduğunu yazıyordu:

Mayıs'tan (Rühr bölgesindeki direnişin başlamasından), ya da Temmuz'dan (bu direnişin çökmesinden), General Seeckt'in iktidarı ele geçirdiği Kasım'a kadar olan süre içinde, krizin Almanya'nın yaşamında benzeri görülmemiş bir aşamaya işaret ettiği tartışmaya yer bırakmayacak kadar açıktır.

Ne var ki, komünist liderlik fırsatın elden kaçıp gitmesine izin vermişti:

Eğer Komünist Partisi iktidarın ele geçirilmesine yönelik doğrudan siyasal, örgütsel, teknik hazırlık için tarihin kendisine sağlamış olduğu beş altı aylık süreden yararlanarak çalışma hızını birden artırmış olsaydı, olaylar, Kasım'da tanık olduğumuzdan çok daha farklı biçimde sonuçlanabilirdi... Proleteryanın, doğrudan iktidarın fethine yürüten devrimci bir partiyi somut faaliyeti içinde görmesi gerekiyordu.

Ancak, Alman partisi, daha önceki propaganda politikasını daha geniş ölçekte sürdürmekle yetindi.⁵⁵

Troçki, daha sonra, 1924 Eylül'ünde kaleme aldığı Ekim Dersleri başlığını taşıyan ünlü makalesinde şunu ifade ediyordu: "Almanya'da, dünya-tarihsel öneme sahip olağanüstü devrimci bir durumun elden kaçırılmasının nasıl mümkün olabildiği konusunda klasik bir örneğe tanık olduk."⁵⁶

Zinovyev ve onun Komintern içindeki arkadaşları, Troçki'den farklı olarak, yenilginin önemini küçümsemeye, Brandler ve Radek'in kişiliğinde günah keçileri bulmaya giriştiler. Devrimcilerin işçilere her zaman gerçeği söylemek zorunda oldukları, olayların seyrinde keskin bir dönüş yaşansa bile bunu işçilerin bilincinde net ve güçlü bir iz bırakacak biçimde açıkça dile getirmeleri gerektiği düşüncesinde ısrar etmiş olan Lenin'in aksine, Zinovyev, Almanya'daki yenilginin anlamını ve bu yenilginin uluslararası alandaki olağanüstü sonuçlarını saklamak için elinden geleni yaptı.

Zinovyev, 12 Ekim ile 1 Kasım 1923 tarihleri arasında, Pravda'da,

'Alman Devriminin Sorunları' başlığı altında on makale yazdı. Bunlar, tavrın hep aynı kaldığı, olayların akışından hoşnut bir dille kaleme alınmış yazılardı. İlk makale, ilerleyen Alman devrimini iyimserlikle selamlıyordu:

Kısa bir zaman içinde, 1923'ün sonbahar aylarının sadece Almanya'nın değil, tüm insanlığın tarihinde bir dönüm noktasını ifade ettiği herkes tarafından açıkça görülecek. Alman proleteryanı, titrek parmaklarıyla, dünya işçi sınıfı mücadelesi tarihinin en önemli sayfasını çeviriyor. Beklenen saat geldi. Dünya proleterya devrimi tarihinde yeni bir dönem halihazırda başlamış bulunuyor.

Beşinci makale, kimi güçlülere rağmen, -Lenin'in 1917 Eylülü'nde yazdığı Bolşevikler Devlet İktidarını Ellerinde Tutabilecekler Mi? başlıklı ünlü broşürünü anıştıran bir ifadeyle: 'Alman proleteryanının iktidardaki yerini muhafaza edeceğini' ileri sürüyordu. Altıncı makale, Alman devrimine yönelik dış müdahale tehlikesinden söz ediyordu. 22 Ekim (Chemnitz konferansının başarısızlığı uğramasından sonraki gün) tarihini taşıyan yedincisi, Alman Komünist Partisi'nin 'birleşik cephe taktiğini büyük ölçüde başarıyla yaşama geçirmiş olduğundan kuşku duyulamayacağı' ileri sürüyor, 'Sol komünistlerin itirazlarının yanlışlığının ortaya çıktığını savlıyordu.

Pravda, 26 Ekim'de yine Zinovyev'in bir makalesini yayımladı:

Almanya'daki proleter devrim, daha başlangıçtan itibaren, Rus devriminden daha da büyük bir uluslararası öneme sahip olacak. Almanya, Rusya'dan daha ileri düzeyde sanayileşmiş bir ülke. Avrupa'nın tam göbeğinde yer alıyor... Almanya, Alman devrimine bir darbe indirmeye karar veren herhangi bir burjuva ülkede tüm dengeleri altüst edecek kadar güçlü bir proleteryanaya sahip.

31 Ekim'de, Zinovyev hala Alman devriminin ilerlemekte olduğunu söylüyordu: "Avrupa'nın yazgısının çok kısa bir süre içinde Almanya'da belirleneceğini görememesi için insanın kör olması gerekir."

Zinovyev, 1 Kasım günü yayımlanan ve "Yanılsamaya yer yok" başlığını taşıyan onuncu ve son makaleye kadar, Saksonya ve Hamburg'da yaşanmış felaketlere ilişkin herhangi bir değinide bulunmadı. SPD'nin, iktidarı 'banşıl' yoldan ele geçirmeleri için Faşistlere kapı araladığı

teşhisinde bulunuyordu; Saksonya'daki koalisyon hükümeti, Sosyal Demokratların engellemeleri yüzünden, üzerine düşen görevleri 'yerine getirememişti'. Ne makalelerde, ne de 2 Kasım günü bir Alman broşüründe çevirisi yapılarak yayınlanmak üzere kaleme alınmış metinde, KPD liderliğine yönelik bir eleştiri yer almıyordu.

Bundan birkaç hafta kadar sonra, Zinovyev kendisi ile KPD liderliği arasında bir mesafe koyma gereği hissetti. Enternasyonal Yürütme Komitesi adına KPD Merkez Komitesi'ne gönderdiği bir mektupta, onları, 'silahlı eylemi başlatmak için Saksonya'daki durumdan yararlanma konusunda başarısız kalmakla' ve 'Sakson hükümetine katılma politikasını sosyal demokratlarla banal bir parlamenter koalisyonla çevirmekle' suçladı.³⁷ Brandler'in ve Alman Merkez Komitesi üyelerinin çoğunluğunun Sakson hükümetine katılma fikrini ancak karşılamamış oldukları, bunu Enternasyonal Yürütme Komitesi'nin basıncı sonucu gönülsüz biçimde kabullendikleri gerçeğini rahatça bilmezlikten geldi.

Zinovyev, Almanya'daki yenilginin önemini olduğundan küçük göstermeye devam etti. CPSU'nun 25 Ocak 1924 tarihli Onüçüncü Konferansı'nda şunları söyledi: "Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi sizlere şunu söylemelidir ki, eğer bunun benzeri olaylar yinelenirse, aynı durumda aynı şeyleri yine yaparız."

Uluslararası Kızıl Yardım'ın 2 Şubat 1924 tarihli bir konferansında, Avrupa'nın bitünündeki durumun, 'ne kadar kısa süreli olursa olsun bir sakinleşme, dışsal bir pasiflik dönemine yol açmayacak kadar' dinamik olduğunu ileri sürdü: "Avrupa, bir belirleyici olaylar dönemine giriyor... Almanya'nın keskin bir iç savaşa doğru yol aldığı açık."

Enternasyonal Yürütme Komitesi Başkanlığı, Şubat 1924 başlarında, Almanya'daki olayların çıkarılması gereken dersler konusunda bir karar metni yayımladı: "Almanya Komünist Partisi, ayaklanma ve iktidarı ele geçirme sorununu gündeminden çıkarmamalıdır. *Tam aksine* (!), bu sorun, tüm somutluğu ve aciliyeti içinde hala önümüzde duruyor."³⁸ 26 Mart'ta, Enternasyonal Yürütme Komitesi KPD'ye şunları yazdı:

Almanya'da proleter bir devrimin yaşanması kaçınılmaz. Ekim 1923'te olayların temposuna ilişkin tahminlerde yapılan yanlışlar parti açısından pek çok sorun yarattı. Ancak, en nihayet bunlar geride kalmış olaylar. Temel öngörü değişmeden kalıyor. Devrim yaklaşıyor... Parti, şimdi, işçi sınıfının önüne en önemli görevleri daha önce olduğundan daha keskin bir biçimde koymalıdır: ikti-

dar için, proleterya diktatörlüğü için doğrudan savaşım için hazırlanmak."³⁹

Zinovyev, liderliğin yaptığı ciddi yanlışları gözlerden saktadı. Tarihte sık sık yaşandığı gibi, kuyrukçuluk kendi karşısına dönüştürerek maceracılığa yol açtı. Ve, Alman yenilgisinin ardından, Zinovyev KPD içindeki aşırı-sol eğilimi kışkırtmaya başladı. Bu, Alman proleteryasının bundan birkaç yıl sonra Naziler karşısında alacağı yenilginin maddi temelini hazırladı. Enternasyonal Yürütme Komitesi'nin Almanya'daki olaylara ilişkin 19 Ocak 1924 tarihli bildirisinden bir bölüm aktarmakta yarar görüyoruz:

Alman Sosyal Demokrasisi'nin lider kesimi, içinde bulunduğumuz şu gün, Alman Faşizminin yüzüne sosyalist maske geçirmiş bir fraksiyonundan başka bir şey değildir... Alman Sosyal Demokrasisi'nin liderlerinin sermayenin yanına geçmeleri yeni olan bir şey değil. Esas olarak, bunlar her zaman proleteryanın sınıf düşmanlarının yanındaydılar; şimdi, kapitalist demokrasiden kapitalist diktatörlüğe geçişin tamamlanmasıyla birlikte, bu gerçek kitleler tarafından da açıkça görülüyor. Bu durum, bizi, Almanya'daki birleşik cephe taktiğimizi değiştirmeye sevk ediyor. Beyaz diktatörlüğün paralı askerleriyle bir alışverişinde bulunamaz. Bu, tüm Alman komünistleri tarafından iyice anlaşılmalı ve tüm Alman proleteryasına net, gür bir sesle ilan edilmelidir. SPD'nin sağcı liderlerinden daha tehlikeli olanlar solcu liderlerdir... Almanya'da birleşik cephe taktiği sloganı şimdi, 'Tabanda birlik!' olmalıdır."⁴⁰

'Tabanda birlik' terimi, komünistlerin sosyalist liderleri acımasızca eleştirerek sosyalist partilerin taraftarlarını kendi saflarına katılmaya çağırmasını anlamına geliyordu.

Zinovyev, Almanya'da yaşanan felakete ilişkin eleştiriler karşısında kendisini koruyabilmek için, insanı son derece rahatsız eden bir yöneme baş vurdu: KPD liderliğini günah keçisi gibi gösterip kurban etmek. Brandler'in KPD liderliğinden uzaklaştırılması Zinovyev'i kurtardı.

Brandler'in tutumunu sürekli eleştirmiş olan Troçki, her şeye karşın, Moskova'nın yabancı komünist liderleri bu şekilde gıyotine göndermesine karşı çıktı. Olaylardan bir süre sonra şunları söyledi:

Bu olayda, diğer olaylarda olduğu gibi, merkezi liderliğin kendi yanılmazlığını göstermek için periyodik olarak ulusal liderliklerin görevden uzaklaştırılması, bunların acımasızca suçlanması ve hatıra partiden atılması gibi bir sisteme baş varmasına karşı çıktım. ⁴¹

Troçki, yabancı komünist partilerin kendi deneyimlerinden ve hatalarından dersler çıkarmalarına, kendi işlerini kendilerinin görmelerine, kendi liderlerini seçmelerine olanak tanınması gerektiğini ileri sürdü. Brandler'in liderlikten uzaklaştırılması kötü bir örnek teşkil ediyordu.

Lenin, 1923'te Alman Komünist Partisi'nin politikasının oluşturulması sürecinde yer almadı, çünkü ciddi biçimde hastaydı. 10 Mart'tan sonra ölümlün eşliğine geldi; geçirdiği ağır kalp krizi, bedeninin yarısının felç olmasına, konuşma yeteneğini yitirmesine yol açtı. Böylece, Lenin, 21 Ocak 1924'e kadar dokuz ay kadar daha hasta yatağında yaşamayı sürdürmüş olmakla birlikte, artık siyasal yaşamının sonuna gelmiş oldu.

Okurun aklına şöylesi bir sorunun gelmesi mümkün: Eğer Lenin 1923 Alman olaylarında hiçbir rol oynamadıysa, neden Alman Devrimi'ni konu alan bu bölüm onun siyaset biyografisine dahil edildi? Bu sorunun yanıtı, bunun bir seçeneğinin olmadığı şeklinde. 1923'de Almanya'da uğranılan yıkım, Lenin'in Kominterni'nin envanter defterindeki en önemli unsurdur. Bu trajik olayın bir değerlendirmesi, Komünist Enternasyonal'in lideri olarak Lenin'in yaptığı çalışmanın önemli bir parçasını oluşturuyor.

1923 Alman felaketi, ayrıca, Lenin'in Kominterni'nin çok ciddi bir zaafına da ışık tutuyor. Lenin, Kominterni'ni iki temel varsayıma oturtmuştu: Bunlardan birincisi, dünya işçi sınıfının tek ve bölünmez olduğu tezidir; ikincisi ise, eşitsiz gelişim yasası temelinde onun en ileri parçasının daha geri konumda olanlara liderlik etmesi ve onları desteklemesi gerektiği tezidir. Komünist Enternasyonal'in öncüsü rolü, bir süre için Rus partisi tarafından oynanacaktı.

Ne var ki, böyle bir dünya ordusu içinde nüfuz ve etki tek yönlü olamaz. Öncü partinin görece olgunlaşmamış, daha deneyimsiz partileri etkilemesi kadar, ikincilerin de ilkini etkilemesi söz konusudur. Rus Bolşevizmi, Batı ve Orta Avrupa'daki komünist partileri muazzam ölçüde etkilemiştir, bunun tersi de doğrudur. Farklı ülkelerin komünist partileri arasındaki karşılıklı etkileşim, bunların her birinin kendi içindeki eşitsizliği dolayısıyla, her partinin kendi içsel mücadeleleri üzerinde bir etkiye sahip olmuştur.

Bolşevizmin bütün tarihi, tartışmaların ve parti içi mücadelelerin tarihidir. Bolşevik Parti, sadece Lenin ve Sverdlov'dan değil, fakat ayrıca Bogdanov ve Lunaçarski (1907-10) gibi kendi aşırı-solcularından, Rikov ve Dıbrovinski (1911-12) gibi kendi 'kararsızlar'ından, (Rus devrimi sırasındaki tavırları bağlamında) Zinovyev ve Kamefev'in kişiliğinde ifade bulan kendi aşırı-sağ'dan oluşan bir partiydi.

Rus partisi ile Batı ve Orta Avrupa'nın komünist partileri arasındaki karşılıklı etkileşim, ikincilerin deneyimsiz liderlerinin Enternasyonal Başkanı Zinovyev'in değirmeni için öğütülecek: Eubıbat işlevi görmeleri kadar, Zinovyev'in Enternasyonal içinde bağımsız, özgüven sahibi liderlerin yetişmesini engelleyici bir işlev görmesi anlamına da geldi. Liderlik görevine uygun olmayanların doğal bir seleksiyona uğramaları süreci, Zinovyev tarafından teşvik edildi. Paul Levi bir Lenin değildi, bu doğru; ancak, Levi bir Zinovyev ya da bir Bela Kun da değildi. Zinovyev, kendi üstüne geçirdiği görkemli Ekim mantosu karşısında korku ve hayranlık karşımı bir duygu hissedecek emir erlerini tercih etti. Zinovyev'in liderliğinin en açık sonucu, 1923'te Almanya'da yaşanan yıkım oldu.

11

Lenin Yaşamını Adadığı Eseri İçin Savaşıyor

Lenin hasta düşüyor

Bolşevizmin tarihi ile Lenin'in biyografisi her zaman birbirleriyle sıkı biçimde örülmüş durumdadır. Düş ile gerçeklik arasındaki uçurumun en geniş ve en derin olduğu NEP dönemi boyunca, proleterya ve partinin yaşadığı kan kaybının yanısıra, bunların lideri durumundaki insanın hastalığı, yığımsal toplumsal güçlerin karşısında yaşanan bireysel güçsüzlük trajedisini daha da ön plana çıkardı.

Devrim ve iç savaş yılları, Lenin'in sağlığında ciddi tahribatlara yol açtı. Fakat, Lenin'in boyun eğmez irade gücü ve çalışmalarını sürdürmedeki kararlılığı gücünden pek bir şey kaybetmedi. Çalışmalarına yoğun biçimde devam etti, pek çok faaliyete katıldı. 1 Eylül 1920'de, alçakgönüllü bir tavırla Rumiantsev Kütüphanesi'nden iki Yunanca sözlüğün kendisine ödünç verilmesi ricasında bulundu: Yunanca-Almanca, Yunanca-Fransızca, Yunanca-Rusça veya Yunanca-İngilizce olan bir sözlük; bir Yunan felsefesi tarihi; Almanca, Fransızca, Rusça veya İngilizce dillerinden birinde en iyi felsefe sözlükleri. Bu, Rusya'da en ızdıraplı, en çetin mücadeleleri yaşandığı bir zamanda yaşıyordu. (Lenin, bu tür sözlüklerin kütüphaneye dışına çıkarılmayacağını biliyor, bu sözlüklerin bazı ciltlerini 'kütüphanenin kapalı olduğu günlerde bir akşam ya da bir gece için ve sabah ifade etmek üzere' alıp alamayacağını soruyordu kütüphaneye idaresine.)⁴

Gergin günler yaşıyor, pek çok geceyi masa başında uzun saat

ler çalışarak geçiriyordu; sağlığının giderek kötüleşmesi beklenmedik bir durum değildi. 28 Aralık'ta şunu yazıyordu: "Bugün, uykusuzluk yüzünden kendimi çok hasta hissediyorum."² 1921 yılında sağlığı kötüleşmeye devam etti. 9 Ağustos'ta Gorki'ye şunu yazdı: "Hiçbir şey yapamayacak kadar bitkinim."³

Kendisini ilk kez ciddi biçimde hasta hissetmesi, kronik uykusuzluğun sıkıntısını yaşadığı günlerde, 6 Aralık 1921'de oldu. Hastalık izni alarak Moskova'nın banliyölerinden biri olan Gorki'ye gitti bir süre için. Burada bir iki hafta kaldıktan sonra, yeniden işinin başına döndü. Fakat, 1 Ocak 1922'de, bu kez altı haftalık bir izin almak durumunda kaldı. Tekrar çalışmaya başlamasının üzerinden henüz birkaç hafta geçmişti ki, 6 Mart ile 25 Mart tarihleri arasında bir kez daha izne ayrıldı. 23 Nisan'da, Sosyalist Devrimci Dora Kaplan'ın Nisan 1918'de düzenlediği suikast sırasında bedenine saplanan iki mermiden birisinin çıkarılması için bir ameliyat geçirdi. 25 Mayıs'ta geçirdiği kalp krizi, kısmi felce ve konuşma yeteneğini yitirmesine yol açtı. O günlerde, bir keresinde Troçki'ye şöyle söylemişti: "Görüyorsun, artık ne konuşabiliyor, ne de yazabiliyorum. Her şeyi yeni baştan öğrenmek zorundayım."⁴ Dayanıklı bedeni, direngenliğini bir süre daha devam ettirdi; ancak Lenin çalışmalarına 2 Ekim'de geri dönebildi ve asla eski sağlığına yeniden kavuşamadı. 20 Kasım'da, (Moskova Sovyeti'nin bir oturumunda) son konuşmasını yaptı. 13 Aralık'ta iki tebliheli kalp krizi geçirdi. 22-23 Aralık gecesi yine kısmi felç durumuna düştü ve Kremlin'deki apartmanının küçük odalarından birinde yatağa bağımlı bir yaşam sürme'ne başladı.

Bu dönem boyunca, Lenin'in gösterdiği çalışma gayreti şaşırtıcı boyuttadır. Şubat 1923'te bile, geçirdiği bir dizi krizin ardından, sekreteri Fotieva'dan bir dizi kitap istedi; oysa aynı gün, Fotieva Lenin'in sağlığıyla ilgili olarak günlüğüne şunları yazıyordu: "Çok bitkin görünüyor, güçlüğüle konuşuyor; ifadeleri bozuk ve sözcükleri birbirine karıştırıyor,

⁴ V.S. Rozhitsin, Modern Bilim ve Marksizm, Kharkov, 1922; S. Y. Semkovsky, Bir Eğitim Konusu Olarak Marksizm, Tüm-Ukrayna Pedagoji Konferansı Raporu (Temmuz 1922), Kharkov, 1922; M. Alsky, İç Savaş ve NEP Dönemi Boyunca Mali Durumumuz, Moskova, 1923; S. N. Faulkner, Dünya Sanayi Krizinde Dönüm Noktası, Moskova, 1922; G. Tsiperovich, Kendi Başımıza! (Beş Yıllık Ekonomik Kalkınma'nın Sonuçları), Petrograd, 1922; L. Axelrod, İdealizme Karşı: Felsefi Düşünce de Belli İdealist Eğilimlerin Eleştirisi: Seçme Makaleler, Moskova-Petrograd, 1922; Arthur Drews, Die Christumsmythe, Moskova, 1923; P. G.

başına sürekli masaj yapmak gerekiyor.”⁵

6 Mart 1923'te Lenin'in sağlığı hissedilir biçimde kötüleşti. 10 Mart'ta, geçirdiği yeni bir kriz sonucu bedeninin yarısı felç oldu, konuşma yeteneğini bütünüyle yitirdi. Politik aktivitesi son buldu. 15 Mayıs'ta, Krem-lin'deki dairesinden Gorki'ye taşındı. Bundan iki ay kadar sonra, ansızın, sağlığı mucizevi bir şekilde yeniden düzelmeye başladı. Yürüyüşlere çıkmaya, sol eliyle yeniden yazı yazma egzersizleri yapmaya başladı. Çok geçmeden, yeniden kitap okuyabilir duruma geldi. Gazeteleri kendisine genellikle Krupskaya okurdur. Ancak, konuşma yeteneğini yeniden kazanamadığı açıktı. 21 Ocak 1924'te sağlığı ansızın yeniden kötüleşti ve yaşamı son buldu.

Aktif politik yaşamının son birkaç ayında Lenin, yaşamını adadığı eserine yönelik en ciddi tehditle mücadele etmek durumunda kaldı: Kendisinin kurduğu Sovyet rejimi içinde giderek güç kazanmakta olan gerici-liğe karşı savaşım. O günlerde dikte ettiği makaleler, yazdığı makaleler arasında en iyileridir; net ve keskin yazılardır bunlar. Yazılarının sıklığı azalmakta, ama niteliksel düzeyi yükselmektedir.

Burada trajik olan durum, Lenin'in Rusya'daki toplumsal gerici-liğe derinliğini yaşamının son döneminde, eylem zamanı geçtikten sonra tüm boyutu içinde kavramış olmasıdır.

Açtığı delikten içeri sızan kapitalizmi geri püskürtme çabaları

“Yeni Ekonomik Politika” başlığını taşıyan bölümde görmüş olduğumuz gibi, Lenin, kapitalizmin gücünün Sovyet rejimine dayattıkları bir geri adım olarak gördüğü NEP'i, bir yandan Kulaklarla Nepmenler arasındaki mücadeleyi diğer yandan da proleterya ile devlet arasındaki mücadeleyi kaçınılmaz olarak yoğunlaştıracak bir 'köylü Brest'i' olarak tanımlamıştı. Köylülerin, Lenin'in NEP'i uygulamaya koyarken öngörmüş olduğu sınırların çok ötesine geçmiş olduklarını önceki bölümde gördük.

Bununla eşzamanlı olarak, işçiler de ciddi bir geri adıma zorlandılar. Kitlese işsizlik, işçilerin üzerine bir kabus gibi çöktü. Parti hiyerarşisi

---

Kırlov, Rus Çarlığı'nın Sonu: Eski Bir Jandarma Komutanının Anıları, Moskova-Petrograd, 1920; S. I. Kanatchikov, Günün Konusu (Proleterya İdeolojisi Üzerine Notlar), Petrograd, 1923; I. A. Modzalevsky, Proleter Efsaneler (Modern Proleterya Şiirinde İdeolojik Sapmalar), Semipalatinsk, 1922.⁶

ile bütünleşmiş kızıl yöneticiler, sıkı bir disiplini dayatarak, haksız işten çıkarmalara yönelerek, işçilerin yaşam standartlarına karşı saldırıya geçtiler.

Sendikalar, Lenin'in kendilerinden umdu-ğu rolü oynamadılar. Sanayide işyeri yönetimine katılma hakkının yanısıra ücretlerin belirlenmesinde söz hakkına sahip olma hakkının ellerinden alınmasından sonra, sendikalar güçlerini büyük ölçüde yitirdiler. İşçileri işverenlere karşı (ister devlet ister özel sektör olsun) savunmak yerine, işçiler üzerinde uygulanan sıkı disiplinde giderek artan bir rol üstlendiler, işçilere karşı işyeri yönetimiyle birlikte hareket ettiler.

Ayrıcalıklar, genel yoksulluk durumunun yaşandığı koşullarda, giderek herkes tarafından görülür hale geldi. Nepmenler, deste deste paralarla doluşır, genelev ve kumarhanelerde boy gösterir, karıları kollarındaki zengin mücevherleri açıkça sergiler oldular. İşçi Müdahaleci İyeleri, Yeni Ekonomik Politika'nın baş harfleri olan NEP'i, Proleteryanın Yeni Sömürüsü (New Exploitation of the Proletariat) olarak telaffuz etmeye başladılar ve bu popüler bir slogan haline geldi.

Lenin, 1921 ve 1922 yılları boyunca, şu soruları tekrar tekrar öne çıkardı: Geri çekilme ne kadar sürecek? NEP ne kadar devam edecek? Geri çekilme sürecini gözden geçirmeye duyulan gereksinimi giderek daha vurgulu olarak telaffuz etmeye başladı. Beyazların eski bakanı Profesör Ustrialov'un haklı çıkabileceği, NEP'in bir taktik olmaktan çıkarak bir evrim niteliği kazanacağı korkusunu daha güçlü biçimde hissetti. Lenin, Marksizmde belirleyici bir yere sahip diyalektik ilkenin bilincindeydi: İster doğada ister toplumsal yaşamda olsun, nicel değişimler belli bir noktadan sonra nitel değişimlere dönüşürler. NEP altında rejimin böyle bir dönüşüme uğrayabileceğinden korkuyordu Lenin.

Devletin ve partinin NEP altında giderek bürokratikleştiğini, devrimin devrimcilerin elinden çıkmakta olduğunu görüyordu: “Aygıt, kendisini yönlendiren ele itaat etmeyi reddediyor” ve “sanki, direksiyon gizemli, kural tanımaz bir elin idaresinde ve bu elin kime ait olduğunu ancak Tanrı biliyor, belki bir fırsatçının, belki bir özel kapitalistin, belki de her ikisinin”. Lenin, proleteryanın devlet aygıtı üzerindeki kontrolü kaybedeceği endişesindeydi.

Dış ticaret üzerindeki tekelin savunusu

Sovyet devletinin kapitalizmin basıncı karşısında hangi noktaya kadar geri çekileceği sorusu, dış ticaret üzerinde devlet tekeli sorununda ken-

disini açık biçimde hissettirdi.

Söz konusu tekel 22 Nisan 1918'de kurulmuştu. İç savaş sırasında, bu tekelin kaldırılması meselesi hiçbir zaman gündeme gelmemişti (Zaten söz etmeye değer bir dış ticaret yoktu o dönemde). Ancak, 1921 yılı sonlarında, Riga'da toplanan Baltık Ekonomik Konferansı'nda, Sovyet delegesi Miliutin söz konusu tekelin kaldırılacağı sözünü vermişti. Diğer Bolşevik liderlerden bazıları, bu konuda Miliutin'i desteklediler. Sokolnikov, Buharin ve Pyatakov tekelin muhafazasına karşı çıkarlarken, Zinoviyev, Kamenev ve Stalin bunun yumuşatılmasını istediler. Lenin, 3 Mart 1922'de Kamenev'e şunları yazdı:

Yabancılar şimdiden devlet memurlarımızı rüşvetle satın almaya başladılar ve Rusya'dan artı kalmış ne varsa kendi ellerine geçirmeye çalışıyorlar. Bunda başarılı olabilirler.

Hemen, kararlılığımızı gösteren sert, ateşli bir bildiri yayınlamalı, ekonomide daha fazla geri adım atmaya niyetli olmadığımızı, bizi aldatmaya (ya da tekelin kurnazca yollardan geçersiz kılmaya, vb.) yeltenenlerin terörizmi karşılık görececeklerini duyurtmalıyız.⁷

Lenin, 15 Mayıs 1922'de, bu konuyla ilgili olarak Politbüro için bir karar taslağı kaleme aldı; taslakta, 'Merkez Komitesi dış ticaret tekelinin gerekliliğini bir kez daha teyit eder' deniyordu.⁸ Ayrıca, Stalin'e gönderdiği bir mektupta, 'dış ticaret tekelinin gevşetilmesine ilişkin olarak tüm konuşmalar, müzakereler, komisyonlar üzerine *resmi bir yasak getirilmesi*' isteğinde bulunuyordu. Stalin, Lenin'in söz konusu mektubuyla ilgili olarak şu notu düştü: "*Bu aşamada dış ticaret tekelinin yumuşatılması taleplerine resmi bir yasak*" getirilmesi fikrine itirazım yok. Bununla birlikte, böyle bir *yumuşatmanın* giderek kaçınılmaz hale geldiği kanısındayım."⁹

Tartışma devam etti. 22 Mayıs'ta Lenin'in konuya ilişkin tezleri Politbüro tarafından benimsendi. Ancak, daha sonra, 25 Mayıs'ta kısmen felç olmasına yol açan kalp krizi nedeniyle siyasal faaliyetten uzak düştüğü günlerde, tekelin kaldırılmasını savunular inisiyatifi ele geçirdiler. 6 Ekim'de, Merkez Komitesi'nin bir oturumunda, Sokolnikov'un tekelin önemli ölçüde gevşetilmesi gerektiği yolundaki önerisi Komite tarafından onaylandı. Lenin bu durumu şiddetle reddetti; 16 Ekim'de, Merkez Komitesi, 25 Aralık tarihindeki oturumda konuyu yeniden tartışma gündemine almaya razı oldu. 11 Ekim'de, Lenin, Troçki'ye, bu konuyu

kendisiyle özel olarak görüşmek istediğini bildirdi. Bundan iki gün önce, Lenin, Politbüro'nun tüm üyelerine kararın geri alınmasını istediği acil bir mektup göndermişti. Stalin bir kez daha Lenin'in o mektubuna bir not ilaştırdı: "Yoldaş Lenin'in mektubu, Merkez Komitesi'nin 6 Ekim'deki oturumunda dış ticaret tekeline ilişkin olarak almış olduğu kararın doğruluğu konusunda düşüncemi değiştirmedir."¹⁰ Aslan ölümcül bir yara almış durumdayken, çakal başını kaldırmaya başlamıştı. 12 Aralık'ta, Lenin, Troçki'ye, dış ticaret tekelinin muhafazası konusunda güç birliği yapmayı önerdi: "Yoldaş Troçki, Sana, Krestinski'nin mektubunu yolluyorum. Bana, bununla hemfikir olup olmadığımı mümkün olduğu kadar kısa sürede bildir. MK oturumunda tekelin muhafaza edilmesi için mücadele edeceğim. Sen ne düşünüyorsun? Saygılar, Lenin."¹¹

Bundan üç gün sonra, Lenin Stalin'e gönderdiği mektupta, 'Dış ticaret tekelisi konusundaki görüşlerimin savunulması gerektiği konusunda Troçki ile fikir birliğine vardık' diye yazıyor ve şunu ekliyordu: "Bu son derece önemli meselede yalpalayıp kararsızlık gösterilmesine asla izin verilemez, bu yalpalama bütün çalışmalarımızı altüst edecektir."¹²

Lenin için dış ticaret tekelisi meselesinin NEP altındaki geri çekilmenin sınırları açısından ne denli merkezi bir öneme sahip olduğu, onun, Buharin'den gelen ve tekelin yumuşatılmasını öneren bir mektubuna yönelik eleştirisinden açıkça anlaşılır:

Pratikte, Buharin, gümrükler değil dış ticaret tekelisi tarafından korunmadıkça kendi sanayini kurma ve Rusya'yı bir sanayi ülkesi haline getirme kapasitesini bütünüyle yitirecek olan sanayi proletaryasına karşı çıkarıcıların, küçük burjuvazinin ve köylülüğün üst tabakalarını avukatı olarak hareket ediyor. Bugün Rusya'nın içinde bulunduğu mevcut koşullar göz önüne alındığında, dışa karşı korunmanın herhangi bir diğer biçimi tamamen hayali olacaktır; proleteryaya hiçbir yarar sağlamayan, salt kağıt üzerinde kalma bir koruma olacaktır. Dolayısıyla, meseleye proleteryanın ve onun sanayileşmesi açısından bakılırsa, bugünkü mücadele temel ilkelere etrafında dönen bir mücadeledir.¹³

Tekel sorununa 'işkin Lenin-Troçki ortaklığı, Merkez Komitesi'ni 6 Ekim'de almış olduğu karardan vazgeçmeye sevk etti. Bunun üzerine, Lenin, 21 Aralık'ta Troçki'ye şunları yazdı: "Hedefi bir mermi bile sıkmadan tek bir manevra sayesinde ele geçirmemizi mümkünmüş, durum

öyle görünüyor. Durmamamızı, saldırıyı devam ettirmemizi öneriyorum."¹⁴

Lenin, NEP'in küçük kapitalist köylülüğe verilmiş bir ödün olduğunu sık sık vurguladı. Belli önlemler alınmadığı takdirde, bu tür ödümler bir yıkımla sonuçlanacaktı. Dış ticarete serbestiye izin vermemek gerekiyordu. Böyle bir serbesti, devleti, fiyatlar ve köylülük üzerindeki her tür kontrol mekanizmasından yoksunlaştırmak anlamına gelecekti.

Planlamaya duyulan ihtiyaç

Proleteryanın güçsüzlüğünün, sanayinin güçsüzlüğünün bir sonucu olduğu Lenin açısından çok açıktı. Proleterya ile köylülük arasındaki güç denegesi ve Nepmenlerin gücü, her şeyden önce sanayi ve tarımın görece gücüne bağlıydı.

Lenin, 13 Kasım 1922'de yaşamının son konuşmalarından birini yaptığı Komintern Dördüncü Kongresi'nde, ekonominin bütün 'yüksek komuta kademeleri'nin devletin elinde olduğunu ileri sürdü. Peki ama sanayi alanındaki 'komuta' kimdeydi? 1922'deki tarımsal çıktı savaş öncesi düzeyinin üçte ikisi kadarken, sanayi savaş öncesi üretim düzeyinin üçte birinin biraz üzerindeydi: Küçük ölçekli sanayi (kırsal kesimdeki sanayi ve zanaat üretimi), savaş öncesi üretim düzeyinin yüzde 54'ü kadardı; geniş ölçekli sanayi ise ancak yüzde 20 dolayındaydı. Rusya'nın savaş öncesi sanayi sektörleri arasında en büyüğü olan ve tüm geniş ölçekli sanayinin temeli sayılan metalurji sanayinde, 1922 yılı üretimi 1912 yılı üretim düzeyinin sadece yüzde 7'si kadardı.¹⁵

Bu yüzden Lenin, Kasım 1922'deki Komintern Dördüncü Kongresi'nde yaptığı konuşmada, tehlike çanlarının çaldığına dikkati çekiyordu:

Rusya'nın selameti, sadece köylü çiftliklerinde iyi bir hasata bağlı değildir, bu yetmez; benzer şekilde, ülkenin selameti köylülüğe tüketim eşyasını temin eden hafif sanayinin durumunun iyileşmesine de bağlı değildir, tek başına bu da yetmez. Ayrıca ağır sanayiye ihtiyacımız var. Ve bu alanda işleri yoluna koymamız yolları bulan bir çalışmaya gerektirecek.

Ağır sanayi, devletin teşviklerine ihtiyaç duyar. Eğer bu teşvikleri sağlayamazsak, bırakın sosyalist devleti, uygar bir devlet olarak bile ayakta duramayız.¹⁶

Lenin, yazdığı son makalenin sonlarında, 'köy' ülüğün yoksulluk atını, yani yıkıma uğramış bir köylü ülkesine göre tasarlanmış ekonomiyi bırakıp, proleteryanın aradığı ve aramak zorunda olduğu yeni bir ata, yani geniş ölçekli makineleşmiş sanayi, elektrifikasyon, Volkhov enerji istasyonu, vs. atına geçmeye' duyulan ihtiyaçtan söz ediyordu. Lenin bunu, 'genel çalışma planımız, politikamız, taktikimiz, stratejimiz' olarak nitelendiriyordu.¹⁷ Ağır sanayinin kırılması, ekonomik planlama ile doğrudan bağlantılıydı.

Lenin, henüz daha iç savaşın ortasındaiken ekonomik planlamaya duyulan ihtiyaçtan söz ediyordu. Örneğin, Mart 1919'da, yeni parti programının onaylandığı Sekizinci Kongre'de, 'ülkenin tüm ekonomik faaliyetlerinin genel bir devlet planı ile maksimum düzeyde bütünleştirilmesi'ni istemişti. Ancak bu, doğrudan pratik sonuçları olmayan, sadece sözsel düzeyde kalan bir planlama savunusuydu. O günün koşullarında, her türlü ekonomik faaliyet askeri cephenin gereksinimlerine tabi kılınıyordu.

Lenin, Şubat 1920'de, VTsIK'da yaptığı bir konuşmada, elektrifikasyonun planlanması ve ekonomide genel bir planlı gelişme esasının oluşturulması gerektiğini söyledi. VTsIK, oturmanın sonunda, 'tüm ulusal ekonominin bir devlet planına göre yönlendirilmesine, bilimsel temelde daha düzenli ve planlı bir ekonomik yapılanmaya doğru adım atma' zamanının artık gelmiş olduğu sonucuna vardı. Elektrifikasyonun sanayi, tarım ve ulaşım açısından taşıdığı 'birincil önemi' dikkate alan VTsIK, 'bir elektrik santralleri ağı' kurmaya yönelik bir proje hazırlaması ve Rusya'nın elektrifikasyonu işlerini yönetecek bir komisyon (Goelro) oluşturması için VSNKh'ya direktif verdi.¹⁸

Lenin, Aralık 1920'deki Sekizinci Sovyetler Kongresi'nde, 'Komünizm, sovyet iktidarı ve tüm ülkenin elektrifikasyonu demektir' dedikten sonra, elektrifikasyon planının 'partinin ikinci programı' olduğunu söyledi.¹⁹

İhtiyaç duyulan şeyin yalnızca planlı elektrifikasyondan ibaret olmayıp ayrıca genel bir ekonomik plan olduğunu NEP uygulamasının başlarından itibaren giderek daha vurgulu bir şekilde dile getiren kişi Troçki oldu. Devlet Planlama Komisyonu Gosplan'ın gücünün artırılmasını istiyordu. Lenin, onun bu heyecanını pek paylaşmıyordu. Planın kağıt üzerinde kalacağından kaygılanıyordu. 19 Şubat 1921'de G. M. Krijiyanovskiy'ye şunları yazdı: "Bizler dilencileriz. Aç, yıkıma uğramış dilenciler. Bizim için, tam, bütüncül, gerçek bir plan şırı aşamada 'bürokrasi

tik bir Ütopya'dır."²⁰ Dolayısıyla, Lenin, Troçki'nin yaklaşımını desteklemedi; ne Mayıs 1922'deki ilk krizden önce, ne de sonbaharda çalışmalarına yeniden döndüğünde.

23 Ağustos 1922'de, Troçki, sitemkar bir şekilde, Lenin'e, ekonomik plana sahip olunmaması nedeniyle acil ekonomik sorunlarla gerekli çabuklukta başa çıkılmadığından yakındı:

En yaşamsal ve en acil idari örgütsel ekonomik önlemleri, benim tahminime göre, ortalama bir ya da bir buçuk yıllık gecikmelerle benimsiyorsunuz... Yeni ekonomik politikaya geçişle birlikte, devlet fonları ekonomik planda yaşamsal önemde bir kaldıraç niteliğine sahip. Bunların tahsisi, ekonomik plan tarafından önceden tayin edilir. Parasal önlemlerin hacminin belirlenmesi ve finansman kaynaklarının belirlenmesi dışında, ekonominin departmanları arasında hiçbir ekonomik plan yok ve bu koşullarda olamaz da. Buna karşın, benim görebildiğimi kadarıyla, Gosplan bu temel sorunlarla ilgilenmiyor... Tek tek departmanların yarın ne olacağı konusunda en ufak bir öngörüye sahip olmadıkları koşullarda, bunlardan olması gereken etkinlik ve sorumluluğu yerine getirmeleri nasıl beklenebilir? Eğer elde en azından kaba, yaklaşık, hiç değilse kısa dönemli bir plan yoksa, ekonomide asgari düzeyde olsa bile bir istikrarlı işleyiş nasıl umulabilir? Kendisini akademik çalışmalara değil sanayimizi kontrole, onu bir bütün olarak işletmeye, düzenleme ve yönetmeye vermiş bir planlama organının yokluğunda, kaba ve kısa dönemli de olsa, bir planın kurulması nasıl mümkün olabilir?²¹

Troçki, proleterya diktatörlüğü için sağlam bir temel yaratmak ve hızlı sanayileşmenin bir aracı olarak planklamaya duyulan ihtiyacı vurguluyordu.

Troçki ve NEP'in üzerinde biriken karanlık bulutlar sonunda Lenin'i fikir değiştirmeye ikna etti. Lenin, 27 Aralık'ta hasta yatağından Politbüro'ya gönderilmek üzere bir memorandum dikte etti. Söz konusu memorandumda Lenin, ilgili konudaki görüşlerinin değiştiğini ve şimdi Troçki'nin yaklaşımına katıldığını belirtiyordu:

Devlet Planlama Komisyonu'nun Yasama İşlevleriyle Donatılması: Bu fikir, hayli uzun zaman önce Yoldaş Troçki tarafından

önerilmişti. O zamanlar, bunun bizim yasama sistemlerimizde bir koordinasyonsuzluğa yol açacağı düşüncesiyle, bu fikre karşı çıkmıştım. Ancak mesele üzerine bir kez daha düşündükten sonra, bu fikrin yabana atılmaması gerektiğini görüyorum, yani: Devlet Planlama Komisyonu, deneyimli insanlardan, uzmanlardan, bilim ve teknoloji dünyasının temsilcilerinden oluşan ve meselelere ilişkin olarak daha doğru değerlendirmelerde bulunma kapasitesine sahip bulunan bir organ olmasına karşın, bir biçimde bizim yasama kurumlarımızın dışında kalıyor... Şimdi, Devlet Planlama Komisyonu'nun yetki alanını genişletmeye yönelik adımlar atmamız gerektiğini düşünüyorum.²²

Lenin, bu memorandumu yazmadan birkaç hafta kadar önce, 25 Kasım'da Politik Büro'ya, Troçki'nin NEP'le ilgili olarak Enternasyonal Dördüncü Kongresi'ne sunmuş olduğu tezlerin bir broşür olarak basılması ve yaygın olarak dağıtılmasını önermişti.²³ Troçki, söz konusu tezlerde, ekonomik planklamanın NEP'in temellerini oluşturması gerektiğini ileri sürüyordu:

İşçi devleti, her ne kadar ekonomisini değiştirerek pazar ekonomisi temellerine doğru açıyorsa da, planlı ekonominin başlaması fikrinden hemen önümüzde uzanan dönemde bile vazgeçmemektedir... Devlet, dikkatini, giderek artan oranda ekonomik yaşamın temel olarak gördüğü ağır sanayi ve ulaşım üzerinde yoğunlaştırmakta, finansman, vergi gelirleri, vergi politikasını çok büyük ölçüde ağır sanayi ve ulaşım gereklerine göre ayarlamaktadır. Bugünkü dönemin koşullarında, devletin ekonomiyi planlaması, her şeyi önceden doğru biçimde öngörebileceği iddiasıyla arz ile talep arasındaki temel karşılıklı etkileşimin yerini almaya aday Ütopik bir role soyunmamaktadır. Aksine, bugünkü ekonomik planımız, çıkış noktasını malların bölüşümünün ve üretimin düzenlenmesinin temel aracı olarak gördüğü pazardan alarak, tüm kredi, vergi, sanayi ve ticaret faktörlerini bütünleştirmek suretiyle pazardaki devlet işletmelerini mümkün olduğu ölçüde hakim konuma getirmeyi amaçlamaktadır; bu plan, devlet işletmeleri arasında karşılıklı ilişkisi temelinde azami öngörü ve düzenin sağlanmasını, böylece, kendisini pazarda konumlandıran devletin, başta devlet mülkiyetindeki işletmeler arasındaki karşılıklı ilişkiler gelmek üzere

re, mümkün olduğu kadar kısa zaman içinde pazar mekanizmasını bertaraf etmesini hedeflemektedir.²⁴

NEP, ekonomide kapitalist ve sosyalist eğilimler arasındaki bir mücadele olarak kaldığı müddetçe, yol açtığı sonuçlar hâlâ dengeli bir niteliğe sahipti. Belirleyici faktör, uluslararası devrimin gelişimiydi. Basın, sık sık, devlet sektöründen, köylü kapitalizmi denizindeki bir sosyalizm adası olarak NEP'in sürdürülmesinin bu adayı kapitalizm suları altında bırakabileceği korkusunu yansıtan bir imge olarak söz ediyordu. NEP, kapitalist ve sosyalist unsurlar arasında hem mücadeleyi hem de işbirliğini içeren bir geçiş aşaması olarak, nihai olarak sosyalizm ya da kapitalizmden biriyle sonuçlanabilirdi. Ustrakçev hâlâ haklı çıkabilirdi. Taktikler bir evrime dönüşebilir, geri çekilme bozgunla sonuçlanabilirdi. Lenin şu soruyu sormaya devam etti: Kto kogo? Kim kazanacak?

Büyük Rus şovenizmi patlak veriyor

NEP altında yaşanan pek çok ekonomik ve sosyal gericilik unsuruna ansızın bir yenisi eklendi: Büyük Rus Şovenizmi. Bu yeni unsur, parti liderliği içinde baş gösterdi. Bu, Lenin açısından son derece kaygı verici bir deneyimdi. Daima ezilen uluslara karşı derin bir sempati duymuştu. Şovenizmden, özellikle Büyük Rus şovenizminden tiksinti duyuyordu.

Birkaç yıldır, devlet ve parti aygıtı içinde Büyük Rus şovenizminin açık belirtileri görülmüyordu. Yönetimin giderek artan oranda merkezileşmesiyle, devlet ve parti memurlarının giderek Moskova tarafından atama yoluyla işbaşına getiriliyor olmasıyla birlikte diğer uluslardan işçilerin ikinci sınıf işçiler durumuna düşmesi kaçınılmazdı. Böyle bir süreç içinde, idari mevkiler Moskova merkeziliğinin ve Büyük Rus şovenizminin eline geçti. Ekonomik ve toplumsal iktidarı yeniden Rus tüccarlarına ve Çarlık rejiminde kendilerini ulusal baskının uygulayıcıları olarak görmüş olan devlet memurlarına geri veren NEP, Büyük Rus şovenizminin gücünün artmasına yol açtı.

Lenin tehlikenin ayırındaydı. Henüz daha 1920 Mart'ında yapılan Dokuzuncu Parti Kongresi'nde şunları söylemişti: "Bazı komünistlerin yitiğini kazanın, altından Büyük Rus şovenistlerinin çıktığını göreceksiniz."²⁵ Mart 1921'deki Onuncu Parti Kongresi'nde, Türkistan delegelerinden Sakharov, yerel parti örgütünün sosyal kompozisyonunun bir çözümlemesini yaptıktan sonra, hem Büyük Rus şovenizmine, hem de Müslüman milliyetçiliğe karşı dâhil etkin mücadele edilmesini talep edi-

yordu.²⁶ Onuncu Kongre, Büyük Rus şovenizminin komünist aygıt içindeki varlığını kabul eden ve onu sert ifadelerle kınayan ilk kongre oldu.²⁷

Troçki, Lenin'e ve Politbüro'ya gönderdiği 2 Kasım 1920 tarihli bir mesaja, Ukrayna'daki Sovyet yönetiminin daha baştan itibaren yerel seçimlerle değil, Moskova'dan yapılan atamalarla oluştuğunu çok açık ifadelerle dile getiriyordu:

Ukrayna'daki Sovyet rejimi, bugüne kadar, (zayıf da olsa) büyük ölçüde Moskova'daki otoritenin, Büyük Rus komünistlerinin ve Rus Kızıl Ordusu'nun marifetiyle varlığını sürdürülmüştür... Ekonomik açıdan, Ukrayna hâlâ Moskova'nın bürokratik merkezizetçiliğinin himayesinde anarşik bir yapıya sahiptir.²⁸

Troçki, bu idare biçiminin radikal olarak terk edilmesini talep ediyordu.

Onbirinci Parti Kongresi'nde (Mart-Nisan 1922), iç savaş gazisi Bolşevik N. Skrypnik, partinin Ukrayna'nın bağımsızlığını savunma konusunda verdiği açık güvenceye sırt çevirmeye hazır Smena Vekh'in taraftarlarının Komünist Parti aygıtına sızarak nüfuz sahibi haline geldiklerini ileri sürdü. "Tek ve bölünmez bir Rusya bizim sloganımız değildir" diyerek sürdürdü konuşmasını. Onun bu sözleri dinleyiciler arasından yükselen uğursuz bir sesle karşılık buldu: "Tek ve bölünmez Komünist Parti!"²⁹

Parti üyelerinin ezici çoğunluğunun Rus olması, Büyük Rus şovenizminin işini kolaylaştırıyordu (1922 yılında, tüm parti üyelerinin yüzde 72'si Rus'tu). Tek bir partinin, üstelik ileri düzeyde merkezileşmiş ve egemen ulusun memurları tarafından yönetilen tek bir partinin mevcut olduğu koşullarda, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı kaçınılmaz olarak tehdit altına giriyordu. Moskova'daki Merkez Komitesi'ne de giderek artan düzeyde Parti Sekreteryası- ulusal cumhuriyetlerin merkez komiteleri üzerine kendi iradesini dayattığı için, gerçekte, fiili olarak ulusal bağımsızlıktan geriye kalan pek fazla bir şey yoktu.

Ağustos 1922'de, birbiriyle yakından ilişkili iki konu, Büyük Rus şovenizmi sorununu Moskova'daki parti liderliğinin zirvesine taşıdı. Bunlardan biri, SSCB'nin kuruluşu, diğeri ise Gürcistan'daki ulusal sorundu.

Politbüro, 10 Ağustos 1922'de, Rusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Federasyonu ile Ukrayna, Beyaz Rusya, Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan Sovyet Cumhuriyetleri arasındaki ilişkileri inceleyecek bir

komisyon kurması için Örgütlenme Bürosu'na direktif verdi. Stalin, Komisyon'un 'RSSCF ile Bağımsız Cumhuriyetler Arasındaki İlişkiler Üzerine' başlığını taşıyan sonuç metnini kendisi kaleme aldı.

Stalin, RSSCF hükümetini söz konusu cumhuriyetlerin fiili hükümeti olarak gösteriyor, bunların yasal bağımsızlığını kağıt üzerinde bile tanıımıyordu. RSSCF'nin idari organları olan VTsIK, Sovnarkom ve STO (Çalışma ve Savunma Konseyi), bu cumhuriyetlerin başta gelen idari organlarının işlevlerini kendi üzerlerine alacaklardı. Benzer şekilde, kritik öneme sahip komiserlikler (dışişleri, dış ticaret, askeri işler, ulaşım ve iletişim komiserlikleri) Rus hükümetine bağlanırken, diğerleri (maliye, çalışma ve ulusal ekonomi), RSSCF'nin bunlara karşılık düşen komiserliklerinin kontrolü altında faaliyet yürüteceklerdi ve sadece birkaçına bütünüyle özerk kurum statüsü tanınacaktı. Hemen hemen tüm ulusal komiserlikler, Moskova yönetiminin basit birer uzantısı haline getiriliyordu.

Sonuç metninin 6. maddesi, resmi belgelerin çeşitli VTsIK'lar görüş birliğine varıncaya kadar gizli tutulmasını öneriyordu; işçi ve köylü kitleleri şöyle dursun, sovyet kongrelerine danışmanın bile sözü edilmiyordu.³⁰

15 Eylül 1922'de, Gürcistan Komünist Partisi bu karar metnini reddetti. Parti Sekreteri Stalin, mesele daha Politbüro'da görüşülmeden Komisyon'un karar metnini parti Merkez Komitesi üyelerine ve aday üyelerine göndermek suretiyle, kurallan hiçe saymış oluyordu. Buna ek olarak Stalin, kendi karar metni Merkez Komitesi Politbürosu tarafından değerlendirilmezden önce Gürcistan'daki Stalin muhaliflerinin lideri durumundaki Mdivani'ye bir telgraf çekerek, RSSCF'nin en yüksek hükümet organlarının (VTsIK, Sovnarkom ve STO) kararlarının bundan böyle tüm cumhuriyetler için bağlayıcı olduğunu ilan etmiş görünüyor.³¹

Karar metni eline geçtiğinde Lenin çok sinirlendi. Metin, ulusal eşitlik ilkesinin her ilkesini çiğniyor, RSSCF'nin diğer cumhuriyetler üzerindeki hegemonyasını açıkça formüle ediyordu. Lenin, 26 Eylül'de Kamenev'e şunu yazdı: "Biz, kendimizi, Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ve diğer cumhuriyetlerle eşit görüyoruz ve onlarla eşitlik temeline dayanan yeni bir birliğe, yeni bir federasyona, Avrupa ve Asya Sovyet Cumhuriyetleri Birliği'ne dahil oluyoruz." Lenin, Tüm Birlik Merkez Yürütme Komitesi, Sovnarkom ve STO'nun RSSCF'nin aynı organlarının üzerinde yer almasını istedi.³²

Stalin saldırganlaştı ve hasta Lenin'e karşı tavır aldı. O ve Kamenev,

muhtemelen Politbüro'nun bir toplantısı sırasında, Lenin'in memorandumuna ilişkin olarak birbirlerine kısa notlar yollamışlardı. Kamenev'in notunda şunlar yazılıydı: "İlyiç, bağımsızlığı savunma konusunda çok ileri gidiyor." Stalin ise şöyle karşılık veriyordu: "Bana göre, Lenin'e karşı kararlı bir tavır içinde kalmak zorundayız."³³

Stalin, Lenin'e 27 Eylül'de karşılık verdi. Diğer yaralayıcı ifadelerinin yanı sıra, Lenin'i 'ulusal liberallik' ile suçluyordu.³⁴ Bu durum Lenin'in canını çok sıktı.

Lenin, 6 Ekim'de Politbüro'ya 'Egemen Ulusal Şovenizmle Mücadele Üzerine' başlıklı bir memorandum gönderdi:

Egemen ulusal şovenizme karşı ölüme kadar savaş ilan ediyorum... Birlik Merkez Yürütme Komitesi'ne şu sırayla başkanlık edilmesinde *mutlak* surette ısrar edilmesi gerekir:

Rusya,

Ukrayna,

Gürcistan vd.

*Amma mutlak surette!*³⁵

Merkez Komitesi'nde azınlık durumunda kalabileceğini dikkate alan Stalin, Lenin'in Komisyon kararı üzerinde yaptığı değişikliği kabul etti. Ancak ulusal sorun meselesinin kendisini yeniden göstereceği Gürcistan sorunda görüleceği gibi bu durum Lenin açısından sadece bir Pirüs zaferi idi.

İç Savaş sırasında Kafkasya cephesinin politik ve askeri liderleri olan Stalin ve Ordjonikidze, ulusal cumhuriyetlerin özerkliği ilkesini çiğneyerek, Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan cumhuriyetlerini bir Kafkas Federasyonu içinde birleştirmeyi istiyorlardı. Kafkaslardaki ilk bolşeviklerden biri olan Bırdı Mdivani ile Rus Komünist Partisi Merkez Komitesi üyesi ve 1891'den beri Marksist olan Filipp İyeseviç Makharadze öncülüğündeki yerel Gürcü liderler Federasyon önerisini reddettiler. Bu fikir ayrılığı, iki Gürcü grubu arasında siyasi ve kişisel çatışmaya dönüştü: Bir yanda Ordjonikidze ve akıl hocası Stalin, diğer yanda Gürcistan Komünist Partisi Merkez Komitesi.

Gürcistan Komünist Partisi Merkez Komitesi, 22 Ekim'de o güne kadar rastlanmamış bir adım atarak, Rus partisinin Merkez Komitesi'ne istifasını sundu. İstifa kabul edildi ve Ordjonikidze, güçsüz, fakat federasyon fikrine karşı çıkıp her şeyi uysallıkla kabul eden genç insan

lardan oluşan yeni bir merkez komitesi atadı. Moskova'daki parti sekreterliği, hevesli bir şekilde eski Gürcü Merkez Komitesi'nin istifasını ve yeni atanan merkez komitesini onayladı.

Ancak, eski Merkez Komitesi üyeleri mücadeleden vazgeçmediler. Küçük ama önemli bir olay, Gürcistan sorunu etrafında dönen çekişmenin gerçek anlamını kavrama konusunda Lenin'in gözlerinin açılması sağladı. Sürekli tartışmaların ve çekişmelerin yaşandığı o süreçte, sinirlenen ve öfkesine hakim olamayan Ordjonikidze, Mdivani'yi destekleyen bir parti üyesine karşı fiziksel şiddete başvuracak kadar ileri gitti. Olay, Ordjonikidze'nin evindeki özel bir toplantı sırasında yaşandı. Lenin'in vekili ve Politbüro üyesi Rikov da oradaydı. Makharadze ve diğerleri tarafından imzalanan yeni bir araştırma isteği Moskova'ya ulaştığında, bu talebin gözlerden saklı kalmasını sağlamak olanaklı değildi. O aşamada Lenin, bu konuda yaşanan gelişmelerden kaygılanmaya başlamıştı. Eski Gürcü Merkez Komitesi'nin önde gelen üyelerinden Okudzhava'dan aldığı mektup Lenin'i iyice gerdi; Okudzhava, Ordjonikidze'yi kişisel aşağılamalara ve yoldaşlara karşı tehditlere girişmekle suçluyordu.

Lenin'in sağlık sorunu, Ordjonikidze ve Stalin'e, Gürcü muhaliflerine karşı saldırıya geçme fırsatı verdi. Rus Komünist Partisi Merkez Komitesi, 21 Aralık'ta, muhalefet liderleri Mdivani, Makharadze, Tsintsade ve Kavtaradze'ye Gürcistan'ı terk etmeleri emrini verdi.³⁶

Aralık ayı sonlarında geçirdiği kalp krizinin etkisinden sıyrılmaya başlayan Lenin, Gürcistan sorununu yeniden incelemeye karar verdi. Fakat, yeniden çalışmalarına başlama kararı bir dizi engelle karşılaştı; bunlardan birisi doktorlarıydı. Ziyaretçi kabul etmesi yasaklanmıştı. Yalnızca eşi Krupskaya, kızkardeşi Maria, üç ya da dört sekreteri ve elbette sağlık görevlileri ile görüşmesine izin veriliyordu. Çalışma arkadaşlarının mevcut meseleler üzerine kendisiyle görüşmeleri yasaklanmıştı. Politbüro, 24 Aralık'ta aşağıdaki genelgeyi yayımladı:

1. Vladimir İlyiç günde ancak 5 ya da 10 dakika süresince mektup dikte edebilir; bunlar, bir mektuplaşma biçimi almamalıdır ve İlyiç'ten bu mektuplara karşılık vermesi umulmamalıdır. Ziyaretler yasaklanmıştır.
2. Kendisini gerilim ve endişelerden uzak tutmak için, arkadaşları ve kendisine hizmet eden kişilerin onunla politik yaşama ilişkin şeyler konuşmaları yasaktır.³⁷

Bunun ne ölçüde Lenin'in sağlığını korumaya, ne ölçüde Parti Sekreterliğini Lenin'e karşı koruma kaygısıyla yayımlandığı açık değildir. Lenin'in kendisini kuşatma altında hissettiği, L. A. Fotieva'nın tuttuğu günlüğe düştüğü 1 Şubat 1923 tarihli notundan anlaşılır:

Bugün Vladimir İlyiç beni çağırdı... Vladimir İlyiç şunu söyledi: 'Keşke serbest olsaydım' (ilkın bu sözleri ağzından kaçırması gibi oldu, sonra gülerken tekrarladı: Keşke serbest olsaydım).³⁸

Parti sekreterliği, Lenin'in sekreterleri üzerinde büyük bir baskı kurdu. Nitekim, Fotieva, 3 Şubat'ta şu notu düşmüştür:

Bu sorunun [Gürcistan sorunu -T.Cliff] Politbüro'da görüşülüp görüşülmediğini sordum; karşılık olarak, bu konuda kendisiyle konuşma hakkına sahip olmadığını söyledim. Bunun üzerine şunu sordum: 'Özellikle bu konuda konuşman mı yasaklandı?' 'Hayır, genel olarak ülke işleriyle ilgili herhangi bir konuda konuşma yetkim yok.' Bunu, istemeden ağzımdan kaçırdım. Konuşma yetkimin olmadığını tekrarladım.³⁹

Ne kadar hasta olursa olsun, Lenin aldatılmasın kolay bir insan değildi. Gürcistan meselesine ilişkin bilgi arayışını sürdürdü. Özel sekreterleri arasında, sadece birkaç sadık kadına güvenebilirdi. Çalışma yeteneğini yitirmişti belki, ama irade gücünü değil. Günlerinin sayılı olduğunun farkındaydı ve tamamlanması gereken bir görevi vardı: Partiye ve ülkeye gerçeği söylemek. Ulusal cumhuriyetler sorunu da dahil olmak üzere bir dizi önemli memorandum dikte etmesi için gerekli izni alma fırsatını buldu. 30 Aralık 1922'de, aşağıdaki memorandumı dikte etti:

Resmi olarak Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği sorunu olarak anılan şu ünlü-özerklik sorunu konusunda sürece enerjik ve kararlı bir şekilde müdahale etmediğim için, kendimi Rusya işçilerine karşı kayıtsız kalmış hissediyorum...

Birleşik bir aygıtı ihtiyaç olduğu söyleniyor. Bu laflar nereden çıktı? Bunlar, Çarlık rejiminden devralıp Sovyet yağdı ile cilaladığımız aynı Rus aygıtından işitilmiş laflar değil mi? ...

Bu tür koşullarda bizim kendimizi meşrulaştırmak için kullandığımız

mız 'birlikten ayrılma özgürlüğü' nin salt kağıt üzerinde kalan, Rus olmayanları Rusyalı adanın, gerçekte tipik Rus bürokrati gibi hain ve buyurgan olan Büyük Rus şovenizminin şiddetli saldırısına karşı korunmaktan aciz bir özgürlükten ibaret olması son derece doğaldır. Sovyetin ve sovyetleştirilmiş toprakların bölünemeyecek kadar küçük bir yüzdesinin süt kasesindeki sinek gibi şoven Büyük Rus ayakta kalmasının akıntısı içine sürükleneneceğine kuşku yoktur.

... Rus olmayanlara Rus kabadayısına karşı gerçek bir koruma sağlamak için gerekli önlemleri almada yeterince dikkatli davrandık mı? Bu tür önlemleri almış olduğumuza inanmıyorum, ama bu önlemleri alabilirdik ve almalıydık.

Lenin, sözlerini Stalin'e getirerek sürdürdü:

Stalin'in aceleciliği ve saf idari yöntemlere olan aşkı, onun adı dillere düşmüş şu 'milliyetçi sosyalizm'e olan kini burada ölümcül bir role salıp. Politikada, kin genellikle en temel rolü oynar.⁴⁰

Sonraki gün, 31 Aralık'ta, Lenin Büyük Rus şovenizmine karşı keskin bir saldırı metnini dikte etti:

Biz, büyük bir ulusun yurttaşları olarak, tarihsel pratikte, hemen her zaman, sayısız çoklukta şiddetin suçunu taşıyoruz; dahası, farkına varmadan sayısız kere şiddete ve aşağılamaya başvuruyoruz... Enternasyonalizm, baskıcılar ya da onların kendi deyimiyle söylersek 'büyük uluslar' açısından (ki bunlar sadece başvurdukları şiddet açısından ve sergiledikleri kabadayılık açısından büyüklere), yalnızca ulusların biçimsel eşitliğinin değil, ayrıca baskıcı ulusun fütü gerçeklikte ele geçirdiği eşitsizliğinin de kabulünü içermek zorundadır... İhtiyacı duyulan şey nedir... ? Yalnızca biçimsel eşitlik değil... Rus olmayanların güvensizliğinin, kuşkuculuğunun giderilmesi, 'egemen' ulusun hükümetinin geçmişte kendilerine karşı giriştiği aşağılamaların tazmini zorunludur.⁴¹

Lenin, aynı gün dikte ettiği bir diğer notta, Ordjonikidze'nin yanlışlarına değindi ve 'Yoldaş Ordjonikidze'ye örnek teşkil edecek bir ceza verilmedir' dedi ve sözlerini şöyle sürdürdü:

Bu Büyük Rus milliyetçi kampanyasının politik sorumluluğu, hiç kuşkusuz, Stalin'in ve Dzerzinski'nin [çeka başkanı] omuzlarına yüklenmelidir.

Büyük Rus şovenizmine karşı ölesiye mücadele edilmedikçe, partinin anti-emperyalist ulusal kurtuluş hareketlerine verdiği destek tamamen bir ikiyüzlülük örneği olacaktır:

Biz kendimiz ... ezilen uluslara karşı emperyalist bir tavır içine giriyoruz, böylece kendi ilkesel içtenliğimizin, emperyalizme karşı mücadelenin savunulması temel ilkesimizin altını kendi ellerimizle oynuyoruz!⁴²

Gürcistan sorunu, politik aktivitesinin son birkaç haftası boyunca Lenin'in zihnindeki en öncelikli mesele oldu. Sekreteri Fotieva, 14 Şubat 1923'te günlüğüne şu notu düşmüştür: "Beni yeniden çağırdı. Peltek peltek konuşabiliyordu, bitkin olduğu çok açıktı. Direktiflerinin üç noktası üzerine yeniden konuştu. Özellikle de onu en çok kaşırtan Gürcistan sorunu üzerine detaylara girdi. Bu meselelerde aceleyle hareket etmemi istedi."⁴³

5 Mart'ta, Troçki'ye telefonla iletilmesini istediği şu notu dikte etti

çok gizli

Kişisel

Değerli Yoldaş Troçki: Parti MK'sında Gürcistan davasının savunusunu üstlenmeni senden ısrarla rica ediyorum. Bu dava, şu an Stalin ve Dzerzinski'nin 'baskısı' altında bulunuyor ve onların tarafsızlığına güvenemiyorum. Tam aksine. Bu davanın savunusunu kendi üzerine alırsan kendimi rahat hissedeceğim. Bunu yapmayı şu ya da bu nedenle reddedersen, tüm davayı bana geri gönder. Bunu, davayı üstlenmeyi kabul etmediğinin işareti sayacağım.

En yoldaşça selamlarla,

Lenin⁴⁴

* Mektubun son sözcükleri öylesine sıcak ve dostçaydı ki, Stalin Temmuz 1926'da bu mektubu Merkez Komitesi'nde okumaya zorlanınca, ki o sıralar yerini iyiden iyiye sağlamlaştırmıştı, bu son ifadeyi 'Komiinist selamlarla' şeklinde değiştirerek okudu.

Lenin, bu mektupla birlikte, ulusal sorun üzerine dikte ettiği memorandumu da gönderdi. Bunu izleyen gün, Gürcü muhaliflere kusa ama çok önemli bir mesaj yolladı:

P. G. Mdivani, F. Y. Makharadze ve diğerlerine,

çok gizli

Birer kopya Yoldaşlar Troçki ve Kamenev'e iletilecek

Değerli Yoldaşlar,

Tüm kalbimle davanızın arkasındayım. Ordjonikidze'nin kabahığına, Stalin ve Dzerzinski'nin suç ortaklığına çok öfkeliyim. Sizler için notlar ve bir konuşma hazırlıyorum.

Saygılarımla

Lenin

6 Mart 1923⁴⁵

Bu, Lenin'in dikre ettiği son belge idi.

7 Mart'ta son ciddi krizi geçirdi. 10 Mart'ta bedeninin yarısı felç oldu. Konuşma yeteneğini hiçbir zaman yeniden kazanamadı. Politik yaşamı son buldu. Stalin ve Ordjonikidze bu kriz sayesinde kurtuldu.

12

Son Nefese Kadar Mücadele

Rabkrin

Lenin, Gürcistan sorunu ile başa çıkmaya çalışırken, giderek bunun çok daha derin ve genel bir hastalığın belirtisi olduğunun ayırdına vardı: bürokrasinin idaresi.

Eğer bu tatsız mesele Lenin'i Stalin ile çatışma içine sokmuşsa, Lenin'in İşçi ve Köylü Müfettişliği (Rabkrin) kurumunu gözden geçirmesinin bu ikisi arasındaki çatışmayı daha da derinleştirmiş olduğunu söylemek gerekir. Söz konusu kurum, bürokrasi ile mücadele etmenin bir aracı olarak düşünülmüştü. Dokuzuncu Parti Kongresi (Eylül 1920)'nin aldığı kararda geçen sözcüklerle aktarırsak kurumun görevi,

niifuzı artan bürokratizmle, kariyerizmle, parti ve sovyetlerdeki idari konumların parti üyeleri tarafından istismarıyla, parti içinde yoldaşlık ilişkilerinin ihlaliyle, partinin ya da tek tek parti üyelerinin saygınlığına gölge düşüren temelsiz ve doğrulanmamış söylenti ve ithamlarla, partinin birliğini ve otoritesini zedeleyen diğer etkenlerle mücadele etmektir.¹

Stalin, 1919 yılından Genel Sekreterlik görevine atandığı 1922 yılına kadar Rabkrin'e başkanlık etti. Fakat, bu kurum üzerinde güçlü bir etkiye sahip olmaya o yıldan sonra da bir süre devam etti. Müfettişlik kurumunun işlevleri çok geniş bir alanı kapsıyordu: Kurum, komiserliklerin ve devlet memurlarının çalışmalarını denetlemeye, tüm idari yapının etkinliğine ve ahlaki işleyişine gözcülük etmeye yetkili kalmıştı. Lenin, Rabk

rin'i, bürokrasiye karşı mücadele edecek ve idari yapıya demokratik kontrolü dayatacak bir aygıt olarak düşünmüştü. Rabkrin, devletin herhangi bir dairesine istediği an girip teftişte hulunabilecek yetkiye sahip işçi ve köylü ekipleri aracılığıyla hareket ediyordu. Ne yazık ki, devlet dairelerinde çalışmak işçilerin kendilerini birer bürokrat haline getirdi. Deutscher'in belirtmiş olduğu gibi, Stalin, Rabkrin'i, 'hükümet içinde kendine bağlı özel polis kuvveti'ne dönüştürdü.² Bu kurumun başı olarak, tüm devlet aygıtını, onun işleyişini ve personelini herhangi bir komiserden daha yakından kontrol eder duruma geldi.

Troçki, henüz daha 1920'de Rabkrin'i etkisiz kalan bir kurum olarak eleştirdi. Bu konuda, kurumu savunmayı 5 Mayıs 1922'ye kadar sürdüren Lenin'den destek görmedi.³ Ancak, Gürcistan sorununda Stalin ile düştüğü çatışma Lenin'in gözlerinin açılmasını sağladı. Son makalesi olan "Daha az iyi ama daha iyi" başlıklı makalede Rabkrin'e karşı savaş ilan etti:

İşçi ve Köylü Müfettişliği Halk Komiserliği'nin şu an küçücük bir otoriteden bile yoksun olduğunu dürüstçe ifade etmeliyiz. Hiçbir kurumun bizim İşçi ve Köylü Müfettişliği kurumundan daha kötü örgütlenmemiş olduğunu herkes biliyor ve bu koşullar altında bu Halk Komiserliği'nden hiçbir şey umulamaz.⁴

Lenin, sözlerini şu şekilde sürdürüyordu:

Kendisine hiç güven duyulmuyau, sözlerine hiç aldırış edilmeyen bir Halk Komiserliği kurmanın ne yararı olabilir? Bizim temel amacımız... bütün bunlardan sakınmak... gerçekte örnek teşkil edecek, yalnızca resmi konumu ve adı dolayısıyla değil faaliyetleri ve erdemleri dolayısıyla da herkesin saygısını kazanacak bir şey yaratmaktır.⁵

Lenin'in reforma tabi tutulmuş bir Rabkrin'in sahip olması beklenen nitelikleri üzerine söylemiş olduğu şeyler, kurumun Stalin'in liderliği altında yoksun olduğu niteliklerdi. "Umalım ki, yeni İşçi ve Köylü Müfettişliği kurumumuz, bizim sovyet ve parti bürokrasisinin elinde oyuncak durumuna düşmüş olmaktan, Fransızların gülünçlük düzeyine varan resmiyeti ya da gösterişi nitelemek üzere kullandıkları pruderie ifadesini hak etmekten kurtulmuş bir kurum haline gelir."⁶

Lenin'in Rabkrin'e yönelttiği eleştiriler, parti liderliği arasında oy birliğine dayalı bir destekle karşılanmadı. Troçki şunları hatırlar:

Politik Büro, Lenin'in Rabkrin'in yeniden yapılandırılmasına ilişkin projesine nasıl tepki gösterdi? Yoldaş Buharin, yazısının hemen yayınlanmasında ısrarcı olan Lenin'e karşı, onun bu makalesini yayınlamakta tereddüt gösterdi. N. K. Krupskaya beni telefonla arayarak bu makaleden söz etti ve makalenin mümkün olduğu kadar kısa sürede yayınlanmasını sağlamak için gerekli adımları atınamı istedi. Politik Büro'nun benim çağrının üzerine toplanan toplantısında hazır bulunan yoldaşlar Stalin, Molotov, Kuybişev, Rykov, Kalinin, Buharin sadece Lenin'in planına karşı olmakla kalmayıp söz konusu makalenin yayınlanmasına da karşı çıktılar. Sekreteryaya üyelerinin sergiledikleri muhalefet özellikle açık ve sertti. Daha sonra Rabkrin'in başına geçecek olan Kuybişev, Yoldaş Lenin'in makaleyi yayınlanmış halde görme konusundaki ısrarlı talebi üzerine, konusundaki ısrarlı talebi üzerine, Politik Büro'nun yukarıda değindiğim toplantısında, makalenin Lenin'i yatıştırmak üzere sadece Pravda'nın özel bir sayısında basılıp kendisine gösterilmesini, ancak söz konusu makalenin partiden saklı tutulmasını önerdi... Politik Büro'nun bu toplantısında, sadece, toplantıya bir saat kadar geç katılan yoldaş Kamenev tarafından destekle ndim. Onları makaleyi basmaya teşvik eden temel neden, Lenin'in bir makalesinin partiden gizlenmesinin pratik olarak mümkün olamayacağı düşüncesiydi.⁷

Makale, *Pravda*'nın 4 Mart 1923 tarihli sayısında yayımlandı.

Reçete

1922 yılı sonbaharında, Lenin, adeta ölüm döşeginden kalkarak kendini yeniden topladı. Etrafında olan bitenleri net olarak görebiliyor, Parti ve sovyet bürolarımızda bürokratlar var" diyerek göndermede bulunduğu temel sorunlardan biri olan bürokrasinin yıkıcı gelişimini gözleyebiliyordu. Kötüleşmenin en büyük kaynağının en yüksek organda, yani Parti Merkez Komitesi'nde yattığını da algıladı. Yaşamının sonuna yaklaştığının bilincinde olan Lenin, merkezdeki bürokratik kansere karşı savaşım için bir dizi pratik önlem geliştirmeye kendini zorunlu hissetti.

Lenin'in 23 Aralık 1922'deki önemli önerilerinden biri, Merkez

Komitesi üyelerinin sayısının artırılarak 100'e çıkarılmasıydı: "Merkez Komitesi'nin saygınlığının, idari aygıtımızın işleyişinin iyileştirilmesi işini tam olarak başaracak, MK'nın içindeki grupçuklar arasındaki çatışmayı önleyerek bunlardan birinin partinin geleceğinde aşırı bir önem kazanmasını engelleyecek şekilde artırılması için, bunun yapılması gerekir."⁸

26 Aralık'ta kaleme aldığı bir diğer yazıda, Merkez Komitesi'ni genişletmenin bir diğer avantajının, onun sosyal kompozisyonunun iyileştirilmesi olacağını söylüyordu:

Pek çok işçinin Merkez Komitesi bünyesine alınması, pek sağlıklı olduğu söylenemeyecek olan idari aygıtımızın iyileştirilmesine yardımcı olacaktır... MK üyesi durumuna gelecek birkaç düzine işçinin, devlet aygıtımızın kontrolü, iyileştirilmesi, yeniden şekillendirilmesi işini diğer herkesten daha iyi yapacağı kanısındayım... MK'nın işçi sınıfından gelen üyeleri, sovyet organları içinde son beş yıllık sürede konumlarını yükseltmiş olan işçilerden daha düşük durumda olan işçi katmanlarından gelmelidir; bunlar, tabandaki işçi ve köylülere yakın insanlar olmalıdır... MK ve Politik Büro'nun tüm oturumlarına katılacak bu tür işçilerin, sovyet sisteminin sadık yandaşları olan bir çalışanlar grubu yaratacağına, ilkin MK'nın kendisine bir istikrar kazandıracaklarına, ikinci olarak, devlet aygıtının yenilenmesi ve iyileştirilmesi işinde etkin bir işlev göreceklere inanıyorum.⁹

Lenin'in bir diğer reform önerisi, Rabkrin'e ilişkindi; devletin bu kurumu, partinin Merkezi Kontrol Komisyonu ile kombine edilmiş bir şekilde faaliyet yürütmeliydi:

Kongrenin Merkezi Kontrol Komisyonu'na 75 ile 100 arasında yeni üye seçmesini öneriyorum. Bunlar işçi ve köylüler olmalı ve, Merkez Komitesi'nin diğer üyeleriyle aynı haklara sahip olacakları için, diğer üyeler gibi partinin kontrol işlevini üstlenmelidirler.¹⁰

Bu yeni Merkezi Kontrol Komisyonu, Merkez Komitesi ile birlikte, her iki ayda bir 'yüksek parti konferansı' adı altında bir araya toplanmalıydı.

Merkez Kontrol Komisyonu'nun başkanı, Politbüro'nun çalışmalarına katılacak, onun bütün çalışmalarını yakından ve titizlikle takip edecekti:

Görevi Politik Büro'nun belli sayıdaki toplantılarının tümüne katılmak olan Merkezi Kontrol Komisyonu üyeleri, sıkı, kenetlenmiş bir grup oluşturmak zorunda kalacaklardır; böyle bir grup, kendilerini sorular sormaktan, belgeleri tetkik etmekten, genel olarak kendilerini olan biten her şey hakkında bilgi sahibi olmaktan, işlerin olması gerektiği gibi yürütülmesi için en sıkı kontrolü uygulamaktan men edecek hiçbir otoriteye, Genel Sekreter ya da Merkez Komitesi'nin herhangi bir üyesi de dahil olmak üzere istisnasız hiçkimseye izin vermemelidir.

Yeniden yapılandırılmış Merkezi Kontrol Komisyonu ile yakından ilişkilendirilmiş Genişletilmiş Merkez Komitesi, kitlelerle daha yakın bir ilişki içinde olacaktır.¹¹

Bu reformlar nasıl yaşama geçirilecekti? Lenin, sağlık durumu onun bu reformlar için mücadele etmesine olanak tanımadığı için, Troçki'nin yardımını istedi. Troçki, Lenin'le geçirdiği üçüncü kalp krizinden kısa bir süre önce yaptığı son konuşmayı şu şekilde hatırlar:

Lenin, beni Kremlin'deki odasına davet etti, Sovyet aygıtımızdaki korkunç bürokratikleşmeden, bu sorunu açacak bir manivelanın bulunmasından söz etti. Merkez Komitesi'nin özel bir komisyon oluşturmasını önerdi ve benden böyle bir komisyonda aktif olarak çalışmamı istedi. Ona şu şekilde karşılık verdim: "Vladimir İlyiç, sovyet aygıtındaki bürokratizme karşı yürütülen bugünkü mücadele konusunda benim inancım şu ki, gerek eyaletlerde ve gerekse merkezde, parti üyesi olan ve olmayan memurlar ve uzmanlar özel bir şekilde seçiliyorlar ve bu seçimin belli bazı egemen parti şahsiyetlerinin ve gruplarının etrafında gerçekleşiyor, eyaletlerde, bölgelerde, yerel parti örgütlerinde ve merkezde, yani Merkez Komitesi'nde olan şey bu. Bir memura saldırdığın zaman karşında parti liderini buluyorsun. Uzman, onun maiyetinin bir üyesi durumunda. Bu koşullarda senin önerdiğin işin sorumluluğunu üstlenmem. Vladimir İlyiç bir an düşündü ve kelimesi kelimesine aynen şunu söyledi: 'Yani, ben sovyet bürokratizmi ile yürütülecek bir mücadele öneriyorum ve sen bunu partinin Örgütlenme Bürosu'ndaki bürokratizmi de dahil ediyorsun?'

Onun beklenmedik bu sözleri karşısında güldüm, çünkü o sıra aklımda böylesi tamamlanmış bir formülasyon yoktu.

'Sanıyorum söylemek istediğim şey bu' diye karşılık verdim. Bunun üzerine Vladimir İlyiç şunu söyledi: 'Çok iyi, şu halde ben de bir blok öneriyorum.'

'İyi bir adamla blok oluşturmak benim için memnuniyettir' diyerek yanıtladım.

Söleşimizin sonunda, Vladimir İlyiç, Merkez Komitesi tarafından bürokratizmle 'genel olarak' mücadele edecek bir komisyon kurulmasını önerdiğini, bunun aracılığıyla Merkez Komitesi'nin Örgütlenme Bürosu'na ulaşabileceğinizi söyledi. Bunun nasıl örgütleneceği üzerine 'daha fazla kafa yoracağı' sözü verdi. Bunun ardından ayrıldık. Ardından geçen iki hafta boyunca ondan yeniden görüşmek üzere telefon etmesini bekledim, fakat İlyiç'in sağlığı sürekli olarak daha da kötüye gitti ve sonunda yatağa düştü. Bundan sonra, Vladimir İlyiç bava sekreterleri aracılığıyla ulusal sorun üzerine bir dizi mektup gönderdi. Dolayısıyla, söz konusu çalışma hiçbir zaman yaşama geçmedi.¹²

Ölüm döşeginde yatan ve devrimi kurtarmak için elinden gelen son gayretleri gösteren Lenin, bir müttefik olarak yüzünü Troçki'ye döndü. 1917'de ve iç savaş sırasında olduğu gibi, Lenin ile Troçki arasında yeniden bir ittifak doğuyordu.

Fakat, Lenin'in bürokrasi ile savaşmak üzere önerdiği reformlar etkisiz kalmaya mahkumdu. Bunlar, bir boşlukta asılı kaldı. Söz konusu öneriler teknik önlemler olarak kendi içlerinde bir yanlış içermiyorlardı. Ne var ki, işçilerin şu ya da bu kitlesel mobilizasyonu ile ilişkilendirilmemişlerdi; Lenin'in tüm politik aktivitesi boyunca görüldüğü gibi, onun gücünün temelinde işçileri harekete geçirme yeteneği yatıyordu.

Lenin'in önerdiği Merkezi Kontrol Komisyonu (Rabkrin), devlet yapısından bağımsız, parti kongresine tabi bir organ olarak düşünülmüştü. Ancak, kongre, giderek, parti içindeki hemen hemen tüm mevkilerdeki insanları atama yetkisine sahip olan Genel Sekreter'e bağımlı duruma gelmişti.

Merkez Komitesi, tabandan gelen işçilerle genişletilecekti; ancak, bunlar bir kez bu yüksek mevkilere getirildiklerinde, onların birer bürokrat haline dönüşmelerini engelleyecek bir yol yoktu. Esas olarak adını bilinmeyen yeni üyelere oluşacak bir genişletilmiş Merkez Komitesi, Genel Sekreter'in, kendisinin doğrudan ve derhal zehir geçemeyeceği kadar saygın eski Bolşeviklerden oluşan Politbüro karşısında daha

güçlü konuma gelmesini kolaylaştırmaz mıydı? Parti içinde hiziplerin varlığına izin verilmediği, Genel Sekreter'in her fikir ayrılığını hizip olarak nitelendirdiği koşullarda, bürokrasi üzerinde demokratik kontrol daha da içi boş bir mekanizma durumuna düştü.

Dolayısıyla, Lenin'in önermiş olduğu anti-bürokratik önlemler, bunları destekleyecek adalelerden yoksundu. Fiilen, Onikinci Parti Kongresi'nin (Nisan 1923) seçmiş olduğu genişletilmiş Merkez Komitesi'nde sekreterliğin iktidarı azalmadı; bunun tam aksı yaşandı. Gerçekte, Lenin'in Rabkrin'e ilişkin olarak yaptığı tüm öneriler Stalin tarafından Onikinci Kongre'de yaşama geçirildi. Bununla eşzamanlı olarak, Stalin aygıt üzerindeki kontrolünü artırdı ve genel olarak bürokrasinin gücünü pekiştirdi. Öyle ki, kontrolünü daha da artırmak üzere, Merkezi Kontrol Komisyonu'nun başına Ordjonikidze'yi getirdi.

Lenin'in vasiyeti

Yaşamının son günlerinde, Lenin'in zihni ardılına kim olacağı sorusuyla meşguldü. Partinin ve devletin başı olarak yerini kim alacaktı? Bu konuya ilişkin bir metin kaleme aldı. Partinin üst liderliğinde yer alanların kişisel bir çözümlenmesine girişti; bu, sovyet rejiminin kritik durumu nedeniyle, ona önemli bir sorun olarak görünüyordu. Bu mesele, Lenin'in 'Vasiyeti'nin önemli bir ögesini oluşturur.

Söz konusu 'Vasiyet', Lenin'in 23 Aralık, 31 Aralık 1922 günleri arasında kalan zaman dilimi içinde sekreterlerine dikt ettiği notlardan oluşur, notlara 4 Ocak'ta son bir ekleme yapmıştır Lenin. Kruşçev'in bu belgelerin varlığını açıklamasından sonra, bu notlar Lenin'in Toplu Eserleri içinde 'Kongreye Mektuplar' adıyla anılır.

Notlar, Merkez Komitesi'nde, Merkezi Kontrol Komisyonu'nda ve Rabkrin'de bir dizi değişiklikler önerir, ardından partinin üst liderliğinin bir çözümlenmesini sunar. Lenin, sovyet rejiminin istikrarına yönelik tehditin, her şeyden önce rejimin temelinde var olabileceğini ileri sürer, yani proleterya ile köylülük arasında bir bölünme tehlikesi.

Partimiz iki sınıfa dayanmaktadır, dolayısıyla bu iki sınıf arasında bir anlaşma olmaması halinde partinin istikrarsızlığa düşmesi olası hale gelir ve parti kaçınılmaz olarak iktidarı yitirir... Böyle bir durumda, bölünmeyi engelleyebilecek hiçbir önlem olmayacaktır.

Bu, uzun vadedeki tehditi oluşturur. Lenin, parti liderliği içindeki kişisel

ilişkilerden kaynaklanacak bir bölünmeyi ise kısa vadedeki ana tehlike olarak görür.

Bu açıdan bakıldığında, istikrar sorunundaki temel faktörlerin Merkez Komitesi'nin Stalin ve Troçki gibi üyeleri olduğunu düşünüyorum. Bunlar arasındaki ilişkilerin bir bölünme tehlikesinin ana eksenini oluşturduğunu inanıyorum.

Lenin, bu kahince öngörüsünün ardından, altı liderin birer portresini çizmeye girişir: Stalin, Troçki, Zinovyev, Kamenev, Buharin ve Pyatakov.

Genel Sekreter konumuna gelmiş olan Yoldaş Stalin, sınırsız bir otoriteyi kendi elinde toplamıştır ve ben onun bu otoriteyi her zaman ihtiyatlı bir şekilde kullanıp kullanmayacağından emin değilim. Diğer yandan, Yoldaş Troçki, İletişim Halk Komiserliği sorununda MK'ya karşı verdiği mücadelenin de kanıtı olduğu gibi, sadece dikkate değer yetenekleri dolayısıyla seçkin bir şahsiyet değildir. Kişiliği itibarıyla, bugünkü MK'nın belki de en yetenekli üyesidir; ancak, Troçki, kendi yeteneklerine aşırı güvenmekte ve zihnini işlerin bütünüyle idari nitelik taşıyanlarıyla çok fazla meşgul etmektedir.

Bugünkü MK'nın önde gelen bu iki üyesinin bu nitelikleri, istemedi bir bölünmeye yol açabilir, ve partimiz bunu önlemek için gerekli adımları atmazsa, bu bölünme hiç beklenmedik bir zamanda yaşanabilir.

Lenin, Zinovyev ve Kamenev'e ilişkin olarak tek bir ifadeye yer vermişti: "Sadece Zinovyev ve Kamenev'le yaşanan ve hiç kuşkusuz bir rastlantıdan ibaret olmayan Ekim olayını hatırlatmakla yetineceğim."

Lenin, MK'nın en genç iki üyesi Buharin ve Piatakov hakkında şunları söylüyordu:

Bana göre, bunlar (en genç üyeler arasında) en öne çıkmış olan isimler ve bu ikisine ilişkin olarak şunlar akılda tutulmalı: Buharin, sadece partimizin en değerli, en önde gelen kuramcısı değil; yanı sıra, kendisi haklı olarak tüm partinin gözde ismi olarak görülüyor; ancak, onun kuramsal görüşleri ancak önemli çekiuceler koymak

koşuluyla bütünüyle marksist olarak nitelendirilebilir; çünkü, düşüncelerinin skolastik bir yanı var (Buharin hiçbir zaman diyalektiği sistematik olarak öğrenmedi ve sanırım diyalektiği tam olarak anlamadı da).

Piatakov'a gelince; onun seçkin bir irade ve yeteneğe sahip olduğu kuşku götürmez, fakat idari olgulara aşırı ilgi ve heyecan duyuyor, oysa çalışmanın idari yanının politik olana ciddi biçimde bağlı olması gerekir.¹⁵

Bu aşamada (yani 23-25 Aralık günleri arasında) Lenin, büyük ölçüde Stalin ve Troçki'nin belirleyiciliğinde ve genişletilmiş bir Merkez Komitesi'nin güvencesinde kolektif liderliğin muhafaza edilmesini öneriyordu.

Ne var ki, bundan on gün sonra, yani yukarıdaki notları dikte etmesinin ardından, bu dengeyi tamamen bozan bir ek yazı kaleme aldı: Stalin'e yönelik sert, keskin bir eleştiri. Lenin'in şimdi Ordjonikidze ve Stalin'i Büyük Rus kabadayıları olarak suçladığı düşünülürse, bu fikir değişikliği Gürcistan meselesinin bir ürünü olarak görülebilir; bunun yanı sıra Stalin ve Krupskaya arasında geçen bir olayın sonuçlu olarak değerlendirilerek de mümkün.

22 Aralık'ta Stalin Krupskaya'ya karşı saldırgan bir dil kullandı; dış ticaret tekeli sorununa ilişkin olarak Lenin'in Troçki'ye gönderdiği mektubu dikte ettiği, dolayısıyla Lenin'in sağlığının korunması için doktorların gerekli gördüğü sağlık rejimini ihlal ettiği için, onu Kontrol Komisyonu'na göndermekle tehdit etti. 23 Aralık'ta Krupskaya Kamenev'e şunları yazdı:

Lev Borisoviç! Stalin, doktorların izniyle Lenin'in bana bir not dikte etmesini gerekçe göstererek dün bana karşı çok ağır ithamlarda bulundu. Ben, partiye yeni katılmış bir insan değilim. Son otuz yıllık zaman içinde bir yoldaşımdan tek bir küfür işitmedim bugüne kadar. Partinin ve İlyiç'in çıkarları, benim için Stalin'den daha değerli değil. Şu an kendime hakim olmaya çalışıyorum. İlyiç'e nelerin söylenebileceği, nelerin söylenmemesi gerektiğini tüm doktorlardan daha iyi biliyorum, çünkü onu ne tür şeylerin rahatsız edeceğini biliyorum, en azından Stalin'den daha iyi biliyorum.

Krupskaya, 'özel yaşamına karışılmasına, değersiz istismar ve tehditlere karşı' korunma istedi. Sözlerini şöyle sürdürdü:

Kontrol Komisyonu'nun beni tehdit etme kararını oybirliği ile aldığına ve bunun bana bildirilmesi işini Stalin'e bıraktığına kuş-kum yok, fakat böylesine aptalca bir oyuna ayıracak ne zamanım ne de enerjim var. Nihayet ben de bir insanım ve bu olay tahammül sınırlarımı aşıyor. N. Krupskaya.¹⁴

Bundan bir gün sonra, 4 Ocak 1923'te, Lenin 'Vasiyet'ine Stalin'in kabalığına ilişkin ek notu ekledi:

24 Aralık 1922 Tarihli Mektuba Ek

Stalin aşırı kaba ve onun bu kusuru, biz komünistlerin kendi aralarında hoşgörebilecekleri ve halledebilecekleri bir şey olmakla birlikte, bir Genel Sekreter için hoşgörülemez bir durum. Yoldaşlara Stalin'i işgal ettiği bu mevkiden alarak onun yerine daha hoşgörülü, daha sadık, daha nazik, yoldaşlarına karşı daha ölçülü ve dıyarl olma açısından bir avantaja sahip ve bu bakımlardan Yoldaş Stalin'den tamamen farklı bir diğer insanı getirmenin yolu üzerinde düşünmelerini önermemin nedeni de bu. Bu mesele, ilk bakışta gözardı edilebilir bir ayrıntı gibi görünebilir. Fakat, bir bölünme tehlikesine karşı muhafız işlevi görececek olanlar açısından ve Stalin ile Troçki arasındaki ilişki konusunda yukarıda yazdıklarım açısından, bu bir ayrıntı değildir, ya da belirleyici önem kazanabilecek bir ayrıntıdır.¹⁵

Krupskaya'ya yönelik kişisel hakaret, kendi başına Lenin'in Stalin'e saldırısının nedeni olamazdı. Lenin, dostları ya da hasımlarıyla olan politik ilişkilerinde hiçbir zaman gazez unsuruna yer vermemişti. Daha önce görmüş olduğumuz gibi, onun Vera Zasulic'e (ve Martov'a) olan kişisel saygısı, Lenin'i onlara karşı en sert önlemlere başvurmaktan alıkoymamıştı. "Lenin, entellektüel açıdan son derece dürüst, davaya aşırı bağlı, örgütün gereksinimleri uğruna dıygularını bir yana iterek her türlü özveride bulunmaya hazır olan bir insandı."¹⁶ Lenin, yaşamının son günlerine geldiği o zamanda, bu tutumunu değiştirmede.

Politika, tüm diğer kaygıların önünde gelmelidir. Fakat, Stalin'in Gürcistan, Rabkrin vd. sorunlardan sonra şimdi sergilediği kişisel kabalık, olasılıkla Lenin tarafından Stalin'in komünist davaya büyük zararlar verebileceği konusunda bir uyan olarak değerlendirildi.

Krupskaya olayının bir tepki yaratması kaçınılmazdı. Lenin, ken-

disini politika sahnesinden kaldıran son kalp krizi gelmezden iki gün önce, 5 Mart 1923'te, Stalin'e aşağıdaki mektubu yolladı, mektubun birer kopyasını Kamenev ve Zinovjev'e de gönderdi:

Değerli Yoldaş Stalin,

Eşimi telefona çağırıp kötü bir dille konuşacak kadar kaba davrandın. Kendisi sana bu olayı unutmaya hazır olduğunu söylemiş olmakla birlikte, Zinovjev ve Kamenev onun aracılığıyla olaydan haberdar kılındı. Ben, bana karşı yapılabilecek en kolay unutmak niyetinde değilim; belirtmek gereksiz ki, eşime karşı yapılan bana karşı yapılmış bir hareket olarak da görüyorum. Dolayısıyla, senden söylemiş olduğun sözleri geri alarak özür dilemeye hazır olup olmadığını, ya da aramızdaki ilişkinin kesilmesinin senin için daha tercih edilir olup olmadığını düşünmeni istiyorum.

Saygılarıla,

Lenin¹⁷

Lenin, en yüksek mevkiye Stalin'in atanmasında sahip olduğu sorumluluktan yan çizmeye çalışmadı. 30 Aralık 1920'de söylemiş olduklarını hatırlamış olmalıydı:

Politik bir lider yalnızca kendi liderliğinin niteliğinden değil, ayrıca lideri olduğu insanların hareketlerinden de sorumludur. Zaman zaman onların neler yaptıklarının farkında olunabilir, sık sık onların yanlış bir şeyler yapmadıklarını umabilir, fakat sonuç olarak sorumluluk kendisine düşer.¹⁸

Lenin'in 'Vasiyeti' ilk bakışta, Marksist olmayan bir belge, genel politik-sosyal bir metin yerine Stalin'e yönelik kişisel bir mücadelenin ifadesi olan bir metin gibi görünür. Ancak Lenin, politikanın insanlar tarafından geliştirildiğini iyi bilen biriydi. Partideki ve devlet liderliğindeki kişisel özellikler pekala yabancı toplumsal güçlerin birer ifadesi haline gelebilirdi.

Lenin'in durumunun trajedisi, 'Vasiyet'in bütününe yayılır. Tüm çevrimci aktivitesi boyunca muhafazakar parti aygıtı üzerinde gerekli basıncı yaratmak için her zaman tabandaki insanlara yaslanmış olan Lenin, şimdi temel politika silabı olarak kişilere bel bağlamak zorundaydı.

Lenin, yüzünü parti içindeki proleter unsurlara dönemezdi, çünkü bunlar küçük bir azınlık oluşturuyorlardı. Mucizevi bir şekilde ve m-

den canlandırılrsa bile parti içi demokrasiye yaslanamazdı, çünkü parti büyük ölçüde işyeri yöneticilerinden, hükümet memurlarından, subaylardan, parti memurlarından vb. oluşuyordu ve böyle bir demokrasi ancak bürokrasinin arzularını yansıtırdu. Lenin 'Yaşlı Muhafızlar'a da [devrim öncesi yıllardan beri parti üyesi olan Bolşevikler-ç.n.] bel bağlayamazdı, çünkü hem bunlar parti içinde çok küçük bir azınlık (yüzde 2) durumundalardı, hem de pek çoğu bürokratik kastın birer parçası haline gelmişlerdi.

Lenin'in bürokrasi ile savaşmak için önerdiği tüm önlemler, artık varlığı söz konusu olmayan aktif proleteryanın yerine ikame edilen önlemlerdi. Lenin, 'Yıkıma doğru giden bir insan doğru hesaplar yapamaz' diye yazmıştı farklı bir bağlamda. Ne yazık ki, şimdi bu söz kendi durumuna uygun düşüyordu.

Bu nesnel durum, aktif politik yaşamının son hafta ve günlerinde Lenin'in sergilediği bir dizi kararsızlığın nedenine açıklık getirir. Lenin, el yordamıyla bir çıkış yolu arıyordu. Her hastalık nöbetinin ardından hasta yatağında yeniden parti ve devlet aygıtının hareketlerini gözlediğinde, tehlikenin yakınlaştığı duygusunu daha güçlü biçimde hissetti, ve, dokunaklı bir kararlılıkla, takatsiz düşmüş elleriyle direksiyonu kavramaya çabaladı.

Her şeyden önce Lenin, bürokrasinin sovyet devletinde politik ve idari boşluğu doldurmak üzere yükseldiğini biliyordu. Bu durum Birinci Dünya Savaşı, devrim ve iç savaşla birlikte yaşanan yıkım, açlık, salgın hastalık ve fiziksel imha nedeniyle devrimci proleteryanın tükenmesi ve dağılması sonucunda ortaya çıkmıştı.*

---

* Çalışmanın bu cildinin de gösterdiği gibi, bürokrasinin parti ve devlet içindeki yükselişi, iç savaşla başlayan, NEP döneminde hızlanan, Lenin'in politika sahnesinden çekildiği günlerde sonuna yaklaşan çok uzun bir süreç içinde gerçekleşti. Bununla birlikte, bürokrasinin zaferi ile Rusya'da bürokratik devlet kapitalisti bir rejimin kuruluşu arasında bir aralık yaşandı. Bunlardan ikincisi, bürokrasi yığınsal sanayileşme politikasını benimseyip tarımda zora dayalı kolektifleştirmeye giriştiği zaman gerçekleşti; bürokrasinin tarihsel kapitalizm işlevini -yani sermaye birikimi işlevini- yüklenmesi bundan sonradır. Bu konuyla ilgili olarak bkz. T. Cliff, State Capitalism in Russia, London, 1974 [T. Cliff'in bu eserinin Türkçe çevirisi için, bkz. Rusya'da Devlet Kapitalizmi, Metis Yayınları, İstanbul 1990-ç.n.]

13

Nihai Yenilgi

Troçki'nin ertelemeleri

Lenin ve Troçki'nin, Stalin'e ve bürokrasiye karşı birlikte hareket etmeye, sınırlarını Gürcistan ve Rabkrin meseleleri üzerinde yoğunlaştırmaya karar verdiklerini gördük. Troçki, Fotieva'nın bir sözünü aktarır: "Vladimir İlyiç, kongrede Stalin'e karşı bir bomba hazırlıyor." Buradaki 'bomba' sözcüğü Lenin'e aitti, Fotieva'ya değil. "Vladimir İlyiç sizden Gürcistan davasını kendi elinize almanızı istiyor, ancak bundan sonra kendisini rahat hissedecek."

Troçki ne yapacaktı? 6 Mart 1923'te, Kamenev Troçki'yi görmeye geldi. Mahcup durumdaydı ve onu yumuşatma kaygısındaydı. Troçki, yüce gönüllülük gösterdi ve ona başışlıyıcı bir şekilde yaklaştı. Lenin'in sözlerini unutarak, 'rezalet bir uzlaşma' içine girdi. Kamenev'e, Lenin'in açık tavrına karşın Stalin'e karşı hareket etmeye karar verdiğini söyledi. Otobiyografisinde, Kamenev'e karşı takındığı tavrı şu şekilde anlatır:

Stalin'in yerinden edilmesine ve Ordjonikidze'nin partiden ihraç edilmesine karşıyım... Fakat, Lenin'in meseleye yaklaşımıyla hem fikirim. Ulusal sorun politikasında radikal bir değişiklik istiyorum, Stalin'in Gürcü muhalifleri üzerindeki baskılarını durdurulmasını, partinin idari baskısına son verilmesini, sanayileşmeye ilişkin meselelerde daha katı bir politika izlenmesini, yüksek organlar arasında dâirüst bir işbirliğini istiyorum... Stalin'in Krupskaya'ya derhal bir özür mektubu yazarak davranışını düzeltmesi bir zorunluluk. Kendi çıkarını zedelemesin. Artık entrikalar değil, dürüst bir

işbirliği olmalı...

Kamenev, rahatladığını gösterir biçimde derin bir olı çekti. Tüm önerilerimi kabul etti. Tek korkusu, Stalin'in inatçılık edebileceği idi: 'Stalin kaba ve kaprisli.'

'Stalin'in başka bir seçeneği olduğunu sanmıyorum' diye karşılık verdim. O gece geç saatlerde Kamenev bana, Stalin'i gördüğünü ve Stalin'in tüm uzlaşma koşullarını kabul ettiğini bildirdi.²

Kamenev bir arabulucu olarak hareket ederken, Lenin yeni bir kalp krizi geçiriyordu. Krizden sonra on ay kadar daha yaşayacak; ancak felçli, çoğunlukla konuşma yeteneğini yitirmiş, zaman zaman bilincini yitirir durumda kalacaktı. Lenin'in nihayet politika sahnesinden çekilmiş olduğu aşikar hale gelince, Stalin tamamen kendi bildiğini okur biçimde hareket etmeye başladı.

Troçki açısından, Stalin'e karşı 'bomba'yı kullanma konusunda ilk ve o zamana kadarki en önemli fırsat, Onikinci Parti Kongresi (17-25 Nisan 1923) idi. Fakat bu yolda bir girişimde bulunmadı Troçki.

Ulusal sorun üzerine raporu Kongre'ye Stalin'in kendisi sundu. Lenin'in ulusal sorun konusunda Stalin ve Ordjonikidze'ye yönelttiği acımasız eleştiriler delegelerden saklandı. Stalin, hırçın ve saldırgan bir dille Gürcü komünistlere saldırdı, onları 'Gürcü şovenizmi' yapmakla suçladı:

Yoldaşlarımızın, Gürcü sapkınların, partinin tüm yasalarını çiğneyerek, kendi avantajlı konumlarını koruyabilmek için federasyondan ayrılmak isteyerek, federasyon önerisine karşı çıkarak bizi iktidari tehlikeli yol budur. Bizi, kendilerine Ermenistan ve Azerbaycan cumhuriyetlerinin zararına olacak belli ayrıcalıklar tanıyacağımız bir yola girmeye zorluyorlar. Fakat bu, seçemeyeceğimiz bir yoldur, çünkü bu, tüm politikamızın ve Kalkaslar'daki sovyet iktidarının ölümü anlamına gelir.

... Bugünkü koşullarda, Transkafkasya Federasyonu olmaksızın Kafkaslar'da barışı muhafaza etmek olanaksızdır. Bir ulusun diğerlerine göre ayrıcalıklı olmasına izin verilmemelidir. Yoldaşlarımız bunu halihazırda sezmışlerdir. Mdivani grubunun iki yıllık bir kavga ve çekişmeden sonra küçük bir grup olarak Gürcistan'daki parti tarafından örgütsüz uzaklaştırılmış olmasının nedeni de budur.

Stalin, muhaliflerini güç durumda bırakmak için, Lenin'in de onun kendi politikasını desteklediğini söyledi:

Yoldaş Lenin'in federasyonun derhal kurulması konusunda gösterdiği acele ve ısrarcılık da rastlantı olmasa gerek. Merkez Komitemiz'in Transkafkasya'da bir federasyona ihtiyacı olduğunu üç kez teyit etmiş olması da rastlantı değildir.³

Gürcistanlı delegeler, Lenin'in konuya ilişkin notlarının kongrede okunması yolundaki talepleri karşılıksız kaldı. Onların davasına arka çıkan tek Politbüro üyesi Buharin oldu. Stalin ve Zinovyev'i isim vererek eleştiren ve Lenin'in bahsi geçen notlarının gerçekliğini ima eden Buharin, Stalin'in 'yerel sapmalar'a karşı giriştiği saldırı kampanyasındaki hilekar tavrı açığa çıkardı. Lenin'in niçin sadece Büyük Rus şovenizmine karşı uyarılarda bulunduğunu sordu:

Neden Yoldaş Lenin Gürcistan sorunu konusunda böylesine hareketli bir şekilde tehlike uyarısında bulundu? Ve niçin Yoldaş Lenin mektubunda sapkınların hatalarına ilişkin tek bir söz söylemezken tüm eleştiri oklarını sapkınlara karşı yürütülen politikaya yöneltti?⁴

Buharin, Büyük Rus şovenizmine karşı giriştiği bu saldırıda, kongreye yaşadığı bir olayı anlatan Rakovski'den destek gördü; Rakovski, Ukrayna dilinin eşit haklarını savunan bir karar tasarısı lehine oy kullandığı bir kongreden ayrıldığı sıra kendisine Ukrayna dilinde yöneltilen bir soruya 'Benimle anlaşılır bir dilde konuş!' diye karşılık veren Ukraynalı yüksek bir parti görevlisinden söz etti.⁵

Ne var ki Buharin ve Rakovski'nin konuşmaları pek etkili olmadı. Stalin, bunlara karşılık verdiği konuşmada şunları söyleyebildi:

Pek çok konuşmacı Vladimir İlyiç'in notlarına ve makalelerine atıfta bulundu. Kendisi burada olmadığı için, öğretmenim Yoldaş Lenin'den alıntılar yapmak istemiyorum ve bunu yapmam durumunda onun sözlerini yanlış ve çarpık biçimde aktarabileceğimden korkuyorum.⁶

Peki Troçki ne yapıyordu? Kendisini ulusal sorun konusundaki tartışma:

ların tamamen dışında tuttu ve bu durumun gerekçesi olarak sanayi konusundaki karar önerisi üzerinde değişiklikler yapmakla meşgul olduğunu söyledi? Stalin'in ulusal cumhuriyetler konusundaki karar önerisi oybirliği ile benimsendi.

Benzer şekilde, Rabkrin de dahil olmak üzere Merkez Komitesi'nin örgütlenme konusundaki raporunu sunan kişi yine Stalin oldu!

Lenin'in, Rabkrin'e ilişkin olarak daha önce Pravda'da yayımlanmış olduğu için delegeler tarafından bilinen ve hatta bir delege tarafından 'hiç umulmadık büyük bir sürpriz'⁹ olarak nitelenen görüşleri, Stalin tarafından kolayca geçiştirildi. Stalin, parti örgütü konusunda sunduğu raporda, Lenin'in bürokrasiye ilişkin kınamalarını, bunları destekler biçimde yineledi:

Lenin, politikamızın doğru olduğunu fakat aygıtın olması gerektiği gibi işlemediğini ve bu yüzden de arabanın doğru istikamette gitmeyip yoldan saptığını söyledi. Onun bu sözleri üzerinde yorumlarda bulunan Şilyapnikov'un sürticülerin iyi olmadığını söylediğini hatırlıyorum. Bu yanlış elbette, kesinlikle yanlış. Politika doğru, sürtücü mükemmel, arabanın markası iyi; bu bir sovyet arabası, bazı parçaları açısından devlet arabası, yani devlet aygıtı içinde bazı memurlar kötü, bunlar bizim adamlarımız değil. Arabanın olması gerektiği gibi gitmeyişinin nedeni de bu ve, bir bütün olarak, doğru politik hattan sapmaya uğruyoruz... Aygıtın bir bütün olarak doğru işlemediğinin nedeni bu. Eğer onu onarmakta başarısız kalırsak, doğru politik hat bizi çok ızağa götürmeyecektir... Bunlar, Yoldaş Lenin'in bir yıl kadar önce ortaya koymuş olduğu, Merkezi Kontrol Komisyonu ile İşçi ve Köylü Müfettişliği'nin yeniden organizasyonu önerisiyle ancak bu yıl uyumlu bir sistem içinde formüle ettiği fikirler.⁹

Stalin'e göre, 'eskilerin yerini alacak... Merkez Komitesi'nin çalışmalarına yeni ve taze kan katacak... aralarında en yetenekli ve bağımsız olanların yükseleceği genç liderler' kuşağını eğitmenin zamanı gelmişti.¹⁰ Lenin, kongreye Rabkrin'in birleştirilmesi ve partinin çok daha genişletilmiş bir Merkezi Kontrol Komisyonu'nun yaratılması önerilerine paralel bir karar taslağı sundu.¹¹ Taslak, oybirliği ile kabul edildi.

Lenin'in Merkezi Kontrol Komisyonu ve İşçi ve Köylü Müfettişliği organlarının genişletilmesi ve bütünleştirilmesi dileklerini yerine getiren

Stalin, parti sekreterliğinin yanısıra bu kurumu kendi emri altındaki en güvenilir organ haline getirdi.

Merkez Komitesi Örgütlenme Raporu'na ilişkin tartışmalara verdiği yanıt, Gürcü komünistlere yönelik bir diğer eleştiri bombardımanının ardından, Stalin konuşmasını şu sözlerle tamamladı:

Sonuç olarak, bugünkü kongreye ilişkin birkaç söz söylemek gerekirse. Yoldaşlar, tek bir fikirden aldığ. ilhamla böylesine sıkı bir bütünlük sergileyen bir kongreye uzun zamandan beri tanık olmadığımı söylemeliyim. Yoldaş Lenin'in burada olmayışına hayıflanıyorum. Eğer burada olsaydı, şunu söylerdi: 'Yirmi beş yıl boyunca partiye göz kılak oldum, onu büyük ve güçlü kıldım.' (Sürekliliği alkışlar).¹²

Troçki bu konudaki tartışmalara da katılmadı. Kongrede sadece sanayi üzerine hazırladığı rapor konusunda konuştu. Stalin'le fikir ayrılığında olduğuna işaret edecek küçük bir imada bile bulunmadı.

Peki, Lenin'in vasiyetinin yayımlanması konusunda ne oldu? 1923 yılı Haziran ayı başlarında Politbüro üyelerinden ve Merkezi Kontrol Komisyonu Başkanlık Kurulu üyelerinden bu konuda kendi fikirlerini sunmaları istendi.

Zinovyev, vasiyetin yayımlanmasına karşıydı. Stalin şunu söyledi: "Bunun yayımlanması konusunda İlyiç'len bir ısrar gelmediğini de dikkate alarak metni yayımlamanın bir zorunluluk olmadığını önermek isterim." Kamenev şu yorumda bulundu: "Yayımlanmaması gerekir. Bu, okunmak amacıyla değil Politbüro için yazılmış bir metin. Hepsi bu. Makalenin esasını ve içeriğini oluşturan şey bir kişinin tanımlanmasından ibaret." Tomski bu yorumu doğruladı: "Yoldaş Zinovyev'in önerisinden yanayım -yani sadece MK üyeleri bundan haberdar olmalı. Kamuyunun büyük bir bölümü bu metinden pek bir şey anlamayacağı için yayımlanmaması gerekir." Merkezi Kontrol Komisyonu Başkanlık Kurulu'ndan A. Solts ise şunu söyledi: "V. İlyiç'in bu notu kamuoyuna değil, MK'ya yönelik, bireylerin kişisel tanımlamalarına böylesine geniş yer ayırmasının nedeni de bu... Yayımlanmaması gerekir." Buharin, Rudzutak, Molotov ve Kuybişev de aynı yaklaşımı benimsedi. 'Vasiyet'in yayımlanmasından yana tavır alan tek kişi Troçki oldu.¹³

Ancak, Troçki çok geç kalmıştı. Onikinci Kongre'de suskun kalan Troçki, iki ay sonra Lenin'in 'Vasiyeti'nin yayımlanmasında ısrarcı ölabi-

lecek bir pozisyonda değildi artık.”

Troçki neden sessiz kaldı?

Sonraki günlerde, Troçki'nin vardığı çıkarsama şuydu: Eğer Troçki Lenin'in kendisine sağlamış olduğu belgelere dayanarak Onikinci Kongre'de gerçekleri ortaya koymuş olsaydı, bu uzun vadede bürokrasinin zaferini önlemese bile, olasılıkla Stalin'i kolayca yenilgiye uğratabilirdi.

Hiç kuşku yok ki, bizim [Lenin ve Troçki'nin -T.Cliff] 1923 yılı başlarında Merkez Komitesi'ne karşı geliştirdiğimiz birleşik eylemimiz, zaferi bize getirebilirdi. Dahası, yine hiç kuşku yok ki, eğer Onikinci Kongre'nin öngörüsünde Stalinist bürokrasiye karşı bir 'Lenin-Troçki bloğu' ruhu içinde ortaya çıkmış olsaydı, Lenin'in mücadeleden doğrudan yer alması bile, mücadeleden zaferle çıkan ben olurum. Bu ne kadar sağlam bir zafer olurdu, bu başka bir sorun. Buna karar verirken, ilkenin, işçi sınıfının, partinin ken-

* Troçki'nin Onikinci Kongre sırasındaki tutumundan büyük mahçupluk duyduğu, otobiyografisinde bu kongreden hiç söz etmemesinden açıkça anlaşılır (otobiyografisinin, tam da kongreye ilişkin gözlemlerin aktarılmasının beklendiği bölümünde Troçki dört sayfa boyunca örnek avından söz eder). Troçki, Kongre'den bir süre sonra, Lenin'in vasiyetinin gerçekliğini inkar edecek kadar ileri bile gitmiştir. Mayıs 1925'te, Max Eastman, vasiyete ilişkin ilk yayımlanmış raporu da içeren, *Lenin'in Ölümünden Bu Yana* başlıklı bir kitap yayımlar. Kitap, iki ay kadar sonra Moskova'ya ulaştığında bir skandal etkisi yaratır. Politbüro'daki çalışma arkadaşlarının basıncı altındaki Troçki, Max Eastman ile ilişkisini keser:

"Eastman, çeşitli yerlerde, Merkez Komitesi'nin, Lenin'in yaşamının son döneminde kaleme aldığı son derece önemli bir dizi belgeyi partiden 'gizlediği'ni ileri sürüyor (bahsi geçen belgeler, ulusal sorun, ünlü vasiyet vd. konulardaki belgelerdir). Bu, partimizin Merkez Komitesi'ne yönelik ciddi bir iftiradır. Eastman'ın ifadeleri, Lenin'in öneri niteliği taşıyan ve parti içi örgütlenmeye ilişkin olan bu mektupları yayımlanması için yazmış olduğu gibi bir izlenimin doğmasına yol açıyor. Bu, gerçeklerle hiçbir şekilde uyum içinde değildir... Eğer bu mektuplar yayımlanmadıysa bunun nedeni mektupların yazarının bunları yayımlamak niyetiyle yazınmış olmasıdır. Yoldaş Lenin, arkasında herhangi bir vasiyet bırakmamıştır; onun partiyle olan ilişkilerinin niteliği ve partinin kendisinin niteliği böyle bir vasiyetin olabirliğini geçersiz kılar."⁴

disinin içinde bulunduğu bir dizi nesnel koşulu hesaba katmak gerekir. Bu ayrı ve geniş bir konu... 1922-23'de... o sıralar milliyetçi devlet memurlarından, içindeki gaspçılardan, Ekim'in yasadışı mirasçılarından, Bolşevizmin son kuşağından hızla oluşmakta olan hizibe karşı açık bir saldırı ile komuta kademesini ele geçirmek hâlâ mümkündü.¹⁵

'Eğer... eğer...' Eğer belli bir zamanda belli bir eylem gerçekleştirilmiş olsaydı ne olurdu, olaylar zincirinin bir halkası halkanın bütününe nasıl etkilerdi? Bu tür sorular üzerine spekülasyon yapmak son derece zordur. Bunu akılda tutmak koşuluyla, belki şu söylenebilir: Eğer Troçki Lenin'le bir blok ruhu içinde hareket edip Stalin'e karşı sürece müdahale etmiş olsaydı, geçici bir süre için olsa bile başarıya ulaşmış olabilirdi; böyle bir durum, Komintern'in 1923 yılı sonbaharında KP'nin iktidarın eşğine geldiği, fakat zayıf bir parti liderliğine sahip olduğu için iktidarı alamadığı Almanya'daki gelişmelere karşı izlenmiş olduğu politikaları etkilerdi. Troçki'nin *Ekim'in Dersleri* adlı kitabında ileri sürdüğü gibi, böyle bir şey kuşkusuz Rusya'daki proleter devrimin durumunu köklü biçimde değiştirir, olağanüstü sonuçlar yaratırdı.

Troçki'nin Onikinci Kongre'deki suskunluğunun nedeni neydi? Bunun birden çok açıklaması söz konusu; bu açıklamalardan birini Troçki veriyor: Troçki, Stalin'e karşı cephe almaktan sakandı, çünkü bunun Lenin henüz hayatta iken kişisel bir iktidar savaşımına girişmek olarak yorumlanabileceği kaygısını taşıyordu. Troçki'nin otobiyografisinde yazdığı şey budur:

Başta gelen engel Lenin'in durumuydü. İlk krizden sonra olduğu gibi yine kendisini toparlayacağı. Onbirinci Kongre gibi Onikinci Kongre'ye de katılabileceği umuluyordu. Kendisi de bu beklentideydi. Tam bir güvence veremeseler de doktorlar yüreklendirici şeyler söylüyorlardı... Girişeceğim bağımsız bir eylem, parti ve devlet içinde Lenin'in yerini almak için girişilmiş kişisel bir mücadele olarak yorumlanabilir, daha doğru bir ifadeyle, bu şekilde gösterilebilirdi. Bu düşünce beni ürpertmeye yetiyordu. Bunun saflarımızda büyük bir moral bozukluğu yaratacağını, öyle ki, zaferin kazanılması durumundaki bile çok ağır bir bedel ödemek zorunda kalacağımızı düşündüm. Tüm plan ve hesaplamalarda bir belirsizlik unsuru kendisini hissettiriyordu: Lenin ve onun sağlık duru-

mu. Lenin kendi düşüncelerini ifade edebilecek miydi? Hâlâ zamanı var mıydı? Parti, bunun hasta durumdaki Lenin'in yerini almak için Troçki'nin giriştiği bir mücadele değil, devrimin geleceği için Lenin ve Troçki tarafından girilmiş bir mücadele olduğunu anlayacak mıydı?¹⁶

Troçki'nin şaşkıncu suskunluğunun pohpohlamadan çok daha uzak bir diğer açıklamasını, onun yakın arkadaşı ve hayranı olan Adolf Joffe sunar. Joffe, 1927'de intihar etmezden birkaç saat önce Troçki'ye gönderdiği mektupta şunları yazar:

Senin göstermiş olduğun yolun doğruluğundan hiçbir zaman kuşku duymadım ve bildiğin gibi 'sürekliliğin' günlerinden itibaren aradan geçen yirmi yılı aşkın süre senin yanında yer aldım. Fakat, her zaman senin, Lenin'in *bükülmez trade* gücünden, koşullara *boyun eğme konusundaki isteksizliği*nden, gelecekte çoğunluk durumuna geleceğine yönelik bir öngörüyle tek başına kaldığı durumda bile doğru olduğunu düşündüğü yolda ilerleme kararlılığından yoksun olduğunu düşündüm... Sen, sık sık, aşırı önemsenmiş bir anlaşma ya da uzlaşma hatırına *kendi doğru tutumunu terk ettin*. Bu yanlış... Senin doğruluğunun zaferinin güvencesi, koşullara boyun eğme konusunda olağanüstü bir isteksizlikten, tam bir açık sözlülükten, her türlü uzlaşmayı kesin biçimde reddetmekten başka bir şeyde yatmaz; Lenin'in zaferlerinin gizi tam da budur.¹⁷

Lenin'in, ikinci dereceden öneme sahip kayıpları göze almayı gerektirse bile olaylar zincirinin belirleyici halkası üzerinde yoğunlaşma ihtiyacı konusundaki duyarlılık ve ısrarcılığı, kuşkusuz, Stalin'e karşı mücadelenin diğerleri tarafından nasıl yorumlanacağı gibi ikinci dereceden kaygı ve düşüncelere pirim vermezdi.

Troçki'nin tutumunun bir diğer açıklaması, onun, *parti içinde hizip mücadelesinin meşru sayılmayacağı konusunda sahip olduğu inançtı*. 22 Aralık 1923'te, 'Gruplar ve Hizipsel Oluşumlar' başlıklı bir makalede şunları yazıyordu:

Ülkenin ve diktatörlük döneminin yegane partisiyiz, bunun aksi olamaz... Parti, kendi içinde hizipler oluşmasını istemiyor ve hizip-

lerin varlığını hoşgörüle karşılamayacaktır. Partinin kendi aygıtını parçalayacağına ya da kendini parçalaması için birine izin vereceğine inanmak saçmalaktır.¹⁸

Yine, 26 Mayıs 1924'te, Onüçüncü Parti Kongresi'nde yaptığı konuşmada şunları söyledi:

Parti içinde gruplaşmalara izin verilmesini hiçbir zaman kabul etmedim, bugün de kabul etmiyorum; çünkü bugünkü tarihsel koşullarda gruplaşmanın diğer adı hiziple; neden başka bir şey değildir.

Parti liderliği ile hemfikir olunmayabilirdi, fakat parti dışında başka bir kurtuluş yolu yoktur:

Yoldaşlar, hiçbirimiz partiye karşı haklı olmayı istemiyor, böyle bir şey olamaz da. Son tahlilde parti her zaman haklıdır, çünkü, parti, işçi sınıfının temel görevlerini yerine getirirken sahip olduğu yegane tarihsel araçtır... İngilizlerin bir atasözü vardır: Haklı da olsa haksız da olsa bu benim ilkem. Biz, çok daha büyük bir tarihsel haklılıkla şunu söyleyebiliriz: Herhangi bir anda herhangi bir özgül sorunda ister haklı ister haksız olsun, bu benim partim.¹⁹

(Stalin, partinin yanılmazlık gibi bir iddiası olmadığını söyleyerek Troçki'nin bu ifadesini alaycı bir tavırla karşıladı.)

Troçki'nin partiyi fetişleştirmesi, muhtemelen, kısmen onun partiye çok geç katılmış olmasından kaynaklanmıştır.

Troçki'nin kongredeki suskunluğunun bir diğer açıklaması daha vardır. Deutscher'in yazdığı gibi:

Troçki, kendini güvencede hissettiği için Stalin'e saldırmaktan kaçındı. 1923 yılının Stalin'inde onun daha sonra bürtüneceği tehditkar ve saldırgan kişiyi ne Troçki, ne de çağdaşı olan insanlardan biri görebildi. İnatçı ve sinsi, ama bayağı ve kişiliksiz bir adam görüntüsü çizen Stalin'in kendisine rakip olarak ortaya çıkması, Troçki'ye kötü bir şaka gibi göründü. Stalin'i kendine dert edinmeyecekti, kendisini onunla ve hatta Zinovyev'le aynı düzeye düşürmeyecekti ve her şeyden önce partinin, Lenin'in henüz hâlâ

boş duran tabutu önünde öğrencileri tarafından sergilenen onursuz oyuna kendisinin de katılmış olduğu yolunda bir izlenim edinmesine izin vermeyecekti.²⁰

Troçki'nin Stalin'e yönelik küçümseyici tavrı, uzun bir geçmişe dayanıyordu. Sonraları, Ekim Devrimi'nin sonrasına gelinceye kadar Stalin'in varlığının farkına bile varmadığını yazacaktı.²¹ Oysa Stalin partinin yayın organının editörü, ayrıca Merkez Komitesi'nin en önemli üyelerinden biriydi. Troçki'nin bu tavrı, onun çok geç katıldığı Bolşevik Parti'de bireysel-idari öğelerin önemini kavramada Lenin'in ne kadar uzağında kaldığını gözler önüne serer.

Lenin'in Stalin'e karşı mücadelesini sürdürme konusunda Troçki'nin gösterdiği kararsızlık, her şeyden önce, onun partide bir bölünmeye yol açmaktan ve karşı-devrimi yüreklendirmekten duyduğu korkunun bir ürünüydü. Fransız Devrimi konusunda sahip olduğu engin bilgi, Troçki'yi böyle bir tehlikenin varlığının bilincinde olmasını kolaylaştırmış olmalı. 9 Thermidor'u ve Robespierre'in düşüşünü izleyen günlerde, salt Robespierre'e duyduğu derin nefretle hareket eden aşırı solcuların nasıl sağa hizmet ettiklerini hatırlamış olsa gerek. İlk modern komünist Gracchus Babeuf, 5 Eylül 1794'te şunu ilan edecek kadar ileri gitmişti: "10 Thermidor bizim tutsaklığımızın sonuydu; o zamandan itibaren özgürlüğe yeniden doğuş çabası içindeyiz."²² Bir süre sonra, Babeuf, 'Robespierre sistemi'ne karşı çıkan ilk kişilerden biri olduğu için pişmanlık duyacaktı.²³ Fakat, artık çok geçti. Babeuf ve néo-Hebertistlerle Monarşist gericiler ve Thermidorcular arasında gizli bir anlaşma olmamakta birlikte, bunlardan birincisinin giriştiği kampanya ikincisinin zaferini kolaylaştırmıştı.

Troçki'yi etkileyen ve bürokrasiyi açıkça kınama konusunda onu tereddüt içinde bırakan bir başka faktör daha vardı. 1923 yılı yazında pek çok fabrikada patlak veren 'haşın' grevler giderek yayıldı, hoşnutsuzluğun şiddeti de içeren ifadeleri bu grevlere eşlik etti. Sendikalar huzursuz yakalandılar, parti liderleri de. Bir genel grev tehlikesi söz konusuydu ve hareket siyasi bir ayaklanmaya dönüşme noktasına yaklaşıyor görünüyordu. Kronştad ayaklanmasından sonra geçen zaman içinde, işçi sınıfı içinde hiç böylesine derin bir gerginlik, yönetici çevrelerde böylesine derin bir tehlike duygusu yaşanmamıştı.²⁴

Troçki, yeni bir Kronştad ayaklanmasına yol açabilecek bir sürecin ilk kavgasını çakma riskinin sorumluluğunu üstlenip üstlenemeye-

ceğini kendisine sormak zorunda kaldı. Mevcut bir alternatifi yokluğunda mümkün olan son ana kadar devrimin partisine sadık kalmayı devrimcinin bir görevi olduğunu düşünmüş olduğu açık. Partinin soysuzlaşması son aşamasına geldiğinde kolayca kayıtsız kalınabilecek böyle bir durum, mücadelenin henüz tam ortasında bulunduğu bir dönemde pekala belirleyici bir faktör olabilir.

Troçki'nin tutumu üzerinde rol oynamış olan faktörler, Lenin'in sergilediği, onun karakteri ve bütün bir politik geçmişle çelişki içinde kalan kararsızlık ve tereddüte yol açan faktörlerle aynıydı. Bir çözümü ne Lenin ne de Troçki görebiliyordu. Ortada kuşatılmış bir Rusya vardı; ama belki de Rusya uluslararası devrim sayesinde sonradan bu kuşatmayı yaracaktı. Peki ama o zamana kadar geçecek süre içinde ne yapmak gerekiyordu? Proleterya güçten düşmüş ve atomize olmuştu. Parti, iç savaşa girilirken sahip olduğu işçi sınıfı desteğine artık sahip değildi. Acımasız ve yıkıcı bir iç savaş geçirmiş devrimci parti ve hükümet, ne zaferden hemen sonra iktidarı kendiliğinden terk edebilir, ne de ülkeyi kendi ilkelerine uygun biçimde yönetemediğini görmüş olsa bile, yenilgiye uğrattığı intikam duygusuyla dolu düşmanlarının iradesine boyun eğebilirdi.

Lenin ve Troçki, işçilerin gücünün tükenmiş olduğunu açıkça bilincindeydiler. Troçki'nin kendi taraftarları, büyük ve ciddi değişimler umuduyla ileri atılabilecek durumda değillerdi. Öte yandan, bürokrasi olağanüstü bir saldırganlıkla mücadele ediyordu.²⁵ Çok az bir umuda sahip olarak savaşmak gerçekten çok zordur. Troçki'nin yıllar sonra yazdığı gibi:

Sol Muhalefet iktidarı alamazdı, böyle bir şeyi umut bile edemezdi. En sağduyulu liderleri bile kesinlikle düşünemezdi bunu. Sol Muhalefet'in, devrimci Marksist bir örgütün iktidar için mücadele etmesi, ancak devrimci bir kabarmaya koşullarında tasavvur edilebilirdi. O koşullarda strateji saldırı üzerine, kitlelere doğrudan saldırı çağrısı ve hükümete karşı cepheden saldırı üzerine kurulur. Böyle bir mücadelede önemli rol üstlenmiş Sol Muhalefet liderleri vardı ve bu tür mücadelenin nasıl yürütüleceği konusunda birinci elden bilgiye sahip bulunuyorlardı. Fakat, yirmili yılların başlarında ve sonrasında Rusya'da devrimci bir kabarmaya yoktu ve söz konusu olan bunun tam aksi idi. O koşullarda iktidar için mücadele kesinlikle düşünülemez bir şeydi.

Zaferin umuduna sahip olmamak, irade gücünün felç olmasına yol açmış olmalı. Tehlike şuydu ki, kitlelerle, hatta sadece kitlenin öncüsüyle bile açık bir birliktelik oluşturmanın olanaksız olduğu inancı mücadeleden vazgeçilmesine, daha iyi zamanlar gelinceye kadar pasif bir konumun benimsenmesine yol açabilirdi.²⁶

Gramsci, 'iradenin iyimserliği, aklın kötümserliği'nden söz eder. Lenin'in aktif politik yaşamının son birkaç ayında Lenin ve Troçki, o iradeyi kendisiyle ilişkilendirebilecekleri bir kitle desteğinden söz edebilecek durumda değillerdi. Rus proleteryası tükenmiş ve yalıtılmış durumdaydı.

Kısaca sonuç

Troçki, 1923 yılı sonlarına doğru, Lenin'in politik yaşamdan çekilmesinden yedi ay sonra, bir muhalefet grubu örgütlemeğe başladı. Bu girişimin öyküsü, elinizdeki bu çalışmanın araştırma alanı dışında kalıyor. Fakat, eğer Troçki'nin rejimin soysuzlaşmasına karşı ve işçilerin çıkarlarının savunusu için verdiği 17 yıllık mücadeleden hiç söz etmezsek, bu kendisine karşı yapılmış bir haksızlık olacak. Onbinlerce devrimci savaşçı, Sibiry'a da ve cezaevlerinde Troçki'nin ardından gitti, binlercesi çalışma kamplarında öldü, pek çoğu kurşuna dizildi, pek çoğu intihar etti (Troçki'nin ikisi kız ikisi erkek dört çocuğu, karısı, iki damadı, bir gelini ve biri dışındaki tüm torunları ya öldürüldü ya da intihar etmeye zorlandı.)

Lenin'in ölümü

19 Ocak 1924'te Lenin bütünüyle tükenmiş, görme yeteneğini büyük ölçüde yitirmiş görünüyordu. 21 Ocak Pazartesi akşamı saat altıda yeni bir kalp krizi daha geçirdi ve bundan elli dakika sonra öldü.

26 Ocak'ta, Sovyetler Kongresi, yaşamını yitirmiş liderinin anısına bir tören düzenledi. Törende dördüncü sırada (Kalinin, Krupskaya ve Zinovyev'den sonra)* konuşan Stalin'in konuşması, dinsel bir dua töreni-

* O sıralar Moskova'nın uzağında, Tiflis'te bulunan Troçki, onun törene katılmasını istemediği için tören gününün tarihini kasıtlı olarak yanlış veren Stalin'in yanltmacısı nedeniyle, Lenin'in cenaze törenini ve Sovyetler Kongresi'ndeki töreni kaçırdı.²⁷

Moskova'da, yokluğunun kasten olduğu söylentileri ve dedikoduları yayıldı. Bu durum daha sonra Stalin'in ona karşı yürüttüğü entrikalarına yardımcı oldu.

ni anımsatıyordu: Müminleri, Lenin'in ilan edilmiş her 'Buyruğu'na tam bir birlik içinde itaat etmişlerdi:

Yoldaşlar, biz komünistler, özel bir karaktere sahibiz. Yoğruduğumuz hamur özel. Bizler, büyük proleter stratejist Yoldaş Lenin'in ordusunu oluşturan insanlarız. Bu ordunun bir ferdi olmanın onurundan daha yüksek bir onur yoktur. Kurucusu ve lideri Yoldaş Lenin olan bir partinin üyeliğinden daha yüksek bir merteye yoktur. Böyle bir partide üye olmanın beraberinde getirdiği gerilime ve fitnalara göğüs germe onuru herkese nasip olmaz. Bu partinin üyeleri, herkesten önce, işçi sınıfının çocukları, yokluk ve mücadelenin çocukları, olağanüstü bir yoksulluğun ve kahramanca çabaların çocukları olmalıdır. Leninistlerin partisinin, komünistlerin partisinin aynı zamanda işçi sınıfının partisi olarak isimlendirilmesinin nedeni de budur.

YOLDAŞ LENİN, ARAMIZDAN AYRILIRKEN, BİZE, PARTİ ÜYELİĞİ ÜNVANININ SAFLIĞINI EL ÜSTÜNDE TUTMAZI VE ONU KOLLAMAMIZI EMRETTİ. ONURUMUZ ÜZERİNE SANA SÖZ VERİYORUZ, YOLDAŞ LENİN, BU EMRİNİ DE ONURLA YERİNE GETİRECEĞİZ! YOLDAŞ LENİN, ARAMIZDAN AYRILIRKEN, BİZE, PARTİNİN BİRLİĞİNİ GÖZ BEBEĞİMİZ GİBİ KORUYUP KOLLAMAMIZI EMRETTİ. ONURUMUZ ÜZERİNE SANA SÖZ VERİYORUZ, YOLDAŞ LENİN, BU EMRİNİ DE ONURLA YERİNE GETİRECEĞİZ!

YOLDAŞ LENİN, ARAMIZDAN AYRILIRKEN, BİZE, VAR GÜCÜMÜZLE İŞÇİLERİN VE KÖYLÜLERİN İTTİFAKINI GÜÇLENDİRMEMİZİ EMRETTİ. ONURUMUZ ÜZERİNE SANA SÖZ VERİYORUZ, YOLDAŞ LENİN, BU EMRİNİ DE ONURLA YERİNE GETİRECEĞİZ!

YOLDAŞ LENİN, ARAMIZDAN AYRILIRKEN, BİZE, CUMHURİYETLERİN BİRLİĞİNİ GENİŞLETMEMİZİ VE GÜÇLENDİRMEMİZİ EMRETTİ. ONURUMUZ ÜZERİNE SANA SÖZ VERİYORUZ, YOLDAŞ LENİN, BU EMRİNİ DE ONURLA YERİNE GETİRECEĞİZ!

YOLDAŞ LENİN, ARAMIZDAN AYRILIRKEN, BİZE, KOMÜNİST ENTERNASYONALİN İLKELERİNE SADIK KALMAMIZI EMRETTİ. ONURUMUZ ÜZERİNE SANA SÖZ VERİYORUZ, YOLDAŞ LENİN, TÜM DÜNYA EMEKÇİ HALKLARININ BİRLİĞİNİ, KOMÜNİST ENTERNASYONALİ GÜÇLENDİRMEK VE BÜYÜTMEK İÇİN YERİ GELDİĞİNDE YAŞAMIMIZI FEDA ETMEKTEN GERİ DURMAYACAĞIZ.²⁸

Sovyetler Kongresi'nin aynı oturumunda, Petrograd kentinin ismi Leningrad olarak değiştirildi. Lenin'in ölümünün yıldönümü olan 21 Ocak, ulusal yas günü ilan edildi; SSCB'nin başta gelen kentlerinde Lenin adına anıtlar inşa edilmesine, yapıtlarının toplu olarak basılmasına karar verildi. Alınan son karar ise şu idi:

1. Vladimir İlyiç'in bedeninin bir anıtmezar içinde muhafaza edilmesi ve anıtmezarın ziyaretçilere açık tutulması;
2. Anıtmezarın Krenlin duvarının altında, Ekim devrimini savaşçılarının ebedi mezarlarının arasında inşası.²⁹

Krupskaya, Lenin'in bedeninin kamuya açık olarak sergilenmesine ilişkin bu karardan ya da böyle bir olasılığın varlığından 29 Ocak'ta haberdar oldu; ertesi gün, Pravda, Krupskaya'nın bu karara dolaylı biçimde karşı çıkan açık bir mektubunu yayımladı.

Krupskaya, tüm işçilere ve köylülere hitaben 'sizden büyük bir ricam var' diye yazıyordu:

İlyiç'in kaybından duyduğunuz derin kederin, onun kişiliğine yönelik dışsal hitmet formuna bürünmesine izin vermeyin. Onun adına anıtlar dikilmesine, şelir vb. yerlere onun isminin verilmesine, onu anmak için görkemli törenler düzenlenmesine, vs. izin vermeyin. O, yaşamı boyunca bunlara önem vermedi, bu tür şeyler onun için bir yük teşkil etti.³⁰

Ne var ki işçiler ve köylüler, bu talep karşısında sınıksızlıklarını koruyarak yığınlar halinde Lenin'in anıtmezarını ziyaret etmeyi sürdürdüler.

Krupskaya, bu konuda verdiği mücadeleyi yitirmiş olmakla birlikte, kaleme aldığı ciltler dolusu yaptığı anıtmezarın ve içindekilerden söz etmedi, anıtmezara hiç gitmedi, partinin düzenlediği resmi törenlere katılmadı. Benzer şekilde, kişisel yazışmalarında, Leningrad şehrinin, kent eski adının takma ismi olan 'Peter' olarak söz etmeyi sürdürdü.

Lenin'in politik olarak aktif olduğu dönemlerde, Leninizm sözcüğü hiçbir zaman kullanılmamıştı. Lenin, herhalde bu terimin kullanılmasına asla izin vermezdi. Kendisini her zaman Marks'ın bir öğrencisi ve takipçisi olarak gördü. Şimdi Lenin bir kült haline getiriliyor, Lenin'in yazıları Parti Genel Sekreteri'nin muhaliflerine ve ona yönelik eleştirilere

karşı kullanılan metinlerde alıntılar yapılarak kullanılıyordu.

Artık yaşamda olmayan devrimci liderlerin Lenin'in *Devlet ve Devrim*'de tanımladığı yazgısı, şimdi Lenin'in başına geliyordu:

Ezen sınıflar, büyük devrimciler henüz hayatta iken, silrekliler olarak onların peşine düşmüşler, onların teorilerini kin ve gaddarlıkla, detin bir nefretle, acımasız yalan ve iftira kampanyalarıyla karşılamışlardır. Ölümünden sonra ise, bu defa girişimler, ezilen sınıfları belli bir dereceye kadar 'teselli etmek', onları alınak yerine koymak, aynı zamanda devrimci teoriyi özinden yoksunlaştırmak, onun devrimci keskinliğini köreltmek ve kabalaştırmak için, o devrimcilerin isimlerini kutsallaştırmak, onları zararsız birer ikon, deneyim yerinde ise, birer aziz haline getirmeye yöneliktir.³¹

Mısır Firavunları, ezilen halk yığınlarını oldukları yerde tutmak amacıyla mumyalanmışlardır. Her Firavun, kendi yönetiminin temelini muhafaza etmek üzere kendi babasını mumyalamıştır. Bu anlamda, Lenin'in anıtmezarı, Stalin'in bayrak törenleri sırasında üzerine çıkıp geçit töreninde kileri selamlaması için inşa edildi.

Durup geriye doğru bakıldığında hissedilen ahlaki rahatsızlık

Lenin, bilincini bütününle yitim ezden önceki birkaç hafta zaman dilimi içinde, sadece korkunç bir yalıtılmışlık duygusunun değil, aynı zamanda, belki de insanlığın ve toplumsal hareketlerin tarihinde benzeri görülmemiş bir ahlaki özörgülamanın sıkıntısını yaşıyordu. Hissettiği kişisel suçluluk duygusu, bütün ifadelerinde kendini dışarı vuruyordu.

Rus devrimi yanlış bir adım mıydı? Bolşevikler iktidarı zamanından önce mi ele geçirmişlerdi? Marks ve Engels, yazılarında, iktidara zamanından önce gelmiş devrimcilerin trajik yazgılarına tekrar tekrar göndermede bulunuyorlar mıydı? Nitekim, Engels şunları yazmıştı:

Radikal bir parti liderinin başına gelebilecek en kötü şey, toplumsal hareketin, onun temsil ettiği sınıfın egemenliğini kurmak ve bu egemenliğin örtük olarak içerdiği önlemleri yaşama geçirmek için henüz yeterince olgunlaşmamış olduğu bir zamanda iktidarı ele almaya zorlanmasıdır... Lider, kaçınılmaz olarak kendisini bir ikilem içinde bulur. Yapabilecekleri, onun o güne kadar gerçek-

leştirmiş olduğu tüm eylemleriyle, bütün ilkeleriyle ve partisinin çıkarlarıyla tezatlık içindedir; yapması gerekenler ise o koşullarda yapılabilir şeyler değildir. Kısacası kendi partisini ya da sınıfını değil, fakat koşulların egemenlik kırmaları için uygun olduğu sınıfı temsil etmeye zorlanır. Hareketin kendisinin çıkarları adına, yabancı bir sınıfın çıkarlarını savunmaya, kendi simülün güzel sözlerle ve vaadlerle beslemeye ve yabancı sınıfın çıkarlarının kendi çıkarları olduğunu ileri sürmeye zorlanır. Kendisini bu sıkıntılı konumda bulan herkes, geri dönülmez biçimde yolunu yitirmiş durumdadır.⁵²

Lenin, Rus devriminin 'zamanından önce' [premature] gerçekleşmiş bir devrim olup olmadığı sorusunun ancak *uluslararası* arenada yanıtlanabilecek bir soru olduğunu farkındaydı. Rusya kapitalist zincirin en zayıf halkası durumunda mıydı ve bu halkanın kırılması bunu izleyen bir diğerinin kırılmasını olası kılmayacak mıydı? Rusya geri bir ülkeydi; fakat nihayet dünya kapitalist sisteminin bir ögesini oluşturuyor muydu? Geri dönüp Komintern'in ilk dört yılına bakıldığında, bu soruların yanıtı ancak şu olabilirdi: Ekim devrimi, açıkça, Avrupa'daki devrimlerde ve devrim dalgalarında kitlesel bir yankı yarattı, 1919'un küçük komünist grupçukları hızla gelişerek kitlesel proleterya partileri durumuna geldiler.

Lenin ve Troçki, reformist ulusal geleneklerin zaafalarını taşıyan yeni komünist partilerin deneyimsiz liderlerini eğitmeye gerektiğince zaman ayırmamakla bir yanlışa mı düşmüşlerdi? Yıkıma uğramış bir ülkede yaşanan iç savaşı göbeğinde iken, Enternasyonal'e daha çok zaman ayırmaları mümkün müydü? Elde yeteri sayıda öncü personelin bulunmadığı o koşullarda, Zinovyev ya da Bela Kun gibi Komintern'in merkezinde çalışmaya istekli birkaç kişiye fazla ince eleyip sık dokumadan itimat edip bunlara inisiyatif vermek dışında bir başka seçenekleri var mıydı? Kuşkusuz Lenin bu tür sorulara tek ve kesin bir yanıt veremezdi.

Proleterya diktatörlüğünün yerini parti sekreteryaşının alması Bolşevizmin doğasının bir ürünü müydü? Bu soruya olumlu bir yanıt vermek, Bolşevizmin ağırlığını olduğundan fazla göstermek ve onu aşağılamak olur; böyle bir iddia, ona tarih-ötesi bir anlam yüklemek anlamına gelir.

Bolşevik Parti, devrime öncülük etmeyi ve iç savaşı kazanmayı

başardı. Tarihsel sürecin sadece bir ögesi olan partiden her şeye kadar olması, parçası olduğu sınıfın fiziki varlığının ortadan kalkma derecesinde tahribata uğradığı koşullarda bile tarihi biçimlendirmesi umulabilir mi?

Devrimin soysuzlaşmasının önemli nedenlerinden biri, başlangıçta şu ya da bu ölçüde Stalin'e destek olmuş Eski Bolşeviklerin, komite üyelerinin oynamış oldukları utanç verici rolü eğil miydi? Kendi eski tüfek kadrolarının 1922-23'te oynadıkları rolden Lenin sorumlu değil miydi?*

Nisan 1917'de, Lenin, partiyi sosyalist devrim hedefine kazanmak için mücadele ederken, bu konuda kendisinin 'Eski Bolşevikler' olarak tanımladığı arkadaşlarından gelen direnci kırmak için çabalamak zorunda kalmıştı; benzeri durum, bu aynı kadronun çoğunluğunun ayaklanma fikrine karşı çıktığı Ekim devriminin öngününde de yaşanmıştı. Ancak, 1922-23'te, paslanmışlığın güçten düşmüşlikle birleştiği yıllarda, paslanmış parçaları aygıtın neden işlemediği sorusunun açıklaması olarak öne çıkarmak mümkün olabilir miydi? Rus proleteryaşının harcanmış bir güç durumuna düşmüş olduğu koşullarda, en aktif komite üyelerinden devrimi muhafaza etmeleri beklenebilir miydi?*

Lenin başlıklı çalışmamın ikinci cildinin Önsöz'ünde [bkz. *Lenin 2, Bütün İktidar Sovyetlere*] şöyle yazmışım: "Lenin partiyi etkiledi; parti ile sınıf karşılıklı olarak birbirlerini etkilediler. Aynı şekilde, proleterya partiyi yarattı ve parti Lenin'i biçimlendirdi."⁵⁴ Çok çetin bir iç savaşın ardından, hasta düşmüş proleterya, hasta düşmüş parti ve hasta düşmüş Lenin yine birbirlerini karşılıklı olarak etkiliyorlardı. Lenin'in hastalığının (onun gücünü tüketen tükensüzlük ve kalp krizleri) onun sınıf ve partinin durumu dolayısıyla yaşadığı derin izi izintüden kaynaklanıp kaynaklanmadığını ya da en azından bunun onun hastalığını daha da derinleştirip derinleştirmediklerini kim bilebilir? Lenin, devletin giderek Bolşeviklerin elinden çıkmakta olduğundan, 'aygıt, kendisini yönlendiren ele itaat etmeyi reddediyor' diye yakınırken, parti ve devletin direksiyonuna ha-

* Çoğunluğu başlangıçta Troçki'ye karşı Stalin'i desteklemiş olan Eski Bolşevikler, daha sonra bundan pişmanlık duymuşlardır. Bilindiği gibi, Eski Bolşevikler olarak anılan kadronun tümü daha sonraları Stalin tarafından fiziksel olarak ortadan kaldırılmıştır. Bu, eğer bir kanıt göstermeye ihtiyaç varsa, Stalinizmin hiçbir biçimde Leninizmin mantıksal gelişiminin bir ürünü olmadığını kanıtlar.

kim olma konusunda kendi kişisel güçsüzlüğünü de ima etmiyor muydu? Lenin, her şeye kadir olma gibi yanılmalara olan bir insan değildi. Liderliğin niteliğinin tarihsel gelişmeyi kritik ölçülerde etkilediğinin farkındaydı kuşkusuz. Fakat, bu sadece çeşitli faktörlerden biriydi ve son tahlilde belirleyici niteliğe sahip değildi.

Elbette, Stalin'in bürokrasisinin tam zaferine yol açan olaylar ve durumlar, dönüp geriye doğru bakıldığında, o olayların yaşandığı zamanda olandan çok daha net bir biçimde görülür. Olasılıkla, net bir görüntüden yoksunluk, Lenin'in ölüm döşeginde yatarken yaşadığı bu ahlaki rahatsızlığın temel nedeniydi. Fakat kaderciler bir bakış açısıyla, giderek gelişen dramın kaçınılmaz olduğu da söylenemez.

Önde gelen Bolşevik ekonomist Evgeni Preobrazenskiy, 1921'de *NEP'ten Sosyalizme: Rusya ve Avrupa'nın Geleceğine Bir Bakış* başlığını taşıyan yarı-kurgusal bir kitap yazdı. Preobrazenski, kitabın bir bölümünde, 1970 yılında Avrupa Sosyalist Devletleri Birliği'nin önemli kentlerinden biri olan Moskova'daki Politeknik Müzesi'nin bir salonunda gerçekleşen ve sosyalizmin Avrupa'daki zaferine kapı aralayan Rus devrimini tarihli konulu bir semineri tanımlıyordu. Semineri veren kişi, sovyet devletin ilk yıllarındaki mücadelenin güç koşullarını, ülkenin geri kalmışlığından kaynaklanan engelleri ve ülkenin yalıtılmışlığını hatırlatıyor, şu açıklamalarda bulunuyordu:

Eğer bündaki devrim daha fazla gecikmiş olsaydı, bu durum, Avrupa proleteryanının desieğindeki Rusya'nın kapitalist Batı'ya karşı saldırgan bir sosyalist savaşa girişmesine yol açardı. O günlerde proleter devrim kendi iç dinamiği ile gelişerek halihazırda Batı'nın kapısını vurmaya başlamış olduğu için, böyle bir şey yaşanmadı.³⁵

* Partinin eski muhafız kadrosunun tutuculuğunun farkında olan Lenin, 1903-1917 yılları arasında geçen uzun yıllar boyunca partinin dışında yer almış Troçki'yi kabullenemeyeceklerini biliyordu. Bu yüzden, 'Vasiyet'inde, alışılmadık bir durum olarak, Troçki'nin Bolşevik olmayan geçmişinin kendisine karşı kullanılmasını gerektirdiğini vurgulamıştı.³⁵ Ne var ki 1923 yılı sonlarında başlamış ve ardından uzun yıllar devam etmiş 'Troçkizm'e karşı girişilen kitlesel kampanyalarda en çok istismar edilmiş husus bu olmuştur. Eski Bolşeviklerin esprit de corps'u [kişinin ait olduğu yapının onuruna ve çıkarlarına dört elle sarılıp kalması-ç.n.] Stalin'in elinde çok etkili bir silah haline geldi.

Uzun süreli bir ikili iktidar döneminden sonra (özellikle Almanya'da), bir dizi sanayi kentinde iktidarı işçi konseyleri tarafından ele geçirilmesi, Alman işçilerin zaferle çıkacakları bir iç savaşın işaretini veriyordu. Fakat bu zafer, Fransa ve Polonya'nın kapitalist hükümetlerinin saldırganlığına yol açıyordu. Sovyetler Birliği'nin Kızıl Ordusu bu saldırıları geri püskürtüyor, içerideki devrimci propagandanın güçten düşürdüğü emperyalist rejimler Alman devriminin basıncı altında bir bir çöküyorlardı. Avrupa devrimi zafere erişiyor, Avrupa Sosyalist Devletler Birliği kuruluyordu. Seminer, aşağıdaki ifadelerle son buluyordu:

Yeni Sovyet Avrupası, ekonomik gelişmede taze bir sayfa açmıştır. Almanya'nın sanayi alanındaki teknolojisi Rusya'nın tarımsal üretimi ile birleşmiş, Avrupa toprakları üzerinde, üretici güçlerin gelişimi açısından muazzam olanaklar sunar ve büyük bir sıçramayı ifade eden yeni bir ekonomik organizma hızla gelişip güçlenmiştir. Buna paralel bir diğer gelişme olarak, daha önceleri politik açıdan Avrupa'nın önüne geçmiş olan Sovyet Rusya, şimdi ekonomik açıdan geri kalmış bir ülke olarak, proleterya diktatörlüğünün ileri sanayi ülkelerinin arkasında kendi mütevazî yerini almıştır.³⁶

Bu, gerçekçi bir düşünme, yoksa bir ütopya mıydı? 1923 Alman devriminin zafere erişmesi mümkün olabilir miydi? Olası olan, hiç kuşkusuz, kaçınılmaz olan anlamına gelmez. Nihai olarak şunu ileri sürmek mümkün: Lenin'in yokluğunda (eğer Şubat devriminin ardından Rusya'ya dönmemiş olsaydı) Bolşevik Parti'nin sosyalist devrim perspektifine göre yeniden uyarlanması ve Ekim devrimi zaferi yaşanmazdı. Karl Kautsky, Otto Bauer ve benzerlerinin mekanik, kaderciler 'Marksizm' okulu ile çelişki içinde kalan 'Lenin olmasaydı Ekim olmazdı' ifadesi, Marksizmin gerçek ve etkin kavranışıyla çelişmez.³⁷ Eğer 1923 Alman devrimi sırasında Lenin hasta yatağında ve eylemin dışında olmasaydı... Eğer Troçki bir yolunu bulup Komintern'in temsilcisi olarak Afrikanya'ya gönderilen kişi olsaydı... Eğer... Eğer... Meselenin özü bu 'eğer'de yatar.

Lenin, parti ve proleteryanın birer aktör olarak yer aldıkları trajedinin bütün o fedakarlıkların, çilelerin boşa gitmediği olumlu sonuçlanan bir trajedi olmasını ummak aşırı bir beklenti miydi?

Lenin, Ekim devriminin tarihsel meşruluğundan, onun proleteryanın muazzam bir başarısını ifade ettiğinden asla kuşku duymadı. Rusya-

'nın devrimci proleterya, emperyalist savaşa son vererek kendisini dünya ölçeğinde yaşanan savaş vahşetinin dışına taşımak ve o savaşı yaratmış olan toplumsal düzeni yıkmak için elinden geleni yapmak dışında başka bir seçeneğe sahip miydi? Devlet iktidarını almak da dahil olmak üzere toplumu biçimlendirme girişiminde mümkün olan en ileri noktaya gitmeyen bir devrimci sınıf ve devrimci bir parti, üstlenmiş olduğu misyona ihanet etmiş olurdu. Dünya, sosyalizm için yeterince olgunlaşmış durumdaydı. Bir devrim olmadıkça, insanlık çürüme ve çözülme tehlikesinin altında yaşamaya yazgılıydı. Dünya kapitalizminin en zayıf halkasını oluşturduğu için, devrim ilkin Rusya'da patlak verdi. Hiç kuşkusuz, devrim Rusya'dan önce daha ileri bir ülkede, örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde zafere ulaşmış olsaydı, bu daha iyi olurdu. Ne var ki proleterya devrimleri ismarlama olarak ya da bir düzene göre gerçekleşmez. Bunlar, kapitalist sistemin akıldışlılığının [irationality] ürünüdürler. Eğer 1917 Devrimi 'vaktinden önce' gerçekleşmiş bir devrim ise, bunun yegane nedeni onun tek bir ülkeyle sınırlı kalmış olmasındandır. Ekim Devrimi bir hata değildi; fakat onun Rusya sınırlarının dışına yayılması konusunda yaşanan başarısızlık sadece bir hata değil, aynı zamanda temel sorumluluğu Sosyal Demokrat partilere ait bir suçtu.

Lenin, Bolşevik devrimin zengin deneyimlerinin sonraki kuşaklara bir miras oluşturacağından emindi. Paris Komünü, işçi sınıfının kahramanlığını, onun devlet iktidarını ele geçirme kapasitesini, ne kadar duraksamalı olursa olsun onun toplunu yeniden şekillendirmeye girişme iradesini gözler önüne sermişti. Paris proleterya, çoğunluğu küçük atelyelerde çalışan işçilerden oluşan, kendisine liderlik edecek bir partiden ve net bir siyasi teoriden yoksun, küçük bir proleterya idi. Fakat Paris Komünü'nün anısı, uluslararası işçi sınıfının yüreğinde saygın bir yer edinmiştir. Çok daha olgun, daha iyi örgütlenmiş ve daha ileri bir bilince sahip bir proleterya iktidara getirmiş olan Rus devrimi, Paris Komünü'nden daha ilham verici bir örnek oluşturdu. Rus proleterya, korkunç sıkıntılar karşısında insanüstü bir irade ve ahlaki güç sergiledi.

En kötü durumda, Lenin ve arkadaşları, en azından, geliştirmiş oldukları bir dizi fikirler ve devrimci siyasetin Paris Komünü'nün yapmış olduğu gibi gelecek sosyalist kuşaklara ilham verecek şekilde yeniden ifade edilmesi bağlamında ayrıcalıklı bir yere sahiplerdir. Ekim'in ve Bolşevizmin anısı, bir kuşaktan diğerine geçecektir. Ekim, proleteryanın *potansiyellerini* göstermiştir. Son sözü, Rosa Luksemburg'a, onun Bolşevizmin tarihi özünü özetleyen şu ifadelerine bırakalım:

Onlar, uluslararası proleteryanın başında siyasi iktidarı ele geçirmiş olarak yürüyerek, sosyalizmin uygulamaya konması sorununu pratik alana taşıyarak, tüm dünyada emek ile sermaye arasındaki savaşta emeğin hanesine müazzam bir başarı ekleyerek, tarihe ölümsüz bir katkıda bulundular. Rusya'da sorun ancak ortaya konabilirdi. Sorun yalnızca Rusya'da çözümlenemezdi. *Bu anlamda, gelecek her yerde 'Bolşevizm'e aittir.'*³⁸

NOTLAR

1. Bölüm:

Komünist Enternasyonal'in Doğuşu

1. V. İ. Lenin, Collected Works [Toplu Eserler], Rusça dördüncü baskının çevirisi (bu yüzden Works [Eserler] olarak referansta bulunulacak), cilt 21, s. 33-4.
2. ibid. s. 40-1.
3. Ayrıntılı bilgi için bkz. T. Cliff, Lenin, London 1976, cilt 2, bölüm 1.
4. N. K. Krupskaya, Memories of Lenin [Lenin'le Anılar], Londra 1970, s. 285.
5. Lenin, Works [Eserler], cilt 24, s. 24.
6. ibid. cilt 26, s. 470-1.
7. ibid. cilt 27, s. 95.
8. ibid. s. 98.
9. ibid. cilt 29, s. 153.
10. ibid. cilt 31, s. 397-8.
11. ibid. s. 457.
12. ibid. cilt 21, s. 330.
13. L. Fischer, The Soviets in World Affairs [Uluslararası İlişkilerde Sovyetler], Londra 1930, cilt 1, s. 32.
14. B. Lazıç ve M. M. Draçkoviç, Lenin and the Comintern [Lenin ve Komintern], Stanford 1972, cilt 1, s. 31-2.
15. Lenin, Sochineniia, 2. basım, cilt 24, s. 128. Aktaran Carr, op.cit. cilt 3, s. 74.
16. Vosmoi sezđ RKP (b), Moskova 1939, s. 501-4.
17. Lenin, Works [Eserler], cilt 28, s. 475.
18. J. Degras (ed.) The Communist International (1919-1943): Documents, Londra 1956, cilt 1, s. 26.
19. Lazıç ve Draçkoviç, op.cit. s. 77.

20. H. Gruber (ed.), International Communism in the Era of Lenin: a Documentary History [Lenin Döneminde Uluslararası Komünizm: Belgesel Bir Tarih], New York 1972, s. 81.
21. Sedmoi sezđ RKP (b), Moskova 1923, s. 138.
22. Lenin, Works [Eserler], cilt 28, s. 476-7.
23. ibid. cilt 29, s. 306-7.
24. E. H. Carr, The Bolshevik Revolution, 1917-1923 [Bolşevik Devrim 1917-1923], Londra 1953, cilt 3, s. 128.
25. ibid.
26. Lenin, Works [Eserler], cilt 29, s. 307.
27. ibid. s. 493.
28. Degras, op.cit. cilt 1, s. 50-3.
29. J. Braunthal, History of the International [Enternasyonal'in Tarihi], Londra 1967, cilt 2, s. 168.
30. ibid. s. 184.
31. W. H. Crook, The General Strike [Genel Grev], Londra 1931, s. 240-3; ibid.

2. Bölüm:

Proleteryanın Saldırısı Geri Püskürtülüyor -Yeni Bir Politika İhtiyacı

1. Trotsky, The First Five Years of the Communist International [Komünist Enternasyonalin İlk Beş Yılı], New York 1945, cilt 1, s. 176, 294.
2. Lenin, Works [Eserler], cilt 29, s. 227.
3. Lazıç ve Draçkoviç, op.cit. s. 112.
4. Lenin, Works [Eserler], cilt 30, s. 354.
5. ibid. cilt 31, s. 111.
6. Lazıç ve Draçkoviç, op.cit. s. 113.
7. ibid. s. 115-6.
8. Lenin, Works [Eserler], cilt 31, s. 259-50.
9. P. Frölich, Rosa Lüksemburg -Ideas in Action [Rosa Lüksemburg -Eylem İçindeki Fikirler], Londra 1972, s. 281.
10. P. Broué, Révolution en Allemagne, 1917-1923, Paris 1971, s. 218.
11. ibid. s. 219-20.
12. J. P. Netti, Rosa Lüksemburg, Londra 1962, cilt 2, s. 758.
13. Aktaran Cliff, Lenin, op.cit. cilt 2, s. 261.

14. Lenin, Works [Eserler], cilt 25, s. 312.
15. ibid. cilt 29, s. 396.
16. Broué, op.cit. s. 864-5.
17. Bkz. T. Cliff, Lenin, op.cit. cilt 2, s. 6, 10-11.
18. Bkz. T. Cliff, Rosa Lüksemburg, Londra 1968, s. 51-2.
19. Nettl, op.cit. cilt 2, s. 752.
20. Frölich, op.cit. s. 279.
21. I. Deutscher, 'Record of a Discussion with Heinrich Brandler' [Heinrich Brandler ile bir tartışmanın kayıtları], New Left Review, Eylül-Ekim 1977, s. 48.

3. Bölüm:

Komintern: Taktikler Okulu

1. Lenin, Works [Eserler], cilt 31, s. 21.
2. ibid. s. 26.
3. ibid. s. 62.
4. ibid. s. 37.
5. ibid. s. 68-9.
6. ibid. s. 77.
7. ibid. s. 70.
8. ibid. cilt 30, s. 55.
9. ibid. s. 87-8.
10. ibid. cilt 29, s. 562, 565.
11. ibid. cilt 31, s. 56, 58-9.
12. ibid. s. 93.
13. ibid. s. 59-60.
14. ibid. s. 53, 55.
15. ibid. s. 55.
16. Cliff, Lenin, op.cit. cilt 1, s. 257-8.
17. Lenin, Works [Eserler], cilt 31, s. 80.
18. ibid. s. 95-6.
19. ibid. cilt 29, s. 325-6.
20. Der Zweite Kongress der Kommunistischen Internationale [Komünist Enternasyonal İkinci Kongresi], Hamburg 1921, s. 370.
21. Degras, op.cit. cilt 21, s. 110-1.
22. Der Zweite Kongress der Kommunistischen Internationale [Komünist Enternasyonal İkinci Kongresi], op.cit. s. 14-5.

23. ibid. s. 8.
24. J. T. Murphy, New Horizons [Yeni Ufuklar], Londra 1941, s. 152.
25. Cliff, Lenin, op.cit. cilt 1, s. 126.
26. Der Zweite Kongress der Kommunistischen Internationale [Komünist Enternasyonal İkinci Kongresi], op.cit. s. 407-8.
27. Laziç ve Draçkoviç, op.cit. s. 254.
28. ibid. s. 255.
29. Degras, op.cit. cilt 1, s. 154-5.
30. Cliff, Lenin, op.cit. cilt 1, s. 211-27.
31. ibid. cilt 2, s. 217.
32. Degras, op.cit. cilt 1, s. 156-61.
33. Der Zweite Kongress der Kommunistischen Internationale [Komünist Enternasyonal İkinci Kongresi], op.cit. s. 318.
34. ibid. s. 561.
35. Lenin, Works [Eserler], cilt 31, s. 144-51.
36. ibid. s. 244.
37. Marx's Introduction to the 1882 Russian Edition of the Communist Manifesto: K. Marx ve F. Engels, Selected Works [Marx'ın Komünist Manifesto'nun 1882 Rusça Basımına Yazdığı Önsöz: K. Marx, ve F. Engels, Seçilmiş Eserler], Moskova 1951, cilt 1, s. 23-4.
38. Lenin, Works [Eserler], cilt 31, s. 453.
39. ibid. s. 206-7.
40. ibid. s. 206-11.
41. Degras, op.cit. cilt 1, s. 172.
42. Der Zweite Kongress der Kommunistischen Internationale [Komünist Enternasyonal İkinci Kongresi], op.cit. s. 695.
43. ibid. s. 300.

4. Bölüm:

Lenin, Bolşevizm ve Komintern

1. Degras, op.cit. cilt 1, s. 164.
2. Broué, op.cit. s. 865.
3. A. Rosmer, Lenin's Moscow [Lenin'in Moskovası], Londra 1971, s. 77.
4. ibid. s. 54.
5. Cliff, Lenin, op.cit. cilt 1, s. 256.

6. Engels to Marx on 7 October 1858, and Engels to Kautsky on 12 September 1882, Marx-Engels, Selected Correspondence, Londra 1942, s. 110, 351.
7. Lenin, Works [Eserler], cilt 22, s. 301, 194.
8. T. Cliff, 'Economic Roots of Reformism' [Reformizmin Ekonomik Kökleri], Haziran 1957, A Socialist Review içinde, Londra 1964, s. 48-58.
9. Lenin, Works [Eserler], cilt 28, s. 292-3.
10. ibid. cilt 29, s. 310.
11. ibid. cilt 31, s. 21-2, 91.
12. V. Serge, Memoirs of a Revolutionary, 1901-1941 [Bir Devrimcinin Anıları, 1901-1941], Londra 1963, s. 107.
13. R. Wohl, French Communism in the Making, 1919-1924, Stanford 1966, s. 355.
14. Der Zweite Kongress der Kommunistischen Internationale [Komünist Enternasyonal İkinci Kongresi], op.cit. s. 79.
15. ibid. s. 315.
16. ibid. s. 340.
17. Murphy, op.cit. s. 150.
18. Bulletin of the IV. Congress of the Communist International [Komünist Enternasyonal 4. Kongresi Bülteni], Moskova 1922, No. 20.
19. Degras, op.cit. cilt 1, s. 258.
20. ibid. s. 165.
21. Braunthal, op.cit. cilt 1, s. 108.
22. Der Zweite Kongress der Kommunistischen Internationale [Komünist Enternasyonal İkinci Kongresi], op.cit. s. 238.
23. Lazıç ve Draçkoviç, op.cit. s. 19.
24. L. J. Macfarlane, The British Communist Party: Its Origin and Development until 1929 [İngiliz Komünist Partisi: Doğuşu ve 1929 Yılına Kadarki Gelişimi], Londra 1966, s. 139.
25. Broué, op.cit. s. 825.
26. Deutscher, 'Record of a Discussion with Heinrich Brandler', New Left Review, op.cit. s. 50-1.
27. Der Zweite Kongress der Kommunistischen Internationale [Komünist Enternasyonal İkinci Kongresi], op.cit. s. 382.
28. L. Trotsky, History of the Russian Revolution [Rus Devrimi Tarihi], Londra 1934, s. 558.

29. ibid. s. 315.
30. Serge, Memoirs of a Revolutionary, 1901-1941 [Bir Devrimcinin Anıları, 1901-1941], op.cit. s. 177.
31. Broué, op.cit. s. 826-7.
32. ibid. s. 830.
33. Lazıç ve Draçkoviç, op.cit. s. 455.
34. P. Levi, Unsere Weg, aktarıldığı yer, ibid. s. 509.
35. ibid. s. 159.
36. Serge, Memoirs of a Revolutionary, 1901-1941 [Bir Devrimcinin Anıları, 1901-1941], op.cit. s. 187.
37. Lenin, Works [Eserler], cilt 33, s. 430.
38. ibid. s. 431.
39. L. Trotsky, The Third International After Lenin [Lenin'den Sonra Üçüncü Enternasyonal], New York 1936, s. 159.

5. Bölüm: Bolşevizm Aşısı Tutmuyor

1. Wohl, op.cit. s. 82.
2. ibid. s. 91.
3. ibid. s. 218-9.
4. ibid. s. 438-9.
5. ibid. s. 174.
6. ibid. s. 89-90.
7. ibid. s. 96.
8. ibid. s. 307.
9. Braunthal, op.cit. cilt 2, s. 193.
10. Wohl, op.cit. s. 218.
11. ibid. s. 288.
12. ibid. s. 407-8.
13. D. W. Urquidi, The Origins of the Italian Communist Party, 1918-1921 [İtalyan Komünist Partisi'nin Kökleri, 1918-1921], Columbia University Ph.D., 1962, Preface, s. 1-2.
14. ibid. s. 390.
15. ibid. s. 390-1.
16. ibid. s. 306-7.
17. ibid. s. 393.
18. ibid. s. 394.
19. II Soviet, 3 October 1920. Aktarıldığı yer: Urquidi, s. 269.

20. Il Soviet, 21 September 1919. Aktarıldığı yer: Urquidi, s. 54.
21. Bulletin of the IV. Congress of the Communist International [Komünist Enternasyonal 4. Kongresi Bülteni], op.cit. No. 12
22. ibid. No. 2.
23. ibid. No. 11.
24. Urquidi, op.cit. s. 102.
25. Curt Geyer's interview with R. Loewenthal, 'The Bolshevization of the Spartacus League', International Communism, St. Antony's Papers, No. 9. Londra 1960, s. 57.
26. R. Fischer, Stalin and German Communism [Stalin ve Alman Komünizmi], Londra 1948, s. 174-5.
27. L. Trotsky, The Third International After Lenin [Lenin'den Sonra Üçüncü Enternasyonal], op.cit. s. 89.
28. W. D. Angress, Stillborn Revolution: The Communist Bid for Power in Germany, 1921-1923, Princeton 1963, s. 145.
29. ibid. s. 146, 149.
30. ibid. s. 156-7.
31. H. Malzahn, Protokoll des III Kongresses der Kommunistischen Internationale [Komünist Enternasyonal 3. Kongresi Protokolü], Hamburg 1921, s. 251 içinde.
32. Broué, op.cit. s. 484.

6. Bölüm:

İngiltere ve Bulgaristan: İki Zıt Deneyim

1. K. Marx ve F. Engels, On Britain [İngiltere Üzerine], Moskova 1962, s. 582.
2. Aktaran H. Collins, 'The Marxism of the Social Democratic Federation', A. Briggs ve J. Saville (ed.), Essays in Labour History, Londra 1971 s. 55.
3. W. Kendall, The Revolutionary Movement in Britain, 1900-1921 [İngiltere'de Devrimci Hareket, 1900-1921], Londra 1969, s. 60-1.
4. B. Holton, British Syndicalism, 1900-1914 [İngiliz Sendikacılığı, 1900-1914], Londra 1976, s. 179-80; L. J. Macfarlane, op.cit. s. 18-19.
5. Holton, op.cit. s. 172.
6. Lenin, Works [Eserler], cilt 22, s. 180.
7. Kendall, op.cit. s. 388.

8. J. Hinton, The First Shop Stewards' Movement [İlk İşyeri Temsilcileri Hareketi], Londra 1973, s. 183.
9. ibid. s. 199-200.
10. ibid. s. 300.
11. Degras, op.cit. cilt I, s. 4.
12. İlk kez Sheffield İşçi Komitesi tarafından 1917'de yayımlandı, Plebs tarafından 1972'de Londra'da yeniden yayımlandı.
13. R. Challinor, The Origins of the British Bolshevism [İngiliz Bolşevizminin Kökleri], Londra 1977, s. 18, 40, 121, 151.
14. Holton, op.cit. s. 56.
15. ibid. s. 60.
16. ibid. s. 139.
17. ibid. s. 66.
18. Challinor, op.cit. s. 120-17.
19. R. Challinor, John S. Clarke, Londra 1977, s. 25.
20. Hinton, op.cit. s. 131.
21. T. J. Murphy, Preparing for Power [İktidara Hazırlık], Londra 1972, s. 106.
22. Challinor, The Origins of the British Bolshevism [İngiliz Bolşevizminin Kökleri], op.cit. s. 157.
23. Murphy, New Horizons [Yeni Ufuklar], op.cit. s. 116.
24. Bu hareket üzerine şimdiye kadar yapılmış en iyi çalışma, Hinton'ın kitabıdır, op.cit.
25. Hinton, op.cit. s. 196-212.
26. ibid. s. 212.
27. ibid. s. 287.
28. ibid. s. 223-33.
29. J. Hinton's introduction to T. J. Murphy, The Workers' Committee, Londra 1972, s. 5 ve Hinton, op.cit. 10. bölüm.
30. M. Woodhouse ve B. Pearce, Essays on the History of Communism in Britain [İngiltere'de Komünizmin Tarihi Üzerine Makaleler], Londra 1975, s. 38.
31. Hinton, op.cit. s. 302.
32. ibid. s. 307.
33. ibid. s. 276.
34. Bkz. Challinor, The Origins of the British Bolshevism [İngiliz Bolşevizminin Kökleri], op.cit. s. 176-80, 190-2.
35. T. Bell, Pionerring Days [Yol Gösteren Günler], Londra 1941, s.

- 176.
36. V. I. Lenin, On Britain [İngiltere Üzerine], Moskova, s. 423-4.
  37. ibid. s. 538-9.
  38. ibid. s. 528.
  39. Macfarlane, op.cit. s. 198-9.
  40. ibid. s. 55.
  41. Lenin, On Britain [İngiltere Üzerine], op.cit. s. 540.
  42. Kendall, op.cit. s. 400.
  43. ibid. s. 423.
  44. ibid. s. 274.
  45. Macfarlane, op.cit. s. 71.
  46. J. Klugman, History of the Communist Party of Great Britain [Büyük Britanya Komünist Partisi Tarihi], Londra 1960, cilt 1, s. 198.
  47. ibid. s. 77.
  48. Challinor, The Origins of the British Bolshevism [İngiliz Bolşevizminin Kökleri], op.cit. s. 201.
  49. ibid. s. 196.
  50. Kendall, op.cit. s. 190.
  51. Challinor, The Origins of the British Bolshevism [İngiliz Bolşevizminin Kökleri], op.cit. s. 199.
  52. Murphy, Preparing for Power [İktidara Hazırlık], op.cit. s. 184.
  53. Bkz. Cliff, Lenin, op.cit. cilt 1, s. 30-1.
  54. Carr, Bolshevik Revolution [Bolşevik Devrim], op.cit. cilt 3, s. 145.
  55. Serge, Memoirs of a Revolutionary [Bir Devrimcinin Anıları], op.cit. s. 178.
  56. J. Rothschild, The Communist Party of Bulgaria: Origins and Developments, 1883-1936 [Bulgaristan Komünist Partisi: Kökenleri ve Gelişimi, 1883-1936], New York 1959, s. 39.
  57. Cliff, Lenin, op.cit. cilt 1, s. 179.
  58. Rothschild, op.cit. s. 41, 80, 95.
  59. ibid. s. 41, 80.
  60. ibid. s. 44.
  61. ibid. s. 96.
  62. ibid. s. 80.
  63. ibid. s. 119-20.
  64. Gruber, op.cit. s. 349.

65. ibid. s. 352.
66. Degras, op.cit. cilt 2, s. 50.
67. Rothschild, op.cit. s. 122-3.
68. Gruber, op.cit. s. 359-60.
69. Rothschild, op.cit. s. 141-2.
70. Pravda, 9 Ekim 1923; Internationale Presse-Korrespondenz içinde 15 Ekim 1922'de yayımlanmış bir çeviri.
71. Rothschild, op.cit. s. 152-6.
72. ibid. s. 134.
73. ibid. s. 150-1.
74. ibid. s. 147.
75. Degras, op.cit. cilt 2, s. 212.
76. Stalin, Sochineniia, cilt 7, s. 293; Carr, Socialism in One Country [Tek Ülkede Sosyalizm], op.cit. cilt 3, s. 410.
77. Rothschild, op.cit. s. 260.
78. ibid. s. 41.
79. ibid. s. 95.
80. ibid. s. 106.
81. ibid. s. 55, 95.
82. Cliff, Lenin, op.cit. cilt 1, s. 238.
83. ibid. s. 320-1, 365.
84. Rothschild, op.cit. s. 54.
85. Der Zweite Kongress der Kommunistischen Internationale [Komünist Enternasyonal İkinci Kongresi], op.cit. s. 557.
86. Lenin, Works [Eserler], cilt 18, s. 586-7.
87. Rothschild, op.cit. s. 115.
88. Bkz. ibid. s. 22-3, 108-10, 154.

7. Bölüm: Büyük Hasıraltı

1. Gruber, op.cit. s. 286.
2. ibid. s. 288.
3. P. Levi, Unser Weg, sç 55-6. Aktarıldığı yer H. Gruber, 'Paul Levi and the Comintern', Survey, Londra, Ekim 1964.
4. Degras, op.cit. cilt 1, s. 218.
5. Trotsky, The Stalin School of Falsification, New York 1962, s. 335.
6. Serge, Memoirs of a Revolutionary, 1901-1941 [Bir Devrimcinin

- Anılan, 1901-1941], op.cit. s. 140.
7. Lenin, Works [Eserler], cilt 42, s. 319-23.
  8. Protokoll des III Kongresses der Kommunistischen Internationale [Komünist Enternasyonal 3. Kongresi Protokolü], op.cit. s. 184-5.
  9. ibid. s. 295-8.
  10. Broué, op.cit. s. 520-2.
  11. Protokoll des III Kongresses der Kommunistischen Internationale [Komünist Enternasyonal 3. Kongresi Protokolü], op.cit. s. 479-83.
  12. ibid. s. 650-1.
  13. Trotsky, The First Five Years of the Communist International [Komünist Enternasyonalın İlk Beş Yılı], op.cit. cilt 1, s. 276-7.
  14. ibid.
  15. Lenin, Works [Eserler], cilt 32, s. 468-74.
  16. K. Zetkin, Reminiscences of Lenin [Lenin'le Anılar], Londra 1979, sç 32.3.
  17. ibid. s. 31.
  18. Degras, op.cit. cilt 1, s. 230-9.
  19. J. Degras, 'United Front Tactics in Comintern, 1921-1928' [Komintern'de Birleşik Cephe Taktiği, 1921-1928], International Communism, St. Antony's Papers, No. 9, s. 10.
  20. Trotsky, The First Five Years of the Communist International [Komünist Enternasyonalın İlk Beş Yılı], op.cit. cilt 1, s. 122.
  21. Angress, op.cit. s. 196; A. Rosenberg, A History of the German Republic [Alman Cumhuriyeti Tarihi], Londra 1936, s. 392.
  22. Bulletin of the IV. Congress of the Communist International [Komünist Enternasyonal 4. Kongresi Bülteni], op.cit. No. 14-15.
  23. H. R. Isaacs, The Tragedy of the Chinese Revolution [Çin Devrimi'nin Trajedisi], Londra 1938, s. 51.

8. Bölüm:

Bolşevik Rejim Krizde

1. L. N. Kritzman, Die heroische Periode der grossen russischen Revolution [Büyük Rus Devriminin Kahramanlık Dönemi], Frankfurt a/M, 1971, s. 166.

2. Desiatyi sezd RKP (b), Moskova 1933, s. 214.
3. ibid. s. 454.
4. Lenin, Works [Eserler], cilt 32, s. 20-1.
5. ibid. s. 37.
6. ibid. s. 24.
7. ibid. s. 48.
8. ibid. s. 25.
9. ibid. s. 50.
10. ibid. s. 204.
11. Desiatyi sezd RKP (b), op.cit. s. 214.
12. L. Trotsky, My Life [Hayatım], New York 1960, s. 465-6.
13. Lenin, Works [Eserler], cilt 32, s. 172.
14. S. Singleton, 'The Tambov Revolt (1920-1921)', Slavic Review, Eylül 1966.
15. P. Avrich, Kronstadt 1921, New York 1974, s. 35.
16. ibid. s. 37.
17. ibid. s. 39.
18. Serge, Memoirs of a Revolutionary, 1901-1941 [Bir Devrimcinin Anıları, 1901-1941], op.cit. s. 123.
19. Avrich, Kronstadt 1921, op.cit. s. 42.
20. ibid. s. 45.
21. ibid. s. 42.
22. ibid. s. 46-7.
23. ibid. s. 89-90.
24. ibid. s. 93.
25. ibid. s. 69.
26. ibid. s. 163-4.
27. ibid. s. 179-80.
28. Desiatyi sezd RKP (b), op.cit. s. 253.
29. Avrich, Kronstadt 1921, op.cit. s. 184.
30. Lenin, Works [Eserler], cilt 32, s. 279.
31. L. Trotsky, The Revolution Betrayed [İhanete Uğrayan Devrim], New York 1935, s. 96.
32. Lenin, Works [Eserler], cilt 32, s. 192.
33. ibid. s. 215.
34. ibid. s. 224.
35. ibid. s. 225.
36. Odinnatsatii sezd RKP (b), Moskova 1936, s. 468.

37. Lenin, Works [Eserler], cilt 32, s. 43.
38. ibid. cilt 42, s. 275.
39. ibid. cilt 32, s. 169.
40. ibid. s. 178.
41. ibid. s. 258-9.
42. ibid. s. 244.
43. ibid. cilt 33, s. 281-2.
44. ibid. cilt 32, s. 261.
45. ibid. s. 243.
46. Desiatyi sezd RKP (b), op.cit. s. 540.

9. Bölüm:

Yeni Ekonomik Politika (NEP)

1. Leninskii Sbornik, cilt 7, s. 363.
2. ibid. cilt 35, s. 175.
3. Lenin, Works [Eserler], cilt 31, s. 505.
4. L. Trotsky, The New Course, New York 1943, s. 63.
5. Lenin, Works [Eserler], cilt 32, s. 133.
6. ibid. s. 156.
7. ibid. s. 229.
8. ibid. s. 326.
9. ibid. cilt 33, s. 172-3.
10. ibid. s. 59.
11. ibid. s. 275.
12. ibid. s. 113.
13. ibid. s. 112-3.
14. ibid. cilt 32, s. 350.
15. ibid. s. 225.
16. ibid. s. 236.
17. ibid. s. 277-8.
18. ibid. s. 95-6.
19. M. Dobb, Soviet Economic Development since 1917 [1917'den İtibaren Sovyet Ekonomik Kalkınması], Londra 1948, s. 143.
20. ibid. s. 183.
21. ibid. s. 42.
22. ibid. s. 46-7.
23. ibid. s. 89-90.
24. ibid. s. 93.
25. A. Nove, An Economic History of USSR [SSCB'nin Ekonomik Tarihi], Londra 1972, s. 114.
26. Carr, Interregnum, op.cit. s. 75.
27. ibid. s. 77-8.
28. Sedmoi vsesoiuznyi sezd profsoiuzov, Moskova 1927, s. 373.
29. ibid. s. 243.
30. Carr, Interregnum, op.cit. s. 85.
31. Lenin, Works [Eserler], cilt 42, s. 375-7.
32. Stenograficheskii otchet piatogo vserossiiskogo sezda professionalnykh soiuzov, Moskova 1922, s. 82.
33. Kommunisticheskaia partiia sovetskogo soiuzu v rezoliutsiakh i resheniakh sezdov, konferentsii i plenumov TsK, 7. basım, Moskova 1953, (bundan sonra KPSS v rezoliutsiakh olarak referansta bulunulacak), cilt 1, s. 606.
34. M. Dewar, Labour Policy in the USSR, 1917-1928 [SSCB'de Çalışma Politikası, 1917-1928], Londra 1956, s. 99-100.
35. ibid. s. 102.
36. Carr, Interregnum, op.cit. s. 73.
37. J. B. Sorenson, The Life and Death of Soviet Trade Unionism, 1917-1928 [Sovyet Sendikacılığının Doğumu ve Ölimi, 1917-1928], New York 1969, s. 201.
38. J. V. Stalin, Works [Eserler], Moskova 1952-5, cilt 5, s. 364.
39. Carr, Interregnum, op.cit. s. 94.
40. E. H. Carr, Socialism in One Country [Tek Ülkede Sosyalizm], Londra 1958, cilt 1, s. 101.
41. L. Leonov, The Thief [Hırsız], Londra 1931, s. 54, 57-8, 116.
42. W. Duranty, I write as I please [Dilediğim Gibi Yazıyorum], New York 1935, s. 138.
43. ibid. s. 147-8.
44. I. Ehrenburg, Julio Jurentio, Londra 1958, s. 295.
45. Lenin, Works [Eserler], cilt 32, s. 429.
46. KPSS v rezoliutsiakh, op.cit. cilt 1, s. 574.
47. Lenin, Works [Eserler], cilt 32, s. 447.
48. ibid. cilt 42, s. 327.
49. ibid. cilt 33, s. 116.
50. ibid. s. 160.
51. ibid. s. 280.
52. ibid. cilt 35, s. 571.

53. *ibid.* cilt 33, s. 274.
54. *ibid.* s. 276.
55. *ibid.* s. 286-7.
56. Odinnadstatii sezđ RKP (b), *op.cit.* s. 83.
57. *ibid.* s. 134.
58. Dvenadstatii sezđ RKP (b), M: skova 1923, s. 133.
59. L. Trotsky, *The Challenge of the Left Opposition (1923-5)*, New York 1975, s. 149-50.
60. Lenin, *Works [Eserler]*, cilt 33, s. 279.
61. *ibid.* s. 288.

10. Bölüm:

Alman Devrimi'nin Yenilgisi

1. Angress, *op.cit.* s. 285, 350.
2. E. Anderson, *Hammer or Anvil [Çekiç Ya Da Örs]*, Londra 1945, s. 91.
3. Broué, *op.cit.* s. 579.
4. *ibid.* s. 698-700.
5. Rosenberg, *op.cit.* s. 194.
6. Fischer, *op.cit.* s. 293.
7. *ibid.* s. 291-2.
8. Broué, *op.cit.* s. 710.
9. Angress, *op.cit.* s. 371-2.
10. Anderson, *op.cit.* s. 92-3.
11. Angress, *op.cit.* s. 302.
12. Broué, *op.cit.* s. 554.
13. *ibid.* s. 706.
14. Fischer, *op.cit.* s. 260; Degras, *op.cit.* cilt 2, s. 17-18.
15. Broué, *op.cit.* s. 715.
16. Carr, *Interregnum*, *op.cit.* s. 201.
17. Angress, *op.cit.* s. 392-3.
18. Protokoll des Fünfte Kongresses der Kommunistischen Internationale [Komünist Enternasyonal 5. Kongresi Protokolü], *op.cit.* cilt 2, s. 713.
19. Angress, *op.cit.* s. 339-41.
20. Broué, *op.cit.* s. 718.
21. Trotsky, *The First Five Years of the Communist International [Komünist Enternasyonalın İlk Beş Yılı]*, *op.cit.* cilt 2, s. 347,

349-50.

22. Trotsky, *The Stalin School of Falsification*, *op.cit.* s. 195-6.
23. Lenin, *Works [Eserler]*, cilt 26, s. 181. Bkz. Cliff, Lenin, *op.cit.* cilt 2, 19. bölüm 'Lenin Calls up the Insurrection' ['Lenin Ayaklanma Çağrısında Bulunuyor']
24. I. Deutscher, *The Prophet Unarmed*, Londra 1959, s. 111-12.
25. Angress, *op.cit.* s. 400.
26. Deutscher, 'Record of a Discussion with Heinrich Brandler', *New Left Review*, *op.cit.* s. 51-2, 76.
27. Angress, *op.cit.* s. 430.
28. *ibid.* s. 434-5.
29. Fischer, *op.cit.* s. 337.
30. Carr, *Interregnum*, *op.cit.* s. 222.
31. Bulletin of the IV. Congress of the Communist International [Komünist Enternasyonal 4. Kongresi Bülteni], *op.cit.* No. 14-15.
32. Lenin, *Works [Eserler]*, cilt 25, s. 285-6.
33. Fischer, *op.cit.* s. 312.
34. Angress, *op.cit.* s. 396-7.
35. Trotsky, *The New Course*, *op.cit.* s. 49-50.
36. L. Trotsky, *Lessons of October [Ekim Dersleri]*, New York 1937, s. 23.
37. Carr, *Interregnum*, *op.cit.* s. 230-1; W. Korey, *Zinoviev on the Problem of World Revolution, 1919-27 [Zinovyev'de Dünya Devrimi Sorunu, 1919-27]*, Columbia University Ph.D. Thesis, 1960, s. 174.
38. Trotsky, *The Third International After Lenin [Lenin'den Sonra Üçüncü Enternasyonal]*, *op.cit.* s. 100.
39. Degras, *op.cit.* cilt 2, s. 87.
40. *ibid.* s. 77.
41. Trotsky, *The Third International After Lenin [Lenin'den Sonra Üçüncü Enternasyonal]*, *op.cit.* s. 95.

11. Bölüm:

Lenin Yaşamını Adadığı Eseri İçin Savaşıyor

1. Lenin, *Works [Eserler]*, cilt 35, s. 454.
2. Leninskii sbornik, cilt 35, s. 172.
3. Lenin, *Works [Eserler]*, cilt 45, s. 249.

4. Trotsky, My Life [Hayatım], op.cit. s. 475.
5. Lenin, Works [Eserler], cilt 42, s. 492.
6. ibid. s. 621.
7. ibid. cilt 45, s. 497.
8. ibid. cilt 42, s. 418.
9. ibid. s. 600
10. Aktaran L. A. Fotieva, Iz vospominanii o Lenine, Moskova 1964, s. 28-9.
11. Lenin, Works [Eserler], cilt 45, s. 601.
12. ibid. cilt 33, s. 460-1.
13. ibid. s. 458.
14. ibid. cilt 45, s. 606.
15. Carr, The Bolshevik Revolution [Bolşevik Devrim], op.cit. cilt 2, s. 310-11.
16. Lenin, Works [Eserler], cilt 33, s. 426.
17. ibid. s. 501.
18. Carr, The Bolshevik Revolution [Bolşevik Devrim], op.cit. cilt 2, s. 372.
19. Lenin Works [Eserler], cilt 31, s. 514, 516.
20. ibid. cilt 35, s. 475.
21. The Trotsky Papers, yayına hazırlayan J. M. Meijer, The Hague 1971, cilt 2, s. 745-9.
22. Lenin, Works [Eserler], cilt 36, s. 598.
23. ibid. cilt 45, s. 593.
24. Trotsky, The First Five Years of the Communist International [Komünist Enternasyonalin İlk Beş Yılı], op.cit. cilt 2, s. 270-1.
25. Lenin, Works [Eserler], cilt 29, s. 194.
26. Desiatyi sezd RKP (b), op.cit. s. 163-8.
27. KPSS v rezoliutsiakh, op.cit. cilt 1, s. 562.
28. The Trotsky Papers, op.cit. cilt 2, s. 347-9.
29. Odinnadtsatii sezd RKP (b), op.cit. s. 72-5.
30. Lenin, Works [Eserler], cilt 42, s. 602-3.
31. R. Ripes, The formation of the Soviet Union: Communism and Nationalism, 1917-1923 [Sovyetler Birliği'nin Oluşumu: Komünizm ve Milliyetçilik, 1917-1923], Cambridge 1964, s. 271.
32. Lenin, Works [Eserler], cilt 42, s. 421-3.
33. P. N. Pospelov, et. al., Vladimir İlyich Lenin, Biografiia, Moskova 1963, s. 611.

34. Trotsky, The Stalin School of Falsification, op.cit. s. 66-7.
35. Lenin, Works [Eserler], cilt 33, s. 372.
36. Dvenadtsatii sezd RKP (b), op.cit. s. 150.
37. Lenin, Sochineniia, 5.basım, cilt 45, s. 710. Aktaran M. Lewin, Lenin's Last Struggle [Lenin'in Son Mücadelesi], New York 1968, s. 153.
38. Lenin, Works [Eserler], cilt 42, s. 485.
39. ibid. s. 486.
40. ibid. s. 605-6.
41. ibid. s. 607-8.
42. ibid. s. 610-11.
43. ibid. cilt 42, s. 493.
44. ibid. cilt 45, s. 607.
45. ibid. s. 608.

12. Bölüm:

Son Nefese Kadar Mücadele...

1. KPSS v rezoliutsiakh, op.cit. cilt 1, s. 533.
2. I. Deutscher, The Prophet Unarmed, Londra 1959, s. 47.
3. Lenin, Works [Eserler], cilt 33, s. 353-4.
4. ibid. s. 490.
5. ibid. s. 490-1.
6. ibid. s. 494.
7. Trotsky, The Stalin School of Falsification, op.cit. s. 72.
8. 'Letter to the Congress', Lenin, Works [Eserler], cilt 36, s. 593.
9. ibid. s. 596-7.
10. ibid. cilt 33, s. 482.
11. ibid. s. 484-5.
12. Trotsky, The Stalin School of Falsification, op.cit. s. 73-4.
13. Lenin, Works [Eserler], cilt 36, s. 594-5.
14. Lenin, Sochineniia, 5.basım, cilt 54, s. 674-5. Aktaran Lewin, op.cit. s. 152-3.
15. Lenin, Works [Eserler], cilt 36, s. 596.
16. Cliff, Lenin, op.cit. cilt 1, s. 115.
17. Lenin, Works [Eserler], cilt 45, s. 607-8.
18. ibid. cilt 32, s. 34.

13. Bölüm: Nihai Yenilgi

1. Trotsky, My Life [Hayatım], op.cit. s. 482.
2. ibid. s. 486.
3. Stalin, op.cit. cilt 5, s. 261-2.
4. Dvenadtsatyi sezd RKP (b), op.cit. s. 563.
5. ibid. s. 526.
6. Stalin, op.cit. cilt 5, s. 271.
7. Dvenadtsatyi sezd RKP (b), op.cit. s. 577.
8. ibid. s. 96.
9. Stalin, op.cit. cilt 5, s. 209-10.
10. ibid. s. 223.
11. KPSS v rezoliutsiiakh, op.cit. cilt 1, s. 719-23.
12. Stalin, op.cit. cilt 5, s. 240.
13. The Trotsky Papers, op.cit. cilt 2, s. 813-5.
14. Trotsky, The Challenge of the Left Opposition, op.cit. s. 312-3.
15. Trotsky, My Life [Hayatım], op.cit. s. 481.
16. ibid. s. 481-2.
17. ibid. s. 537.
18. Trotsky, New Course, op.cit. : 27, 37.
19. Trotsky, The Challenge of the Left Opposition, op.cit. s. 154, 161.
20. Deutscher, The Prophet Unarmed, op.cit. s. 93.
21. Trotsky, Stalin, op.cit. s. 242-3.
22. A. Soboul, The French Revolution, 1787-1799 [Fransız Devrimi, 1787-1799], Londra 1974, cilt 2, s. 422.
23. ibid. s. 439.
24. Deutscher, The Prophet Unarmed, op.cit. s. 106-7.
25. Trotsky, Stalin, op.cit. s. 387.
26. ibid. s. 403-4.
27. Trotsky, My Life [Hayatım], op.cit. s. 508-9.
28. Stalin, op.cit. cilt 6, s. 47-53.
29. Carr, Interregnum, op.cit. s. 349.
30. R. H. McNeal, Bride of the Revolution: Krupskaya and Lenin [Devrimin Geline: Krupskaya ve Lenin], Londra 1973, s. 242.
31. Lenin, Works [Eserler], cilt 25, s. 385.
32. F. Engels, The Peasant War in Germany [Almanya'da Köylü Savaşı], Londra 1927, s. 135-6.
33. Lenin, Works [Eserler], cilt 36, s. 595.
34. Cliff, Lenin, op.cit. cilt 2, s. xi.
35. E. A. Preobrajenskiy, From NEP to Socialism: a Glance into the Future of Russia and Europe [NEP'ten Sosyalizme: Rusya ve Avrupa'nın Geleceğine Bir Bakış], Londra 1971, s. 99.
36. ibid. s. 116.
37. Ayrıntılı bilgi için bkz. Cliff, Lenin, cilt 2, s. 136-9.
38. M. A. Waters (ed.), Rosa Lüksemburg Speaks [Rosa Lüksemburg Konuşuyor], New York 1970, s. 395.

Kronoloji

1 Şubat 1918'den önce meydana gelen olaylar hem Julien hem de (batılı) Gregoryen takvimine göre, bu tarihten sonrakiler ise sadece Gregoryen takvimine göre düzenlenmiştir.

1917

- 15 Ekim / 7 Kasım Petrograd'da Geçici Hükümet devrildi; Kerenski kaçtı. Sovyetlerin İkinci Kongresi Bolşevik çoğunlukla Petrograd'da açıldı.
- 26 Ekim / 8 Kasım Tümü Bolşevik olan Halkın Komiserleri'nden oluşan yeni hükümetin oluşturulması. Toprağı kamulaştıran yasaların ilanı ve banş görüşmelerinin hemen başlatılması yönünde savaş halindeki bütün güçlere öneri verilmesi.
- 27 Ekim / 9 Kasım Kerenski birkaç yüz 'kossak'a komutanlık eden General Krasnov ile Petrograd'a karşı harekete geçiyor. Geçici hükümet ile Moskova Sovyet'i güçleri arasında savaşın başlaması.
- 29 Ekim / 11 Kasım Petrograd subaylık öğrencilerinin başarısız ayaklanması.
- 30 7 12 Kasım Petrograd dışında Kerenski'nin güçleriyle çatışma.
- 1 Kasım / 14 Kasım Kerenski'nin kaçışı ve Krasnov'un yakalanması:
- 2 Kasım / 15 Kasım Moskova'da Bolşeviklerin zaferi. Daha sonra askeri birliklerin öncüsü olan Gönüllü Ordu'nun Don Kossakları'nın başkenti Novo-Cherkassk'da Rus Ordusunun eski generali Aledseev tarafından oluşturulması.
- 4 Kasım / 17 Kasım Lenin'in diğer sosyalist parti temsilcilerinin hükümete katılması konusunda uzlaşmaz

- tutumuna karşı bazı önde gelen komünistlerin Halkın Komiserleri Konseyinden ve Bolşevik Parti Merkez Komitesi'nden istifaları.
- 7 Kasım / 20 Kasım Ukrayna'da erki ele alan Ukrayna Rada'nın Kurucu Meclis açılıncaya kadar devlet erkini kullanma hakkını ele aldığı belirten Üçüncü Evrensel belgesini yayınlaması. Sovyet Hükümeti'nin Genel Kurmay Başkanı Bukhonin'e barış görüşmelerini başlatması için emir vermesi.
- 9 Kasım / 12 Kasım Bukhonin'in Sovyet Hükümeti'nin emirlerine karşı gelmesi nedeniyle görevden alınması. Deniz Teğmeni Bolşevik Krilenko'nun Genel Kurmay olarak atanması.
- 13 Kasım / 1 Aralık Bolşevikler ve sosyal devrimciler arasında sosyal devrimcilerin hükümette yer almalarının önünü açan anlaşmaya varılması.
- 19 Kasım / 2 Aralık Kornilov darbesine katılmaları nedeniyle Noghilev yakınlarındaki Bikov'da tutuklu bulunan Kornilov, Deninkin ve diğer generallerin kaçarak Don bölgesinde Alekseev'in Gönüllü Ordusuna liderlik yapmaları.
- 22 Kasım / 5 Aralık Ateşkes için ön protokolün imzalanması.
- 2 Aralık / 15 Aralık Merkezi Güçlerle ateşkesin sonuçlandırılması.
- 4 Aralık / 17 Aralık Sovyet Hükümeti devrimci askeri birlikleri silahsızlandırması ve Kossakların Ukrayna üyelerinden Don bölgesine geçişlerine izin vermektен vazgeçmesi için Ukrayna Radasına iltimatı vermesi.
- 7 Aralık / 20 Aralık Bütün Rusya Karşı-devrimle, Sabotajla ve Spekülasyonla Mücadele Komisyonu, Çeka'nın oluşturulması.
- 9 Aralık/ 22 Aralık Brest-Litovsk'da barış görüşmelerinin başlaması.
- 13 Aralık/ 26 Aralık Kharkov'da Rada'nın erkine başkaldıran Ukrayna Sovyet Hükümeti'nin kurulması.
- 14 Aralık/ 27 Aralık Bankaları kamulaştıran yasanın çıkarılması.
- 23-31 Aralık / 5-13 Ocak 1918 Sovyetlerin Üçüncü Kongresi.

1918

5 Ocak / 18 Ocak	Kurucu Meclis'in açılması Bolşevik karşıtı bir çoğunluğu gösterdi.		
6 Ocak / 19 Ocak	Kurucu Meclisi kurmakla görevlendirilen deniz piyadesi ve askerlerin komutanının meclisi feshetmesi.		
7-14 Ocak / 20-27 Ocak	Sendikaların Birinci Kongresi.	23 Şubat	Dışişleri Komiseri olarak istifasını sunar. Toplantıda bulunmayan Lenin "emperyalist Anglo-Fransız birliklerden yardım kabul edilmesini" destekleyen bir not gönderir. Troçki'nin önerisi 5'e karşı 6 oyla kabul edilir. Almanların yeni barış koşulları Sovyet Hükümeti'nin eline geçer.
8-9 Ocak / 21-22 Ocak	Brest-Litovsk barış görüşmelerini konu alan olağanüstü merkezi komitesi toplantısı. Hem Lenin'in (toprakların ilhakına izin veren barış antlaşması) hem de Troçki'nin (ne barış ne savaş önerilerine karşı Bukharin'in (Almanya'ya karşı devrimci savaşın sürdürülmesi) önerisi oylamayla kabul ediliyor.	25 Şubat	Halkın Komiserleri Konseyi ve Bolşevik Parti Merkez Komitesi barış antlaşmasını imzalamayı kabul ederler. Don bölgesinde anti-bolşevik hareketin merkezleri olan Rostov ve Novo Cherkassk Kızıl Birlikler tarafından işgal edilir. Gönüllü Ordu güneye doğru geri çekilir ve Kuban bölgesine girer.
16-23 Ocak / 29 Ocak-3 Şubat	Kiev'de Bolşevik isyanının Ukrayna birlikleri tarafından nihai olarak bastırılması.	2 Mart	Alman Ordusu Kiev'i işgal eder ve Ukrayna Rada hükümetini yeniden kurar.
28 Ocak / Şubat	Kiev'in Kızıl Ordu tarafından işgali.	3 Mart	Brest-Litovsk Barış Antlaşması imzalanır.
29 Ocak / 9 Şubat	Rada temsilcileri Merkez Güçlerle ayrı bir barış antlaşması imzalıyor.	6-8 Mart	Yedinci Parti Kongresi.
30 Ocak / 10 Şubat	Sovyet barış delegasyonunun başı olarak Troçki barış antlaşmasını imzalamayı reddeden ama savaşın sonunu ve Rus ordusunun çekilmesini ilan eden bir deklarasyon yayınlıyor.	8 Mart	Bolşevikler "Komünist" ismini alırlar.
18 Şubat	Almanlar ilerleyerek Dvinsk'i işgal eder. Merkez Komitesinin olağanüstü toplantısının sabah oturumunda Troçki ve Bukharin destekçileri Lenin'e karşı oy kullanırlar, öğleden sonraki oturumda ise Troçki'nin Lenin tarafına kaymasıyla Lenin'in ivedi barış önergesi kabul edilir.	12 Mart	Hükümet Petrograd'dan Moskova'ya taşınır.
19 Şubat	Kızıl Ordu'nun oluşturulması için kararname çıkarılır.	13 Mart	Troçki'ye Savaş Komiseri görevi verilir.
22 Şubat	Merkez Komite Toplantısında Troçki, Almanlara karşı müttefik güçlerden yardım istemeyi önerir,	14 Mart	Yerel Kossak Hükümeti'nin kaçması üzerine Kızıl birlikler Kuban'ın başkenti Ekaterinodar'i işgal ederler.
		14-16 Mart	Sovyetlerin Dördünü Kongresi.
		15 Mart	Sovyetlerin Dördüncü Kongresi Brest-Litovsk Barış Antlaşması'nı onaylar. Sol Sosyalist Devrimciler antlaşmanın imzalanmasını protesto ederek hükümeti terk ederler.
		6 Nisan	Japonlar Vladivostok'a saldırır.
		9 Nisan	Trans-Kafkasya'nın bağımsızlık ilanı.
		15 Nisan	Türkler Bakü'yü alır.
		23 Nisan	Dış Ticareti kamulaştırma yasa çıkar.
		29 Nisan	Almanlar Ukrayna Radasını kapatır; General Skoropadsky Ukrayna'nın Hetman'ı olarak diktatör ilan edilir.
		6 Mayıs	İsyancı anti-sovyet Kossaklar Novo-Cherkassk'ı

	işgal eder.		
8 Mayıs	Almanlar ve Kossaklar Rostov'u işgal eder.	6 Ağustos	Çeko-Slavaklar ve anti-bolşevikler Kazan'ı ele geçirir, bu ilerleyişlerinin yüksek bir noktasıdır.
25 Mayıs	Sovyetler ve Çeko-Slovaklar arasında açık çatışmalar başlar; Çeko-Slovaklar Cheliabinsk'i işgal eder.	14 Ağustos	Bolşevik Sovyetler yerel halk tarafından yıkılınca General Dusterville'in komutanlığında az sayıda İngiliz birlikleri Bakü'yü işgal eder.
26 Mayıs	Trans-Kafkasya Federasyonu Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan olarak üçe ayrılır.	15 Ağustos	General Deninkin liderliğindeki Gönüllü Ordu, Kuban bölgesinin başkenti Ekaterinodar'ı ele geçirir.
28 Mayıs	Çeko-Slovaklar Doğu Rusya'da ve Sibiry'a da bir dizi kenti ele geçirirler.	26 Ağustos	Gönüllü Ordu kendisini denize nıştıran Novorossisk'i işgal eder.
29 Mayıs	Bütün Rusya Sovyetleri Yürütme Komitesi kısmi zorunlu askerliği başlatır.	30 Ağustos	Fanya Kaplan silahla Lenin'i yaralar. Petrograd'ın önde gelen komünistlerinden Uritzky sosyal devrimciler tarafından öldürülür.
8 Haziran	Çeko-Slovaklar Samara'yı işgal ederler. Kurucu Meclisin sosyalist devrimci üyelerin başı çektiği anti-bolşevik bir hükümetin kurulmasını olanaklı kılarlar. Sibiry'a'nın Omsk kentinde anti-bolşevik hükümet kurulur.	4 Eylül	Sovyet İçişleri Komiseri Petrovsky burjuvaziye karşı "kitlesel terör" çağrısını yayınlıyor.
11 Haziran	Yoksul Köylülerin Komitesi kurulur.	8-23 Eylül	Sibiry'a ve Doğu Rusya anti bolşevik hükümetlerinin temsilcileri Ufa'da Konferansında beş kişilik bir direktörlük şeklinde merkezi bir otorite kurma kararı alırlar.
17-19 Haziran	Tobol'da Sovyet rejimine karşı başarısız bir ayaklanma yapılır.	10 Eylül	Kızıl Ordu Kazan'ı ele geçirir. Bu Volga hareketinin dönüm noktasıdır.
20 Haziran	Sosyal devrimciler Petrograd'ın önde gelen komünistlerinden Volodarsky'e suikast düzenler.	14 Eylül	Britanya birliklerinin çekilmesi üzerine Türkler Bakü'yü işgal eder. Ermeni katliamı gerçekleşir.
28 Haziran	Büyük sanayi işletmelerinin kamulaştırılması.	20 Eylül	Trans-Kafkasya yöneticilerinin emri üzerine 26 Bakü komiseri Krasnovodsk ve Askabad arasındaki çölde infaz edilirler.
4-10 Temmuz	Sovyetlerin Beşinci Kongresi yeni anayasayı kabul eder.	8 Ekim	Kızıl Ordu Samara'yı ele geçirir.
6 Temmuz	Sol sosyalist devrimciler Alman Büyükelçi Kont Mirbach'a Moskova'da suikast düzenler. Sol sosyal devrimciler ayaklanır. Iaroslav kenti Boris Savinkov'un önderliğinde hareket eden isyancılar tarafından alınır.	6-9 Kasım	Sovyetlerin Beşinci Kongresi.
11 Temmuz	Volga cephesinin Sovyet komutanı Muraviev Bolşeviklere karşı döner ve Movkova üzerine birlikler göndermeye çalışır. Birlikleri kendisiyle birlikte hareket etmeyi reddeder ve Muraviev vurulur.	9 Kasım	Almanya'da devrimci ayaklanma sonucu Kaiser tahtan feragat eder ve Hollanda'ya kaçar.
16 Temmuz	Eski Çar ve ailesi Ekaterinburg'da vurulur.	13 Kasım	Sovyet Hükümeti Brest-Litovsk anlaşmasını geçersiz kılar. Ukrayna milliyetçileri Petlura liderliği altında Belala Tserkov'da Hetman'a isyan ederler.
21 Temmuz	Iaroslav Sovyet birlikleri tarafından ele geçirilir.	18 Kasım	Amiral Kolçak Omsk'daki darbeden ve sosyalist devrimcilerin tutuklanmasından sonra diktatör ilan edilir.
2 Ağustos	Müttefikler Archangel'i işgal eder, Kuzey Rusya'da anti-bolşevik bir hükümet oluşturulur.	21 Kasım	Sovyet Hükümeti iç ticareti kamulaştırır.

- 27 Kasım Ukrayna'nın Bolşevikler tarafından işgaline bir ön adım olarak Ukrayna Geçici Sovyet Hükümeti kurulur.
- 14 Aralık Hetman Skoropadsky kaçır. Batıya doğru hareket eden Kızıl Ordu eskiden Almanya'nın işgali altındaki girer, Minsk'i işgal eder.

1919

- Ocak Almanya'da sosyal demokratların elindeki hükümet devrimi bastırır, Karl Liebknecht ve Rosa Lüksemburg öldürülür.
- 3 Ocak Batıya ve güneye doğru hareket eden sovyet birlikleri Latviya'nın başkenti Riga'ya, Doğu Ukrayna'nın en büyük kenti Kharkov'u ele geçirirler.
- 16-25 Ocak Sendikaların İkinci Kongresi.
- 2-7 Mart Komünist Enternasyonal'in Birinci Kongresi Moskova'da yapılır.
- 13 Mart Volga'ya doğru hareket eden Kolçak ordusu Ufa'ya ele geçirir.
- 18-23 Mart Komünist Partisi'nin Sekizinci Kongresi.
- 21 Mart Macaristan'da sovyet rejimi kurulur.
- 26 Mart Kolçak'ın saldırısı orduları Volga'ya ulaşmadan önce durdurulur.
- Nisan Bavyera Sovyet Cumhuriyeti yıkılır.
- 7 Mayıs Sovyet birliklerinin başı Ataman Grigoriev isyan eder, anti-bolşevik ve anti-semitik bir manifesto yayınlar.
- 15-17 Mayıs Grigoriev birlikleri Elizavetgrad'da büyük bir soykırım yapar.
- 4 Haziran Partizan lideri Makhno Kızıl Ordu ile bağına kopar.
- 9 Haziran Ufa kızıl birlikler tarafından alınır, Kolçak geri çekilmeye devam eder.
- 25 Haziran Deninkin Kharkov'u ele geçirir.
- 1 Temmuz Sovyet birlikleri doğu cephesinde ilerleyerek Perm'i alır.

- 25 Temmuz Kızıl Ordu Cheliabinsk'i işgal eder.
- 27 Temmuz Grigoriev Makhno tarafından öldürülür.
- 1 Ağustos Macaristan Sovyet Hükümeti düşer.
- 23 Ağustos Deninkin Odessa'yı alır.
- 30 Ağustos Kızıl Ordu Kiev'den çekilir.
- 25 Eylül Anarşistler Komünist Partisi'nin Moskova komitesini bombalar, sayısız komünist ölümler veya yaralanır.
- 14 Ekim Deninkin Orel'i işgal eder.
- 20 Ekim Kızıl Ordu Orel'e tekrar ele geçirir.
- 14 Kasım Kızıl Ordu Kolçak'ın başkenti Omsk'i alır.
- 5-9 Aralık Sovyetlerin Yedinci Kongresi.
- 12 Aralık Kızıl Ordu Kharkov'u alır.

1920

- 4 Ocak Kolçak kumandanlığını Deninkin'e bırakır.
- 8 Ocak Kızıl Ordu Deninkin hükümetinin bulunduğu Rostov'u alır.
- 16 Ocak Müttfiklerin Yüksek Konseyi Sovyet Rusya'yı blokaja alır.
- 2 Şubat Estonya ile barış antlaşması imzalanır.
- 7 Şubat Devrimci Komite'nin kararı üzerine Kolçak infaz edilir.
- 10 Şubat Kızıl Ordu askerlerini üretime seferber etmek amacıyla "emek ordusu" örgütlenmeye başlanır.
- 19 Şubat Archangel'deki Kuzey Hükümeti düşer.
- 17 Mart Kızıl Ordu Kuban'ın başkenti Ekaterinodar'i işgal eder.
- 13 Mart Almanya'da Kapp darbesi başlar.
- 15 Mart Kapp darbesi işçileri direnişi sonucunda yenilir.
- 27 Mart Deninkin'in demoralize olmuş Beyaz Ordusu'nu takip eden Sovyet birlikleri Novorossisk limanını ele geçirirler.
- 3-6 Nisan Sendikaların Üçüncü Kongresi.
- 4 Nisan Deninkin istifa eder yerini General Baron Peter Wrangel'e bırakır.
- 27 Nisan Kızıl Ordu Bakü'yü ele geçirir. Azerbaycan

29 Nisan-5 Mayıs:	Sovyet Hükümeti kurulur.
6 Mayıs	Komünist Partisi Onuncu Kongresi.
7 Mayıs:	Polonyalılar Kiev'e girer.
6 Haziran	Sovyet Hükümeti Gürcistan ile bağımsızlığını tanıyan anlaşmayı sonlandırır.
12 Haziran	Wrangel kuzeye Kırım'a doğru harekete geçer.
11 Temmuz	Kızıl Ordu Kiev'i tekrar ele geçirir.
21 Temmuz-6 Ağustos:	Kızıl Ordu Polonya cephesine taarruzda Minsk'i ele geçirir.
1 Ağustos	Komünist Enternasyonal'in İkinci Kongresi.
21 Eylül	Kızıl Ordu Brest-Litovsk'u alır.
12 Ekim	Rusya-Polonya barış görüşmeleri Riga'da başlar.
14 Kasım	Polonya ile barış ön protokolü imzalanır.
29 Kasım	Wrangel Kırım'dan çekilir.
	Sovyet Hükümeti küçük sanayi işletmelerini kamulaştırır.

1921

1-17 Mart	Kronştad ayaklanması.
8-12 Mart	Yeni Ekonomik Politika açıklanır. (hububata el koyma yerini ilk önce aynı sonra nakit vergilere bırakır)
18 Mart	Almanya'da Mart Eylemi başlar.
Aralık	Lenin hastalanır.

1922

Ocak-Şubat	Politbüro hastalığından dolayı Lenin'e altı hafta fazladan izin verir.
3 Mart	Dış ticaretteki tekelin zayıflatılmasına karşı Kamenev'e ilk mektup gönderilir.
6-25 Mart	Sağlığının kötüleşmesi nedeniyle Lenin yeniden uzun bir izne ayrılır.
27 Mart-2 Nisan	Komünist Partisi Onbirinci Kongresi.
23 Nisan	Ağustos 1918'de sosyal devrimci Fanya Kaplan

15 Mayıs	sıktığı iki kurşundan birinin çıkartılması için Lenin ameliyata alınır.
22 Mayıs	Stalin'e, Politbüro'nun dış ticarete devlet tekelinin değiştirilmez bir ilke olarak yeniden ele almasını öneren mektup verilir. Stalin direnir.
25 Mayıs	Politbüro Lenin'in dış ticaret tekeli konusundaki talebini kabul eder.
Haziran ortası	Lenin felç olur ve konuşma yeteneğini kaybeder.
10 Ağustos	Lenin'in sağlığı düzelir.
11 Ağustos	Sovyet Cumhuriyetleri arasındaki ilişkilerin belirlenmesi için bir komisyonun (RKI) kurulması kararlaştırılır.
21 Ağustos	Komisyon Stalin'in "otonomileştirme" projesini kabul eder.
15 Eylül	Lenin Stalin ile RKI hakkında görüşür, ertesi gün de bu kurumun çalışmalarını eleştiren bir mektubu RKI'ya yazar.
22 Eylül	Gürcistan Merkez Komitesi Stalin'in projesini reddeder.
24-25 Eylül	Lenin Stalin'den RKI çalışmaları konusunda kendisinin sürekli bilgilendirmesini ister.
25 Eylül	Stalin'in RKI komisyonu toplanır ve "otonomileştirme" projesine daha kesin bir şekil verir.
26 Eylül	RKI çalışmaları konusunda hazırlanan dosya Stalin tarafından Lenin'e ulaştırılır.
27 Eylül	Lenin cumhuriyetlerin birleştirilmesi konusunda görüşmek üzere Stalin'i çağırır. Lenin SSCB'nin kurulması yönündeki görüşlerini belirten bir mektubu Kamenev'e gönderir.
28-30 Eylül	Stalin Politbüro'ya yazarak Lenin'i "ulusal liberalizm" ile suçlar.
2 Ekim	Lenin Ordzhonikidze ile ayrı, Gürcistan Merkez Komitesi'nin üç üyesi ile ve Azerbaycan'dan Myasnikov ile birleşme projesini görüşür.
	Lenin Gorki'den dönerek Kremlin'de çalışmaya başlar.

6 Ekim	Lenin'in bulunmadığı Politbüro toplantısında devletin dış ticaret tekeli sınırlama kararı alınır. Lenin'in SSCB projesi kabul edilir. Lenin Kamanev'e yazarak Büyük Rusya şovenizmine karşı mücadele edeceğini açıklar.
11 Ekim	Lenin Troçki ile buluşarak bürokrasiye karşı birlikte mücadele konusunu tartışırlar.
13 Ekim	Dış ticaret konusundaki kararı eleştiren bir mektup Stalin'e gönderilir bu kararın yeniden görüşülmesi istenir.
21 Ekim	Lenin Trans-Kafkasya Federasyonu'nu kabul etmedikleri için Gürcüleri eleştirir.
22 Ekim	Gürcistan Merkez Komitesi kolektif olarak istifa eder.
Kasım (ilk yarısı)	Moskova Ordzhonikidze'ye karşı tutum alır. Tsintsadze tarafından yazılan bir mektup Lenin'e ulaşır ve Gürcistan konusunda Stalin-Ordzhonikidze'nin ortak tutum içinde olduğundan şüphelenir.
5 Kasım-5 Aralık:	Komünist Enternasyonal'in Dördüncü Kongresi Moskova'da yapılır.
13 Kasım	Lenin kongrede konuşur.
20 Kasım	Lenin'in son konuşması (Moskova Sovyetinin bir toplantısında).
24 Kasım	Şüphelenen Lenin Gürcistan sorununu araştırma komitesinin kompozisyonu konusundaki oylamaya katılmaz.
25 Kasım	Politbüro Dzerzhinsky liderliğindeki komisyonun kompozisyonunu onaylar. Komisyon Tibilis'e gider.
Kasım sonu:	"O olay": Ordzhonikidze Mdivani'nin destekçisi olan Kabankize'ye vurur.
7-12 Aralık	Lenin Gorki'ye izne gider.
9 Aralık	Rykov Gürcistan'a geri döner ve Lenin ile görüşür.
12 Aralık	Lenin Troçki'ye bir dahaki Merkez Komite toplantısında dış ticaret tekeli konusundaki ortak

13 Aralık	anlayışlarını savunmasını önerir.
15 Aralık	Lenin iki kez tehlikeli beyin kanamaları geçirir. Lenin Stalin'e "emekli olmak için gerekli adımları attığımı" ve dış ticaret tekeli konusundaki ortak tutumlarını savunması için Troçki ile bir anlaşmaya vardığını belirten bir mektup yazar.
18 Aralık	Merkez Komite toplantısı bir önceki kararını geri alarak dış ticaret tekeli konusunda Lenin-Troçki tutumunu benimser. Merkez Komitesi Lenin tıbbi bakımını denetlenmesi için Stalin'e sorumluluk verir.
21 Aralık	Lenin Merkez Komitesi toplantısındaki zaferden dolayı Troçki'ye kısa bir mektup yazar.
22 Aralık	Stalin, Lenin'in dikte ettiği bir mektubu kaleme aldığı için Krupskaya'yı eleştirir.
22-23 Aralık gecesi	Lenin tekrardan yan felç olur.
23-31 Aralık	Lenin "Vasiyeti" olarak bilinen notlarını dikte eder. 30-31 Aralıkta ulusal sorun ve Gürcistan meselesi hakkındaki memorandum, daha sonra Stalin hakkındakilerle birlikte bu notların sonuncularını oluşturuyor.
24 Aralık	Lenin kendi "jurnal"lerini dikte etmesine izin verilmediği taktirde doktorların bakımını reddedeceğini söyler. Politbüro bu izni verir.
30 Aralık	Sovyetlerin Birinci Kongresi SSCB'nin oluşumunu ilan eder.

1923

Ocak-Şubat	Lenin beş makale dikte eder: "Bir Jurnalın Sayfalarından", "İşbirliği Üzerine", "Bizim Devrimimiz", "İşçilerin ve Köylülerin Müfettişliği Üzerine", "Daha Az, Ama Daha İyi".
4 Ocak	Lenin "Vasiyet"ine Stalin'e görevden alınmasını öneren bir ek yapar.
24 Ocak	Lenin Dzerzhinsky komisyonu bulguları dosyasını ister. Politbüro bu konuda gönülsüzdür.

- 1 Şubat Politbüro Lenin'in talebine boyun eğerek komisyon dökümanlarını ona teslim eder. Lenin kendi sekretaryasının bu materyalleri incelemesini ister.
- 3 Mart Lenin'in özel araştırma komitesi Gürcistan meselesi hakkındaki bulgularını sunar.
- 5 Mart Lenin Troçki'den ikisinin adına da bir sonraki Merkez Komite toplantısında Gürcistan Merkez Komitesi'ne sahip çıkmasını ister. Troçki aynı gün yanıt verir. Lenin Stalin'e bir mektup dikte etmeye başlar.
- 6 Mart Lenin Stalin'den Krupskaya'ya karşı kaba davranışından dolayı özür dilemesini istediği mektubu bitirir. Gürcülere, Mdivani ve arkadaşlarına yazılan bir diğer mektup, Stalin ve Ordzhinikidze'ye karşı kendisinin onların yanında olduğunu belirtir. Kamanev Krupskaya'dan Lenin'in Stalin'i politik olarak ezeceğini duyar. Lenin'in sağlık durumu kötüleşir.
- 10 Mart Yeni bir beyin kanaması Lenin'in vücudunun yarısını felç eder ve konuşamaz duruma getirir. Lenin'in politik faaliyeti sona ermiştir.
- 8 Haziran Bulgaristan'da Tsankov darbesi.

1924

- 21 Ocak Lenin'in ölümü.

İNDEKS

21 Koşul 50, 59-63

A

- Abbès, Sidi Bel 88
- Afrika
ulusal sorun 59
- Albert, Max 20
- Alman Bağımsız Sosyal Demokratik Parti 26, 92
bölünüyor 26-27
Komünist Enternasyonal İkinci Kongresi 50, 57
Sosyalist Enternasyonal'den ayrılıyor 26
- Alman Birleşik Komünist Partisi 27
- Alman Komünist Partisi 22, 31, 32, 37, 82, 92
1923'deki grevler 187
1923'deki kriz 190, 190-192
kitleleri tutamıyor 35
Komünist Enternasyonal İkinci Kongresi 50
Lenin'in mektubu 43
Moskova'dan aldığı para 78
Saksonya hükümetine katılıyor 200
Seçimleri boykot ediyor 34
Yahudi düşmanlığı yapıyor 194-195
- Alman Komünist İşçiler Partisi 38
- Alman Mart Eylemi (Märzaktion) 81,92-96
- Alman Sosyal Demokrat Partisi
Lenin 1914'den önce eleştirmiyor 65
1923'de hükümette yer alıyor 191
- Almanya
1923'deki grev dalgası 186-188
büyük enflasyon 185
devrimci durtum 184-187
devrimin yenilgisi 184-211
Kapp Darbesi 123

Ruhr Bölgesi 184
Ulusal Meclis seçimi 34
Alman Devrimi
1918 devriminin başarısızlığı 31-38
Kasım 1918 20
önemi 21, 24, 204
Ulusal Meclis seçimleri 32
Almanya İşçi ve Asker Sovyetleri
Kongresi 34
Amerika
Komünist Enternasyonal İkinci Kongresi 50
Anderson, Evelyn 185
Andreev 143, 144
Antonov, A S 151
Asya
Ulusal sorun 59
Avusturya Komünist Partisi
21 Koşulu kabul ediyor 63
Komünist Enternasyonal İkinci Kongresi 50
Azerbaycan 223

B

Babel, Isaak 178
Babeuf, Gracchus 252
Bakunin 131
Baltık Ekonomik Konferansı 216
Barrow 116
Bautzen 186
Bavyera 24
Bavyera Sovyet Cumhuriyeti 28, 49
Lenin'in mektubu 49
Belfast 25, 116
Bell, Tom 109, 114
Berkovitsa 124
Berlin 25, 187, 188, 189
Beyaz Ordu 120
Beyaz Rusya 223
Birinci Dünya Savaşı 105
Birinci Enternasyonal 22
Blagoev, Kimitar 118-120, 124, 129
Bogdanov, P A 211
Bolşevik Parti 263
işçi sınıfı partisi 127
köylü teşkilatı yok 128
Kurucu Meclis 45
parlamento 45
rejimi krizde 142-159
Temmuz günleri 35

Bolşevikler 196
Bolşevikler Devlet İktidarını Ellerinde Tutabilecekler mi? 207
Bologna 26
Bolşevizm
Komünist Enternasyonal 64-84
Bordiga, Amadeo 88, 90, 91-92, 93
Faşizm değerlendirmesi 91
Komünist Enternasyonal İkinci Kongresi 53
Böttcher, Paul 201
Brandenburg 186
Brandler, Heinrich 78, 95, 190, 197, 199, 200, 209
Bremen 187
Broué, Pierre 80, 185, 190
Brunswick 25
BSP. *Bakınız* İngiliz Sosyalist Partisi
Buharin, Nikolai 79, 89, 93, 94, 141, 182, 191, 245
dış ticaret tekeli 216
Komünist Enternasyonal İkinci Kongresi 53
Lenin'in vasiyetindeki yorumu 238
Lenin'in vasiyetinin yayınlanmasına karşı çıkış 247
Mart Eylemi 130
sendika tartışması 144
İngiltere Komünist Partisi 111
Bulgar Sosyal Demokrat Partisi 118
Bulgar Sosyalistleri
Komintern'e Katılıyor 26
Bulgaristan 118, 118-120
başarısızlık 118-120
Haziran 1923'deki darbe 120-123
Kızıl Halk Yılığı 119
toprak dağılımı 128
Bulgaristan Komünist Partisi
1923'deki darbe 120
21 koşulu kabul ediyor 63
işçi tabanından yoksun 127
Komünist Enternasyonal İkinci Kongresi 50
Burnham, Lord 116
Bürokrasiye karşı mücadele 231-233

C

Cachin, Marcelle 86
Carr, E H 119, 171
Chemnitz
fabrika işçileri konferansı 201
Clemenceau 23
Clyde 116
Clyde İşçi Komitesi 102, 105
Clydeside 25

Connolly, James 103
Crispien, Artur 57, 74
Cuno 184, 188-189, 191
grevi 189

Ç

Çekir 151
Çekoslovak Sosyal-Demokratik Parti 26
21 koşulu kabul ediyor 63
Çekoslovakya Sosyalist Solu
Komünist Enternasyonal İkinci Kongresi 50
Çin 74
Radek'in konuşması 74

D

Däumig, Ernst 51, 96
De Leon, Daniel 103
Demokratik merkezîyetçilik 75-83
Deneyimin önemi 65-69
Deutscher, Isaac 232
Devlet kapitalizmi
Lenin öneriyor 164-165
Devrimci liderlik 47-48
Dış ticaret tekeli 215-218
Lenin sınıyor 215-218
Die Rote Falke 92, 93, 189, 191
Yahudi dışmanlığı yapıyor 194
Dimitrov, Georgi 80, 126
Draçkoviç, M M 82
Dresden 186, 188
Dubrovinski 211
Dzerjinskiy, Feliks 144
Lenin kınıyor 230

E

Eistman, Max 248
Eberlein, Hugo 20, 22, 95
Ebert, Friedrich 34
Ehrenburg, Ilya 178
Eisenach 25
Ekim Dersleri 206
Ekim Devrimi 19
Ekim'in Dersleri 249
Emden 187
Enderle, August 192
Enflasyon
Almanya'daki etkisi 185

Engels, Friedrich 69, 99, 257
İngiltere Sosyal Demokrat Federasyon'u eliştiriyor 99
Erfurt 25
Ermenistan 223

F

Faşizm 91
Ferdinand 124
Fischer, Ruth 93, 94, 196, 201, 204
Schlageter sarması 193
Fotieva, L A 227, 243
Frankfurt 188
Fransız Komünist Partisi
sağ oportünizm 85
Cezayir 87
Lenin'in mektubu 43
Fransız Komünist Partisi'nde sağ oportünizm 85-88
Fransız Sosyalist Partisi
21 koşul kabul ediyor 63
Komünist Enternasyonal İkinci Kongresi 50
Komünist Enternasyonal'e katılıyor 27
Strasbourg Konferansı 86
Tours Kongresi 80, 86
Friesland, Ernst 93
Frölich, Paul 32
Frossard, L O 68, 86

G

Gallacher, Willie 102, 113
Geçiş Dönemi Ekonomisi 160
Geyer, Curt 94
Glasgow 25
Glavpolitput 143
Gorki, Maksim 213
Gorter, Herman 89
Gotha 25
Gramsci, Antonio 88, 254
Grothe 186
Günay Galler Sosyalist Birliği 110
Guralski, August 81
Gürcistan 223
ulusal sorunu 224-230

H

Hamburg 187
Hammer or Anvil 189
Heckert, Fritz 201

Heidelberg 38
Herman Gorter 89
Hilferding 191
Hizipler yasaklanıyor 156
Hoern, Edwin 196
Hollanda Komünist Partisi
21 koşulu kabul ediyor 63
Hollandalı Tribünistler 89
Hörsing, Otto 94
Hyndman, H M 99
grevlere karşı 100

I-İ

Iolle, Adolf 250
İkinci Enternasyonal 16
İl Soviet 88
İngiliz İşyeri Temsilcileri Hareketi 106, 106-109, 115
İngiltere İşçi Partisi 111
Lenin'in tavrı 111
İngiltere 117
1917'deki grevler 107
1919'daki grevler 117
askerler isyanda 116
devrimci dalga 25
Komünist Enternasyonal İkinci Kongresi 50
polis greve çıkıyor 117
polise göre devrimci durum 116-118
İngiltere Komünist Partisi 99-103, 114, 115
Lenin'in şekillendirici rolü 109, 109-113
Rusya'dan aldığı para 77
İngiltere Sosyal Demokratik Federasyon 99
grevlere karşı 100
İngiltere Sosyalist Partisi 99, 99-103
savaş tavrı 101
İngiltere Sosyalist İşçi Partisi 99, 103-106, 109
Internationale Presse-Korrespondenz 196
İşçi devleti
bürokratik dejenerasyona uğramış 147
İşçi Muhalefeti 144, 148, 158
sendika tartışması 144, 145
İşçi sınıfı 170
ücretleri 170
İşçi ve Köylü Müfettişliği 231-233, 246. *Bakınız* Rakri.
İşsizlik 168
İtalyan Komünist Partisi 43
aşırı-solculuk 88
Komünist Enternasyonal İkinci Kongresi 50
Lenin'in mektubu 43

İtalyan Sosyalist Parti
21 koşulu kabul ediyor 63
Komintern'e katıyor 26
İtalyan Sosyalist Partisi 81
Ocak 1921 Kongresi 81

J

Jogiches, Leo 33, 92
Justice 99

K

Kabaçiev, Khristo 80, 81
Kadet 180
Kalinin 254
Kamenev, L B 211, 230, 243
Almanya 1923 198
iliş ticaret tekeline yumuşatmak istiyor 216
Lenin'in vasiyetindeki yorumu 238
KAPD. *Bakınız* Alman Komünist İşçiler Partisi
Kaplan, Dora 213
Kapp Darbesi 38, 39, 123, 189
Kapp, Wolfgang 38
Kautsky, Karl
Lenin 1914'den önce eleştirmemiş 65
Kıvıradze 226
Kerenski 204
KEYK. *Bakınız* Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi
Kienhal Konferansı 17
Kilbride gemisi 116
Kira Sınırlaması Yasası 106
Kirkwood, Dave 106
Kiselev 148
Kızıl Halk Yılığ (Bulgaristan) 119
Klugman, James 114
Kolarov 80
Kolçak 180
Kolçak Hükümeti 180
Kollontay, Alexandra 89
sendika tartışması 144
Köln 188
Komünist Enternasyonal 23. *Bakınız* Üçüncü Enternasyonal
21 Koşul 60, 60-63
Birinci Kongresi 18-23
Dördüncü Kongresi 141, 202-204, 218, 221
İkinci Kongresi 50, 50-51
kırmak gerekli 17
Kuruluş Kongresi 20
Macar Devrimi 29

Tarihteki Yeri 23
Üçüncü Kongresi 83
Komünist Manifesto 22, 40, 59
Köner, Wilhelm 188
Kornilov, General 203
Rusya'da darbesi 204
Kosior, V 181
Köylüler
Bulgaristan Komünist Partisi'nin tavrı eleştiriliyor 123
işçi sınıfı ayrı örgütlenmeli - Lenin 56
Kronştad 155-156
Macar Devrimi'nin çöküşü 31
Yeni Ekonomik Politika 160, 166-168
KPD. *Bakınız* Alman Komünist Partisi
Kresinski 143, 144, 217
Kronştad
sıkıntı satılıyor 153, 153-154
ve Yahudi düşmanlığı 154
Krupskaya 226, 239, 254
Lenin'in marşını sergilenmesini protesto ediyor 256
Kun, Bela 29, 30, 74, 80, 94, 211, 258
Komünist Enternasyonal İkinci Kongresi 54
Lenin tarafından eleştiriliyor 31, 82
Mart Eylemi 130
Mart Eylemi için Lenin tarafından azarlanıyor 132
Küsimen 80
Kuybişev
Lenin'in vasiyeti'nin yayınlanmasına katışı 247
Kızıl Ordu 5

L

La dolce vita
NEP 176
Yeni Ekonomi Politika 176
Latin Amerika
ulusal sorun 59
Lazic, B 82
Leipzig 25, 186
Leonov, Leonid 175
Levi, Paul 36, 38, 80, 81, 82, 92, 111, 134, 211
Lenin, Troçki ve Radek tarafından destekleniyor 93
Mart Eylemini eleştiriyor 130-132
İngiltere Komünist Partisi 111
Liebknecht, Karl 33, 34, 92, 205
Lloyd George, David 23
Lübeck 187
Ludendorff, General 192
Lukacs, George 54

Komünist Enternasyonal İkinci Kongresi 54
Lüksemburg, Rosa 31, 32, 33, 34, 35, 36, 67, 73, 92, 205, 262
bağımsız devrimci örgüt 37
Lunaçarski 211

M

Macar Devrimi 23, 24, 25
Macar Sosyal Demokratik Parti 29
Macar Sovyet Cumhuriyeti
çöküşü 28-31
Macaristan Komünist Partisi 29
Macaristan Komünist Partisi
21 koşulu kabul ediyor 63
Komünist Enternasyonal İkinci Kongresi 50
Maclean, John 101
MacManus, Arthur 109, 114
Magdeburg 25
Makharadze, Filipp İyescviç 225, 230
Manchester
grevler 106
Manu, Tom 104
Mannheim 188
Marks ve Engels 22
geri kalmış ülkeler 59
Mart Eylemi 92-96, 130-141
Bolşevik liderliği bölüyor 132-133
Lenin ve Troçki tarafından eleştiriliyor 135-137
Üçüncü Enternasyonal'in kongre kararları 138
Üçüncü Enternasyonal'in 3. Kongresi 133-135
Martov 240
Maslow, Arkadi 93, 196, 200
McClaine, William 102, 111
Mdivani, P G 225, 230, 244
Menşevikler 159
Merkezçilik 59
Meyer, Ernest 80, 190
Miliutin 216
Minev 80
Modigliani 89
Molotov
Lenin'in vasiyetinin yayınlanmasına karşı 247
Moskova 127
Muir, John 105, 106
Muller, General 199
Muller, Hermann 194
Münih'te sovyet cumhuriyetleri 25
Murphy, J T 73, 104, 114, 115
Mussolini, Benito 91

N

- Napolyon 193
Ne Yapmalı?
Bulgarcaya çevriliyor 119
Bulgaristan 129
Nenni, Pietro 90
NEP. *Bakınız* Yeni Ekonomik Politika
NEP'ien 167
Nisan Tezleri 17
Norveç İşçi Partisi 26
Norveç Komünist Partisi
21 koşulu kabul ediyor 63
Komünist Enternasyonal İkinci Kongresi 50
Noske, Gustav 34

O

- On'lar Platformu
sendika tartışması 145-149
Ordine Nuovo 88
Ordnjbnikidze, G. K. 244
Gürcistan sorunu 225-230, 226
Lenin cezalandırılmasını istiyor 228

P

- Pankhurst, Sylvia 110
Lenin'den mektup 110
Pannekoek, Anton 89
Paris Komünü 66
Paris'te grev 25
Parlamentarizm
Komünist Enternasyonal İkinci Kongresi 53
Parlamento seçimleri
Komünistler 43
Paul, William 114
Petain 87
Pokravski, M. N. 36
Popper, Josef 94
Pravda 144, 161, 196
Preobrijenskiy, Evgeni A. 144, 167, 260
Proletarya Devrimi ve Dönük Kautsky 72
Putilov fabrikaları 127, 152
Pyatakov, G. L. 192
dış ticaret tekeli 216
Lenin'in vasiyetindeki yorumu 238

R

- Rabkrin 231-233, 246. *Bakınız* İşçi ve Köylü Müfettişliği
Radek, Karl 20, 33, 36, 37, 74, 79, 159, 191, 192
Bulgaristan Komünist Partisi'ni eleştiriyor 122
faşizm değerlendirmesi 91
Komünist Enternasyonal Dördüncü Kongresi 203
Mart Eylemi 130
Paul Levi'yi destekliyor 93
Schlageter sapması 193
Rakosi, M. 81, 93
Rakovski 245
Reformizm
Komünistler 21
Lenin'in eksik analizi 69-71
Reich, Y. S. 82, 93
Remmele, Hermann 202
Yahudi düşmanlığı yapıyor 194, 194-195
Rikov 143, 211
Robespierre 162, 252
Roland-Holsi, Henriette 89
Rosmer, Albert 67, 68, 80
Rothstein, Theodor 102
Roy, M. N. 50
Rudzutak
Lenin'in vasiyetinin yayınlanmasına karşı 247
Rühle, Otto 32
Ruhr 206
Ruhr Bölgesi 184
Ruhr bölgesi 25
Rus Devrimi
uluslararası doğası 17-18
Rus Komünist Partisi
Dokuzuncu Kongresi 222
Onbirinci Kongresi 172, 179, 181
Onikinci Kongresi 237
Onüçüncü Kongresi 251
Onuncu Kongresi 143, 146, 223
hizmetler yasaklanıyor 156, 156-159
Sekizinci Kongresi 18
Rus Sosyalist Devrimci Partisi 213
Rus şovenizmi 222-230
Rusya
1905 Devrimi 65
Alman devriminin önemi 204
sendikalarda kriz 142-144
İç savaşın etkisi 142
Rusya'da bürokrasi 204
Ryazanov 156, 181

S

- Sakızov, Yanke 118
Sıkharov 222
Saksonya 199
  Almanya Komünist Partisi hükümeti 200
  grevler 95
Savaş
  Birinci Dünya 16
Schreidemann, P 34
Schlageter, A L
  sıpması 192, 192-195
SDF. *Bakınız* İngiltere Sosyal Demokratik Federasyon
Sendikalar
  Komünist Enternasyonal İkinci Kongresi 55
  komünistler 46-47
Serge, Victor 73, 82, 119
  Mart Eylemi 132
Serrati, G N 57, 74, 81, 82, 90
  Komünist Enternasyonal İkinci Kongresi 57
Severing, Carl 194
Sheffield 115
SLP. *Bakınız* İngiliz Sosyalist Parti
Slutski 36
Sıklılık, G I 216
Sol Komünizm Bir Çacıklık Hastalığı 40, 50, 68
  Macar Devrimi 30
  İngiltere Komünist Partisi 111
Sosyal Demokrasi 67
Sosyal Demokratik Federasyonu 99
Sosyal Demokratlar
  Lenin'in tavrı 204
Sosyalist Devrimciler 159
Sosyalizm ve Savaş 18
Suvarine, Boris 73
Sovyetler Kongresi
  Üçüncü 17
Sünnügelere sorunu
  Komünist Enternasyonal İkinci Kongresi 57-59
Spartakist 80
Spartakistler 67
Spartaküs ayaklanması 25
Spartakusbund 37
St. Petersburg 127
Stalin, J V 74, 259
  Almanya 1923 198
  "Bolşevizmin tarihinin bazı soruları üzerine" 36
  dış ticaret tekeli yumuşatmak istiyor 216
  Gürcistan konusunda Lenin'le çatışıyor 224, 224-230

- itaatçilik 73
  Krupskaya Kamenev'i protesto ediyor 239
  Lenin Stalin'e karşı bir "bomba" hazırlıyor 243
  Lenin'in cenaze törenindeki konuşması 255
  Lenin'in vasiyetindeki yorumu 238
  Rabkrin konusunda Lenin ile çatışıyor 231
  senlikalar 174
  ulusal sorun 224
Stamboliski, A 120, 125
Stamfer, Friedrich 194
Stari Zagora 124
Steinhardt, Karl 20
Stresemann 191, 194
Sverdlov 211

T

- Tambov ayaklanması 150, 151
Tanner, Jack 73, 113
Tarım sorunu
  Komünist Enternasyonal İkinci Kongresi 55
Tesniaki 26, 119, 126. *Bakınız* Bulgar Sosyalistleri
Thalheimer, Ernst 78, 190
Thälmann, Ernest 196, 202
The Communist 114
Thermidor 252
Thomas. *Bakınız* Reich, Y S
Thüringen 199
Tomski 143
Tours 27
Tručki, I. D 38, 50, 84, 85, 154, 191, 192, 206, 230, 258
  ailesinin kadri 254
  Alman Devrimi 19
  Almanya'da seçim günü saptamak gerekli olduğunda 196
  Almanya'daki yenilgi 206
  Gürcistan konusunda Lenin Stalin'e karşı cephe öneriyor 229
  Komünist Enternasyonal'deki Rus hegemonyasını eleştiriyor 74
  Komünist Enternasyonal Birinci Kongresi 22
  Lenin bürokrasiye karşı itilak öneriyor 236
  Lenin'i Planlama Komisyonu konusunda ikna ediyor 220
  Lenin'in vasiyetinin varlığını inkar ediyor 248
  Lenin'in vasiyetindeki yorumu 238
  Macar Sovyet Cumhuriyeti 28
  Mart Eylemini elştiriyor 135-137
  Paul Levi'yi destekliyor 93
  planlama ihtiyacı 220
  Rabkrin 232
  RKP Onikinci Kongresi'nde neden sessiz kaldı? 248-254
  RKP Onikinci Kongresi'nde susuyor 247

sendika tartışması 144
Stalin'e karşı mücadeleyi erteliyor 242-248
Yeni Ekonomik Politika 160
Trud 169, 173
Tsekran 143
Tsintsade 226
Tukaçevski, Mikhail 151
Turaç, F 53, 89, 93

U

Ukrayna 223
dil sorunu 245
Ulusal sorun 222-230
Komünist Enternasyonal İkinci Kongresi 57-59
Ulyanova, Maria 226
Unsere Weg 130
Urquidí, D W 88
USPD. *Bakınız* Alman Bağımsız Sosyal Demokratik Parti,
Ustrialov 180
Uzlaşmakır 41-43
Lenin 41-43

Ü

Üçüncü Enternasyonal. *Bakınız* Komünist Enternasyonal

V

Varga 160
Vasiyetname
Lenin'in 237
Vatanseverlik
Komünist Enternasyonal'in tavrı 61
Versay Antlaşması 24, 193
Vickers 115
VKPD. *Bakınız* Almanya Birleşik Komünist Partisi

W

Walcher 190
Walcher, Jakob 192
Wilson, Sir Henry 116
Wohl, Robert 85
Wrangel 120
Wijnkoop, D 62

Y

Yahudi düşmanlığı 152
Alman Komünist Partisi 194
Yahudi düşmanlığı
Kronştad 154
Yeni Ekonomik Politika 160-183, 184, 212, 214-215
fahişelik 178
sendikalar 171
işçi sınıfı 168
İkinci Enternasyonal 23
Yugoslav Komünist Partisi
21 koşulu kabul ediyor 63
Yugoslav Sosyalist Partisi 26

Z

Zasulic, Vera 240
Zeigner 201
Zetkin, Clara 33, 36, 74, 93, 134, 196, 205
Lenin, Paul Levi ile ilgili 137-138
Mart Eylemi konusunda 3. Enternasyonal'e cleştiri 134
Zimmerwald
Solu 77
Zimmerwald Konferansı 17
Zimmerwald Solu 77
Zinovyev, G E 18, 24, 73, 74, 81, 94, 134, 152, 154, 191, 211, 254, 258
Almanya Ekim 1923 197
Almanya'daki yenilgi 206
Bulgaristan Komünist Partisi'ni övüyor 124
dış ticaret tekeliini yumuşatmak istiyor 216
faşizm değerlendirilmesi 91
Komünist Enternasyonal Dördüncü Kongresi 203
Komünist Enternasyonal İkinci Kongresi 51
sendikalar sorunu 55
Komünist Enternasyonal'de olumsuz etkisi 68
Lenin'in vasiyetindeki yorumu 238
Lenin'in vasiyetinin yayımlanmasına karşı 247
Lenin'in yorumu 79
Mart Eylemi 130
Marzaction'daki grev katılımını abartıyor 96
Paul Levi'ye karşı entrika 93
sendika tartışması 144
Troçki'nin yorumu 79
İngiltere Komünist Partisi 111